

Anafartalar Hatıraları

Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyet

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Mart 1998

ANAFARTALAR MUHAREBELERİNE AİT HATIRALAR

MUSTAFA KEMAL

(Önsöz, eseri Atatürk'ün el yazılı not defterinden kopya eden, Türk Tarih Kurumu Başsekreteri Bay Uluğ İğdemir tarafından yazılmıştır.)

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

GİRİŞ

Cumhuriyetin Kurucusu Atatürk'ün askeri dehasını en canlı şekilde gösteren “**Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe**” adını taşıyan hatıralarının O' nun kutsal hatırasına ithaf etmek suretiyle, neşir şerefi bana bahşedilmiş bulunuyor.

Bu hatıralar **Atatürk**'ün el yazısıyla bir okul defterine yazılmıştır. Bunların, şüphesiz, en kıymetli bir tarafı da, hadiseleri sıcağı sıcağına tesbit etmiş olmasıdır. Vakaların bütün heyecanını yazının karakterinden, bazı yerlerinin gayet sert şekillerle yazılmış olmasından daha iyi hissediyoruz. Bu yazılar faksimile usulüyle neşredildiği zaman **Atatürk**'ün enerjisini, heyecan ve asabiyetini âdeta gözle görmek mümkün olacaktır.

Anafartalar Harpleri'ne ait hatıraları ihtiva eden bu defteri, **Atatürk**, okumak üzere, o zaman **Türk Tarih kurumu**'nun Genel Sekreteri bulunan Aydın Mebusu rahmetli **Reşit Galib**'e vermişlerdi. Reşid Galib'in kütüphanesinde gördüğüm bu kıymetli defteri ben de okumak istedim. Reşid Galib bu müsaadeyi verirken, defterin bir kopyasını almama izin verdi. Hatıraları 15 ikincikânun (ocak) 1934'te kopya etmeğe başladım. Daha sonra, 1937 yılı sonlarında, **Atatürk**, bu hatıraların **Belleten**'de neşredilmesini emretmişlerdi. O zaman bu mümkün olmadı.

Bendeki kopya, Arap harfleriyle 116 sahifedir. Hatıratın **Atatürk**'ün el yazılarıyla yazılmış olan kısmı benim defterimde 86 sahife tutmuştur. Aslında bu kısım 106 sahifedir. Hatıratın bu kısmı 28 Temmuz 1331 (10 Ağustos 1915) **Conkbayırı** taarruzu ile sona ermektedir. “**3 Ağustos Muharebesi**” başlığıyla başlayan ikinci kısım defterden ayrı olarak başka bir yazıyla eseri cedit kâğıtlarına yazıl-

mıştır. Bu kısım, **Atatürk**'ün hastalanarak **Anafartalar Grubu Kumandanlığı**'nı Mirliya Fevzi Paşa'ya (Mareşal Fevzi Çakmak) tevdi eylediği 27 Teşrinisâni 1331 (10 Aralık 1915) tarihine kadar devam etmektedir. Bunun sonuna 14.10.1331 (27 Birincikânun 1915) tarihinde **Çamlı Tekke**'den **Anafartalar Grubu Erkânı Harbiye Reisi İzzeddin** (İzzeddin Çalışlar) imzasını taşıyan bir rapor eklenmiştir. Bu rapor düşmanın Anafartalar Grubu cephesinden ricatine ve Grub'un hareket tarzına dairdir.

Bu hatıraların daha iyi anlaşılabilmesi için **Atatürk**'ün **Sofya**'da Ataşemiliter sıfatıyla bulunduğu tarihten hatıratın başladığı 20 Mayıs 1331 (2 Haziran 1915) tarihine kadar geçen hadiselerden de bahsetmeyi faydalı bulmaktayım.

Birinci Cihan Harbi başladığı zaman **Ataktürk** (Kurmay Yarbay Mustafa Kemal) **Sofya**'da Ataşemiliter bulunuyordu. Kendisi Türkiye'nin cihan harbine girmekte acele ettiği kanaatinde idi. Hadiseleri bir müddet dikkatle takip ettikten sonra, bir ölüm kalım savaşına girmiş olan yurdunun mukadderatına **Sofya**'da seyirci kalmaktansa, faal bir asker vaziyetine geçmeyi tercih ederek Başkumandanlıktan vazife istedi. İlk önce kendisine orduda faal bir vazife vermek istemediler. Nihayet şiddetli ısrarı üzerine 2 Şubat 1915'te Te-kirdağı'nda teşkil edilen 19'uncu Tümen Komutanlığı'na tayin edildi. **Atatürk** bir aydan daha kısa bir zamanda bu tümeni hazırladı. 24 şubat 1915'te 19'uncu Tümen **Maydos**'a naklolunarak **Ece** limanı ile **Seddülbahir** ve **Morto** limanı arasındaki mintikanın muhafazasına memur edildi.

Şimdi bu tarihten sonraki hadiseleri **Atatürk**'ün kendi beyanatından okuyalım: Bu beyanat 1918 yılı başlarında **Ruşen Eşref Ünaydın** tarafından **Yeni Mecmua**'nın

fevkalade nüshasında neşredilmiş ve sonra 1930'da kitap halinde basılmıştır. Anafartalar muharebeleri ile ona takadüm eden hadisatı veciz bir dille anlatan bu mülakatın, hatıratın başladığı tarihten evvelki kısmını ve mümkün olduğu kadar yalnız **Atatürk** tarafından söylenmiş olanlarını nakletmekle iktifa edeceğim.

“... Benim kanaatime göre düşman ihraç teşebbüsünde bulunursa iki noktadan teşebbüs ederdi. Biri **Seddülbahir**, diğeri **Kabatepe** civarı!.. Ve benim noktai nazarıma göre düşmanı karaya çıkartmadan bu sahil parçalarını doğrudan doğruya müdafaa etmek mümkündü. Binaenaleyh alaylarımı böyle sahilden müdafaa edecek surette yerleştirdim. Bu vaziyet takriben Şubat 1330...”

“**Mustafa Kemal Paşa**, kendisinin **Maydos** mıntikası kumandanlığı esnasında cereyan eden mühim vakaları şu suretle hülâsa etti: Düşman bir defa **Seddülbahir**’e ve **Kumkale**’ye asker çıkarmak teşebbüsünde bulunuyor. O zaman, hep ağızlarda işitip okuduğumuz bir Mehmed Çavuş çıkıyor, toprağımıza ayak basan düşmanı tekrar denize atıyor.

- Düşman bu karaya asker çıkarmak teşebbüsünü neden denedi?

Bu hareket bir keşif olarak kabul edilebilir. Bir de malum olan 5 Mart vardır.

- Ki asıl bizi alakadar eden de odur, Paşa Hazretleri.

- Fakat bu tamamen bahrî bir harekettir. Sahil müdafaaası **Cevad Paşa** Hazretlerinin tahtı emrinde bulunuyordu. Benim bu hareketle alakam, dolayısıyladır. Yalnız 5 Mart gününün sabahı Cevad Paşa Hazretleri **Maydos**’da bulunan karargâhıma gelmişti. Kendisine **Seddülbahir** sahil mıntı-

kasındaki tertibatı göstermek üzere beraber **Kirte**'ye gittik. Oraya vardığımız zaman, düşman donanmasının **Kirte** ve **Alçitepe** istikametlerine açtığı ateşin altında kaldık.”

“... Mezkûr mıntıkanın muhafazasına memur 26'ncı Alay kumandanlığına icap eden talimatı şifahiyemi verdim. Ve Cevad Paşa ile birlikte vazife başında bulunabilmek için **Maydos**'a döndük. Düşmanın mağlubiyetiyle neticelenen bu 5 Mart muharebei bahriyesinde kara mıntıkasının muhafazası benim uhdemde idi. O gün, düşmanın bazı gemileriyle sahili ateş altında bulundurmuş olmasından başka zikre şayan hiçbir şey vuku bulmamıştır. O gün sahil bataryalarımızda bulunan askerler, zabitler ve kumandanlar cidden şayanı hayret bir fedakârlıkla, hani cesaretin, tevekkülün haddi azamisiyle sonuna kadar toplarını kullanmışlar, vazifelerini ifa etmişlerdir. Düşünün ki birçok çökmeler, infilaklar, yangınlar zayıat arasında, daimi ateş karşısında muharrip endahlar altında bunlar hiç titremeden vazifelerini yapmışlardır.”

“Düşmanın mağlubiyetiyle kapanan bu hadisei bahriyeden sonra, **Mustafa Kemal Paşa**, İngilizler'in, Fransızlar'ın Boğazı yalnız donanmaları ile zorlayarak bir maksat elde etmekten ümidi kestiklerine hükmediyor ve mutlaka tekrar sahile adam çıkarmak teşebbüsünde bulunacaklarına ihtimal veriyor. Bunun için maiyetindeki kıtalara teyakuzda bulunmalarını emrediyor. Kuvvetinin arttırılması için lazım gelen yerlere resmi müracaatlarda bulunuyor. Kuvvetini arttırıyor. Ve o mıntıka kumandanlığına Halil Sami Bey isminde diğer bir zat tayin olunuyor! O zaman kaymakam rütbesinde bulunan **Mustafa Kemal Bey** de kumanda ettiği fırka ile icabında Anadolu cihetine harekete müheyya bulunmak üzere ihtiyatı umumî olarak terkedili-

yor. Rumeli sahili mıntıkası muhafazasına yalnız o miralay beyin fırkası tahsis ediliyor..”

“Bu sıralarda, yani Mart içinde **Mustafa Kemal Bey**’in fırkasından bir alay, **Çanakkale**’ye geçiriliyor; fakat gene iade olunuyor. **Mustafa Kemal Bey** de bütün fırkasını **Bigalıköyü** civarında bulundurmayı muvafık görüyor. Fırkası Beşinci Ordu’nun ihtiyatı umumisi olarak **Bigalıköyü** ve bunun cenubi-şarkisindeki **Maltepe**, **Mersin-tepe** civarında bulunan konaklarla ordugâhlarına yerleşiyor. Kumandan aldığı emir mucibince icabında **Bolayır**’a hareket etmeye, **Çanakkale** cihetine vapurla geçmeye müheyya bir halde bulunuyor. Emre intizaren bütün kıtaları talim ve terbiye ile iştigal ettiriyor.”

“- İşte o günlerden birinde, on iki Nisan sabahı idi ki **Arıburnu**’nda bir hadise cereyan etmekte olduğu, işitilen gemi toplarının sesinden anlaşılmıştı.”

“Bütün fırka kıtaatının harekete hazırlık derecesi tezyit edildi. Bir taraftan **Maydos** mıntıkası kumandanlığından malumata intizar etmekte idim, diğer taraftan da ya kordunun veya ordunun emrine... Yalnız fırkanın süvari bölüğüne -istihsali malumat için- **Kocaçimen** istikametine hareket etmesi emrini verdim.”

“Bu sırada idi ki Üçüncü Ordu Kumandanı Esat Paşa Hazretleriyle **Gelibolu**’dan telefonla görüşülmüştür. Müşarünileyh te henüz cereyanı ahval hakkında vâzih malumat edinememiş olduğunu bildirmiştir. Öğleden evvel saat altı buçukta idi, Halil Sami Bey’den vürud bir raporla düşmanın **Arıburnu** sırtlarına çıktığı anlaşıyor ve buna karşı benden bir taburun mezkûr düşmana karşı sevki isteniyordu. Gerek bu rapordan, gerek **Maltepe**’de icra ettiğim hususi tarassudat neticesinde bende hasıl olan kanaati katiy-

ye, öteden beri imali fikir ettiğim gibi, düşmanın **Kabatepe** civarında mühim kuvvetle karaya çıkmaya teşebbüsü, demek ki, vuku buluyordu. Binaenaleyh bu işin içinden bir taburla çıkmak mümkün olamayacağını, herhalde evvelce tahmin ettiğim gibi bütün fırkamla düşmana incizabın gayri kabili içtinap olduğunu takdir ediyordum. Artık hiçbir şeye intizar etmeyerek karargâhımın bulunduğu **Bigalıköyü**'nde ikamet eden birinci piyade alayı ile cebel bataryasının derhal harekete geçmek üzere âmâde bulundurulmalarını, kumandanlarının da emir almak üzere yanıma gelmelerini bildirdim.”

“... Altı maddelik bir emir not ettirdim. Bu emir maiyet cüzütam kumandanlığına da tebliğ olunacaktı. Bundan başka Üçüncü Kolordu Kumandanlığına da telefonla arz edilmek üzere bir rapor yazdırdım. Vaziyeti ve vaziyetimi ve teşebbüsümü anlattım.”

“...- Bundan sonra kıtalarını yürüyüşe müheyya olarak içtima ettirmiş bulunduran 57'nci alay, -meşhur bir alaydır bu, çünkü hepsi şehit olmuştur- kumandanları ve sertabip ve bir yaverimle bir emir zabıtım beraber olduğu halde içtima mahalline gittim. Basit bir tertiple **Bigalıdere**si boyunca giden yol üzerinde alayı bizzat yürüyüşe geçirerek **Kocaçimen** tepesine tevcih ettim.”

“Yolda giderken kumandanlara olsun, sertabibe olsun şifahî izahatı lâzime veriyordum. Takip ettiğimiz dereden bizi **Kocaçimen**'e isal edecek muayyen bir yol olmadıktan sonra **Kocaçimen**'e varmak için atlamaya mecbur olduğumuz saha da pek ziyade fundalık, sabülmürur, kayalık de-
relerle mali idi. Bir yol bulup kıtayı sevke delâlet etmesi için topçu taburu kumandanını tavzif ettim.”

“... Bu zat kayboldu. Ondan sonra batarya kumanda-

nını memur ettim. Bu da başını alıp **Kocaçimentepesi**'ne kadar gitmiş, delâletinden istifade edilemedi.”

“... Bizzat yol bulmak ve müfrezeyi oradan sevk etmek suretiyle **Kocaçimentepesi**'ne muvasalat edildi. Şimdi **Kocaçimentepesi**'ni tasavvur buyurun: **Kocaçimen** şibihce-zirenin en büyük tepesidir. Fakat **Arıburnu** noktası zaviyei meyyite içinde kaldığından buradan görülmüyor.”

“... Orada denizde bulunan gemilerden ve zırhlılardan başka hiçbir şey görmedim. Düşmanın karaya çıkmış piyadesinin henüz oradan uzak olduğunu anladım. Efrat o müşkül araziyi bilâ tevakkuf katetmek yüzünden yorulmuş ve yürüyüş umku pek ziyade derinleşmişti. Alay ve batarya kumandanına efradı tamamen toplayıp küçük bir istirahat vermelerini söyledim. Denizden mestur olarak on dakika kadar tevakkufedecekler, sonra beni takibedeceklerdi. Ben de, orada bir **Aptalgeçidi** vardır, o **Aptalgeçidi**'nden **Conkbayırı**'na gidecektim. Yanımda yaverim, emir zabitim ve ser-tabip ile oralarda tekrar bulunduğumuz fırka cebel topçu taburu kumandanı olduğu halde evvela atlı olarak yürüme-ye teşebbüs ettik, fakat arazi müsait değildi. Hayvanları bıraktık, yaya olarak **Conkbayırı**'na vardık.”

“Şimdi burada tesadüf ettiğimiz sahne en enteresan bir sahnedir. Ve vakanın en mühim anı bence budur.”

“... Bu esnada **Conkbayırı**'nın cenubundaki 261 rakımlı tepeden sahilin tarassut ve teminine memuren oralarda bulunan bir müfreze efradının **Conkbayırı**'na doğru koşmakta, kaçmakta olduğunu gördüm. Size şu muhavereyi aynen okuyacağım! Bizzat bu efradın önüne çıkarak:

- Niçin kaçıyorsunuz? dedim.
- Efendim düşman! dediler.
- Nerede?

- İşte, diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler.”

“Filhakika düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye yaklaşmış ve kemâli serbestiyle ileriye doğru yürüyordu. Şimdi vaziyeti düşünün: Ben kuvvetlerimi bırakmışım, ef-rat on dakika istirahat etsin diye... Düşman da bu tepeye gel-miş... Demek ki düşman bana benim askerlerimden daha yakın! Ve düşman, benim bulunduğum yere gelse kuvvet-lerim pek fena bir vaziyete düşer olacaktı. O zaman artık bunu bilmiyordum, bir muhakemei mantığıye midir, yok-sa sevkı tabii ile midir, bilmiyorum;

Kaçan efrada:

- Düşmandan kaçılmaz, dedim.
- Cephaneimiz kalmadı, dediler.
- Cephaneiniz yoksa, süngünüz var, dedim.”

“Ve bağırarak bunlara süngü takdirdim. Yere yatırdım. Aynı zamanda **Conkbayırı**’na doğru ilerlemekte olan piya-de alayı ile cebel bataryasının yetişebilen efradının “marş marş”la benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir zabitanı geriye saldırdım. Bu efrat süngü takıp yere ya-tınca düşman efradı da yere yattı. Kazandığımız an bu andır.”

“... - Kolun başında bulunan bölük yetişti. Bu bölüğe cephanesiz bölüğü takviye ederek ateş açmasını emrettim. Yanıma gelmiş olan alay 57 tabur 2 kumandanı yüzbaşı A-ta efendiye bütün taburuyla bu bölüğü takviye ederek 261 rakımlı tepe üzerinden düşmana taarruz etmesini emrettim. Cebel bataryasına **Suyatağı**’nda mevzi aldırarak düşman piyadesi üzerine ateş açtırdım. Dereye saptığından biraz ge-ciken diğer bir tabur, kumandanı üzerinden açılarak taar-ruza iştirak etti. Bundan sonra idi ki alay kumandanına bü-tün alayı ile benim tevcih ettiğim istikametlerde düşmana taarruz etmesini emrettim.”

“... - 57’nci alayın taarruza başlaması öğleden evvel saat on raddelerinde idi. O esnada 9’uncu fırkaya mensup süvari zabitanından mülâzımievvel Mehmet Salih Efendi yanıma geldi. Ve 27’nci alayın **Kocadere** garbındaki sırtlardan **Kemalyeri** üzerinde düşmanla muharebeye başladığını haber verdi. O zabitle mezkûr alay kumandanına, düşmanın sol cenahına taarruz etmekte olduğumu, 27’nci alayın da karşısındaki düşmana taarruz etmesini, henüz **Bigalı** civarında bulunan 19’uncu fırka kısmı küllisini **Kocadere** istikametinde celbedeceğimi, bu emri kendisine irsal eden süvari mülâzımı Salih Efendi’yi tekrar nezdime iade etmekle beraber benimle daima irtibatı muhafaza etmesini, muharebeyi **Conkbayırı**’ndan idare edeceğimi emrettim, bildirdim. **Bigalı**’da bulunan fırka erkânı harbine de emir atlısı ile bir emir gönderdim. Dedim ki:

“İzzettin Bey alay 72 **Maltepe**’ye tekarrüp etmesin. Sıhhiye bölüğü **Kocadere**’ye gelsin (hepsi). Alay 77 **Kocadere şarkına** tekarrüp etsin. **Ve bu raporu Üçüncü Kolordu Kumandanına veriniz.”**

Üçüncü Kolordu Kumandanlığı’na

Arıburnu şimalindeki sırtlar.

Saat Dakika

12 Nisan 10 24 evvel

“**Düşmanın karaya çıkmış bulunan piyadesi, Arıburnu ile Kabatepe arasındaki bir buçuk kilometre kadar bir cephe**deki sırtları işgal etmiştir. 27’nci alay düşmanı şark cephesinde sekiz yüz metre mesafede işgal ediyor. Düşmanın tamamen sol cenahında altı yüz metre mesafeden taarruza başladım. Yalnız piyadeden ibaret olanı düşmanı bir alay tahmin ediyorum. Muharebe devam ediyor. Bir saat kadar ateş muharebesinden

sonra düşmanın 261 rakımlı tepeye kadar ilerlemiş olan kıtaatinın ricate başladığı görüldü.”

“...57’nci alay, verdiğim emir üzerine düşmanı şiddetle takip ediyordu. 27’nci alay kumandanından emrimin alınıp alınmadığına dair bir haber gelmedi. Bununla beraber gerek bizzat benim, gerek yanımdaki zabitlerden tarassut için ileri gönderdiklerimin neticei tarassudumuzdan bu alayın da taarruz etmekte ve ilerlemekte olduğunu anladım.”

“...Şimdi saat on bir buçuk evvelden sonra vaziyet bence şu idi:

Düşmanın karaya çıkmış olan kuvveti, sekiz taburdan fazla idi. Şimdi bu sekiz taburluk kuvvet kendisiyle gayrimütenasip gayet geniş bir cephe üzerinde “261”e kadar şimalen ve **Kemalyeri**’nin bulunduğu sırtlardan garp yamaçlarına kadar şarkan ilerleyebilmişti. Fakat bu uzun cephe hattı, ziyade manialı bir takım derelerle kesik bulunuyordu, bu sebeple düşman kendi cephesinin hemen her noktasında zayıf idi. **Conkbayırı** şimalinde mevzi alan 19’uncu fırkanın seri’cebel bataryası Arıburnu ihraç notasını ateş altına aldığı için düşmanın henüz ihraç etmeye devam ettiği kıtaatin ihracı hem müşkilâta, hem de teahhura uğradı. 57’nci alayın **Conkbayırı** ve **Suyatağı** hattından “261” istikametinde ve dar cephe ile kesif olarak düşmanın pek nazik ve mühim olan sol cenahına yüklenmesi iki taburdan ibaret olan 27’nci alayın da **Merkeztepe** istikameti umumiyesinde geniş cephe ile düşmana atılması düşmanı ricata mecbur etmiştir.”

“Fakat bence bu tabiye vaziyetinden daha mühim olan bir âmil vardır ki o da herkes öldürmek ve ölmek için düşmana atılmıştı.”

“Bu öyle alelâde bir taarruz değil, herkesin muvaffak olmak veya ölmek azmiyle harekete teşne olduğu bir taar-

ruzdur. Hatta ben, kumandanlara şifahen verdiğim emirlerle şunu ilave etmişimdir:

“- Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir.”

...Fakat akşama kadar daha çok zaman vardı. Bu sıralarda idi ki 9’uncu Fırka Kumandanı’ndan haber getiren bir zabıt, düşmanın **Kumtepe**’ye kuvvet ihracına başladığını ve orada kuvvetimiz bulunmadığını, 19’uncu fırkaca bu cihetin nazarı dikkate alınmasını, 9’uncu Fırka Kumandanı’nın tekmil kuvvetleriyle **Kirte**’ye gittiğini bildiriyordu.”

Kumtepe, Kilidülbahir’e en yakın ve pek müessir bir noktadır. Burasını müsamaha etmek bütün maksatları ziyaa uğratabilir. Binaenaleyh derhal hatırıma gelen şey, **Arbur-nu**’nda muharebeye iştirak eden kuvvetleri taarruza devam ettirmek ve fırka kısmı küllîsile bizzat **Kumtepe**’ye yetişmek oldu. Buna dair icap eden emirler verildi. Fakat bizzat fırka kısmı küllîsine mülâki olmayı tercih ettiğim için hemen hareket ettim.”

“Kumandan hemen hareket ediyor. Ve **Kocadere**’ye 77’nci alaya, ondan sonra da ...inci alaya mülâki oluyor. Öğleden sonra saat bir raddelerinde **Maltepe**’ye yaklaştığı sırada bazı seslerin kendi ismini çağırmakta olduğunu işitiyor. Seslerin geldiği tarafa yaklaşıyor. Bakıyor ki kolordu kumandanı Esat Paşa ve mâiyeti erkânı harbiyesi.. **Mustafa Kemal Bey**, müşarünileyhe gelmiş olan son raporu okuyor. Ve görüyorki bu rapor aynı zamanda kendisine de aitti ve biraz evvel gelip düşmanın **Kumtepe**’ye çıktığını haber veren zabıt, bu raporun mealini söylemiştir. Halbuki okuduğu tahrirî rapora nazaran düşmanın **Kumtepe**’ye çıktığı doğru değildir.

“-Bakınız bu raporun şifâhen tebliğinde bir “**Kumtepe**’ye asker çıktı” cümlesinin ilavesi bütün taktik kararlarını değiştirebiliyor ve hem pek mühim surette değiştirebiliyor. İş bu suretle anlaşıldıktan sonra kolordu kumandanı paşa hazretleri kararımı sordular.”

Mustafa Kemal Bey de tek mil kuvvetle **Arıburnu**’ndaki düşmana taarruza devam edeceğini arz ediyor. Kolordu kumandanı paşa kabul ediyor ve **Mustafa Kemal Bey** derhal yanından ayrılıyor, muharebe meydanına geliyor, 77’nci alayı 27’nci alayın solundan düşman sağ cenahı aleyhine taarruza geçiriyor. İhtiyatlarını, sahra bataryası lazım gelen yerlere yerleştiriyor. Kendi de sağ cenaha gidip oradan muharebeyi idare ediyor.”

“Bizimkiler o kadar ilerlemişler ki düşman ricatine devam ediyor, hatta kısmen sandallara binmekle bile iştiغال ediyormuş. Fakat akşam olmuş, gecenin hulûlüne kadar muhtelif emirlerle hücumla sevk edilmiş olan cüzütam kumandanları, fırka kumandanının ısrarı üzerine, ta ki düşman tamamıyla tardedilsin diye, savletlerine devam etmişler ve pek te muvaffakiyetli hücumlarda bulunmuşlarsa da düşmanı kâmilten sürememişler. Gece de pek ilerleyince muharebe kesilmiş. Bu ani sükûnet fırsatında düşman karaya yeniden asker çıkarmakta devamla başlamış.”

Paşa:

“- Demek ki, dedi, 12/13 gecesi vaziyet hakkında hiçbir taraftan sahih malûmat alamıyorum. Gece karanlığından dolayı manzarai harbi gözümde kaybediyorum. Ve vaziyeti etrafiyla anlayabilmek için sabaha kadar cepheyi bizzat dolayıyor, oradan, telefon merkezi yapılmasını emrettiğim **Kocadere**’ye geliyorum. Oradan vakıf olduğumuz yeni vaziyete göre sağ cenahtaki ihtiyat kuvvetlerini alıp merkeze ve sol

cenaha yaklaştırıyorum. Kendim de bilâhare **Kemalyeri** unvanını alan merkezden muharebeyi idare ediyorum.”

“...Düşman 13 Nisan’da, yani geceden beri ihracına devam ettiğı kuvvetlerle yeniden birinci hattını takviye ediyor, evvela sol cenahla merkezde bulunan kıtaatımıza faik kuvvetlerle taarruza geçiyor. Fakat kıtaatımız faik düşman kuvvetinin süngü hücumundan kendini korumak şartıyla arada bir mesafa muhafaza etmek üzere mağlubiyetten siyanet ediliyor. İşte bu suretle 13 Nisan günü, mağlup olmadan kazanılıyor.

“...Bu, askerimizin en mühim surette fedakârlığı, kahramanlığı demeyim -çünkü Türklerin bundan daha fazla fedakârlık gösterdikleri günleri hatırlıyorum- her halde sebat ve metaneti, zabitlerimizin olsun, kumandanlarımızın olsun cesareti, azmi sayesinde kazanılmış mühim bir gündür. Diyebilirim ki benim en namüsaıt vaziyetim 13 Nisan günü idi. Çünkü beş İngiliz livasına karşı duran kuvvetim dünkü, yani 12 Nisan günkü, şanaver, şedit savlet ve taarruzlarla zayıya uğrayan 57’nci alaydan, ikişer taburlu olan 27 ve 77’nci alaylarla, gayri kabili istifade bulunan 72’nci alaydan ibaret. Hakikaten 12 Nisan muharebesiyle **Arıburnu** cephesi muvaffakiyetinin temelini kuran, İngilizlerin bu cephede azmini kırıp planını mahveden, bu kuvvetti. 14 Nisan günü daha iki alay kuvvetin tahtı emrime gireceğı anlaşıldı. Bunun üzerine düşmana tekrar taarruza karar verdim.”

“13-14 Nisan gecesini **Kocadere** köyünde geçirmiştim. Kati kararımı fecre yakın bir zamanda verdim. O zamanda ki düşman **Kabatepe** istikametinden **Kocadere** köyünü donanmasıyla ateş altına almıştı. İşte icap eden taarruz emri bu ateş altında yazılmıştır. Bu emir, emirathıları ile cüzütam kumandanlarına gönderildi. Sonra ben de bizat **Kemalyeri**’ne gittim.”

“Saat yedi ile sekiz arasında sol cenah ve cephe taarruza başlandı. Bundan sonra idi, sağ cenahta da kıtalarımızın taarruz hareketlerini görüyordum. Taarruz bütün cephe üzerinde muvaffakiyetle devam ediyordu. Düşman **Kanlısırt**’ta firar suretinde ricate başlamıştı. **Kırmızısırt**’ta da ricate başladı. Saat 10’dan sonra sağ cenahımız da düşmanı tazyike başladı, ricate mecbur etti. Ve takibe koyuldu. Zeval sıralarında idi ki düşmanın **Kanlısırt**’ta ricat eden aksamından baki kalmış olanlar **Kırmızısırt**’ta da en son ricat ettikleri avcı hendekleri mevziinde tüfenklerini bırakarak hem heyeti kâmileleriyle siperlerinin önüne çıkmış, şapka, beyaz mendil, bayrak sallayarak teslim olmak istiyorlardı! Bütün bu manzarları **Kemalyeri**’nden ben ve tek mil maiyetim dürbünsüz olarak seyrediyorduk.”

“Bu aralık gerek fırka erkânı harbi İzzettin Bey’den aldığım raporlardan, gerekse bizzat müşahadelerimden anlıyordum ki düşmanın **Arıburnu** şarkındaki sırtlarda hiç bir faaliyeti kalmamıştır. Sağ cenahımız karşısında düşman efradı sahile iltica etmiştir.”

“Yalnız ricat noktasına uzak kalan düşmanlar **Kanlısırt**’la **Kırmızısırt**’taki vaziyetlerinden dolayı, **Merkeztepe**’de kalmış olan aksamı da sağ cenahımızın **Kömürkapıderesi** ve **Bombasırtları**’na kadar ilerleyerek bilhassa **Yükseksırt**’ta aldıkları hâkim vaziyetten dolayı çekilmiyorlar, ister istemez sebat gösteriyorlardı.”

“Düşmanın asıl sebatı **Yükseksırt**’ın garbında ve **Hâintepe**’de görülüyordu. En nihayet gece hulûl edince, kıtataın fevkalade yorgun olduğu da anlaşılınca kazanılan muvaffakiyetle iktifa olundu. Muharebe tevkif edildi, tutulan, kazanılan hatlarda tahkimat icra etmeleri emri verildi.”

“15 Nisan günü görülen vaziyet şu:

“Düşman sağ cenahımız karşısında **Yükseksırt**’ın sahile

müteveccih kısmında **Kömürkapıderesi** içinde yamaçlara tutunmuş bir halde; buna mukabil bizim kıtalarımız **Cesarettepe**'deki düşman hattı balâsında; bunun karşısındaki kıtalarımız da **Edirnesırtı**'nda **Kırmızıırtı**'ta ve **Kanlıırtı**'ta imiş. Hattı balâ tekrar tekrar düşman tarafından işgal edilmiş ve buna mukabil kıtalarımız mezkûr hattı balânın şarkında ve karşısında mevki tutmuş. Düşman gündüz de ihraca devam ediyormuş. Karaya çıkartılan düşman kuvvetleri ileriye sevk edilerek ön hatlar takviye ediliyor, hatlar takviye edildikçe de umumi vaziyetini tashih edebilmek için cephenin bazı noktalarında faaliyette bulunuyormuş. Bu faaliyetler sırasında, **Kanlıırtı** cihetinden düşman sol cenahımızı sabahtan beri tazyik etmekte imiş. Bu taarruzu tevki edilmemiş. O gün düşmanın dokuz nakliye gemisinden karaya dökülen askerlerinden başka sekiz nakliye gemisi daha ufuktan kıyılara doğru yaklaşıp büyümekte olduğu görülüyormuş. Bizim birinci hattımız düşmanın iki yüz, üçyüz metre karşısında bulunuyormuş. Bu suretle gittikçe tekâsüf eden düşmanın karşısında beklemektense kati neticeyi kazanmaya kifayet edecek kadar kuvvet celbi için **Mustafa Kemal Bey** mafevk kumandanlara maruzatta bulunmuş. İstediği kuvvetleri alınca cephesi genişlediğinden muhtelif kumandanlarla daimi münasebatta bulunmak zorlaşmış. Onun için cephesini muhtelif mıntika kumandanlıklarına ayırmış.”

“16 Nisan:

“Düşman sağ cenahımıza taarruz teşebbüsünde bulunmuşsa da durdurulmuş.”

“17 Nisan:

Sağ cenahımızdaki siperlerimize düşman taarruz etmiş. Fakat kıtalarımızın mukabil süngü hücumları ile geri püskürtülmüş; Fakat tamamıyla yerleşen düşmanın yeniden mühim bir hücumla kalkışacağını muhtemel gören **Mustafa Kemal**

Bey taze kuvvetlerle düşmandan evvel düşmana vurmayı kararlaştırmış. O zaman mıntika kumandanlarını **Kemalyeri**'ne nezdine celbedip, şifahî talimatta bulunmuş.”

“O gün maiyetinde bulunan erkâna karşı söylediği sözlerden bazı kısımlarını bize vermesini kumandandan rica ettim ve şunları aldım: Zira taarruz emri vermeden evvel **Mustafa Kemal Bey** ruhlara hitap etmekten pek kuvvetli neticeler bekliyor. Onun için diyor ki:

“Düşmanın, altı gündenberi iki defa taarruz ederek sarstığımız ve arazinin menaatinden dolayı neticeye kadar şiddetli takip edememek yüzünden barınabilen aksamı himayesinde çıkarmakta olduğu ve fakat şimdiye kadar mahvettiğimiz kuvvetlerinin iki fırkadan fazla olduğu anlaşılmıştır. Seddülbahir’de Kumkale cihetinde de hal hemen aynı olmuştur.”

“Karşımızda bulunan düşmanı bire kadar hepimiz ölerek behemehal denize dökmek lazım olduğu kanaati vicdaniyesindeyim. Vaziyetimiz düşmana nazaran zayıf değildir. Düşmanın kuvvei maneviyesi tamamen mahvolmuştur. Mütemadiyen siper yapmakla kendisine bir melce aramaktır. Siperleri civarına bir kaç mermi düşmekle derhal kaçtığını kendi gözlerinizle gördünüz.”

“Düşmanı büsbütün kaçırmak için daha çok teemmüle lüzum yoktur.”

“İçimizde ve kumanda ettiğimiz askerlerde Balkan haçaletinin ikinci bir safhasını görmektense burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyyen kabul etmem. Şayet böyleleri olduğunu hissederseniz derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim.”

“Şimdiye kadar ihraz ettiğimiz muvaffakiyeti tamamlamak için emrime verilen taze kuvvetler hattı harbe vasıl olmaktadır.”

“Ve ruhları bu hitapla dolan kumandanlara, edecekleri taarruz hakkında lazım gelen emirleri veriyor, teribatını da kolordu kumandalığına arz ediyor. Kararı oraca da tasvip görüyor.”

“Bunun üzerine 18 Nisan taarruzu vukubuluyor ki onun neticesinde husule gelen vaziyet, paşaya nazaran o günden sonraki hareketlerin hiçbirisiyle kabili tebeddül olmayan vaziyettir.”

“Şöyle ki: Saat beş evvelden itibaren bir taraftan topçularımızın ateş açması ile, diğer taraftan müteakiben yeni gelmiş olan 14’üncü alayın **Boyun** ve Merkeztepe’ye doğru ilerlemeye koyulmasıyla bütün cephe üzerinde topçu ve piyade muharebesi başlamış oluyor. Düşmanın karada yalnız bataryası varmış. Kıtalarımızla düşman hatları arasında mesafe pek az olduğu için düşman bataryaları piyademiz üzerine hiçbir tesir yapamıyorlarmış.”

“Yalnız düşmanın harp gemileri, bilhassa **Kabatepe** cihetinden muharebe hatlarımızın gerilerini şiddetli ve devamlı ateşler altında bulundurmaktan bir an hali kalmıyormuş.”

“Paşadan kendisinin bu muharebeyi nereden idare ettiğini sordum:

“- Ben bu muharebeyi **Kemalyeri**’nden idare ediyorum dedi.

“Çünkü o yerden bütün düşman mevzilerini, sağ cennahtaki bazı kısımlar müstesna olmak üzere, bütün düşman mevzilerini, sonra da hemen bütün kıtalarımızın hareketlerini gözaltında bulundurabilmesi mümkünmüş.”

“Paşa dedi ki: Düşmanın şiddetli piyade ve mitralyöz ateşleri karşısında 14’üncü alayın taarruzu betaetle ilerlemek idi. Yalnız cebelden ibaret olan topçumuz düşman siperleri üzerine endahat ederek piyademinin ilerlemesini himaye hususunda pek ziyade, amma fevkalade ziyade çalışmakta idi. Sol cenah kuvvetlerimizin taarruzları da görülmeye başladı. Saat 6.45 evvelde 14’üncü alayın gerisinde bulunduru-

lan 125'inci alayın kısmı küllîsi **Merkeztepe** istikametinde 14'üncü alaya takrip edilmişti. Sol cenah kuvvetlerimizin daha ciddi taarruz etmesini, sağ cenah kuvvetlerimizin de taarruzla 14'üncü alaya muavenette bulunmasını emrettim. Fakat saat 10.30 evvele kadar devam eden safhada düşmana pek müessir olmamakta bulunduğumuzu görüyordum.”

“Bunun üzerine terbibatta birçok teferruata müdahaleye lüzum görmüş. Bu baptaki emirlerinin kumandanlara vusulüne kadar, geriden sevkolunan takviye kıtalarının muharebe cephesine muvasalatına kadar geçen zaman zarfında taarruzlarımızda bir durgunluk peyda olmuş, kumandanlardan bazıları taarruzun tevkifini, yahut hiç olmazsa geceye tâlikini rica etmekte imişler. Halbuki **Mustafa Kemal Bey** düşmanın hakikaten büyük bir tazyik karşısında bulunduğunu bildiği için mutlaka taarruza karar veriyor.”

“- Bu tazyikın mevcut olduğunu ne suretle takdir edebiliyordunuz efendim?”

“- Bir defa bulunduğum yer pek müsaitti. Bütün vaziyeti tek mil cüzûtam kumandanlarından daha iyi görebiliyordum. Sonra da muhtelif membalardan malûmat alabiliyordum. Mesela düşman kumandanının “buraya imdat yetiştiriniz” tarzındaki bir telsiz telgrafını mevkii müstahkemde bulunan telsiz telgrafımız kapmış. Bunu bana bildirdiler. Binaenaleyh başlanılan taarruza devam etmek lüzumlu idi. Düşmanın imdat kuvvetleri yetişmeden evvel taarruzumuzu kati bir neticeye iktiran ettirmek lüzumu aşîkârdı. Sonra düşmanı bir an evvel sahillerimizden atmak gayet vatani bir vazife idi.”

“Maksadımı cüzûtam kumandanlarına bildirdim. Bu maksadın tatbiki için askerlerimizin süngüsünden başka güvenilecek hiçbir çare yoktu. Elimde bulunan kuvvetler ileriye yaklaşmış bir halde idi. Bir hücum savletiyle düşman mevzilerine girmeleri için borazanlarla, trampetlerle

geriden şiddetli bir hücum emri verdirdim. Saat 4 sonra idi. Umum cephe ile hareketi canlandı. Bilhassa merkez grubu savletle ilerlemeye başladı. Doğrusu bütün kıtalarımız şayanı takdir bir surette ilerliyordu.”

“... Birçok efrat bazı yerlerde düşman siperlerine kadar girmeye muvaffak oldu. Fakat asıl keşif avcı hatlarımız düşman siperlerinin yirmi - otuz, hatta sekiz - on metresinde durdu.”

“Bizim askerlikçe bu mesafede hâlâ muharebenin bitmemiş olması şayanı istiğraptır. Çünkü eski nazariyata göre bu mesafenin pek çok fevkindeki bir mesafede muharebe neticesi taayyün etmiş olmak lazım gelir. Halbuki düşmanın sebat ve ısrarı, kahraman askerlerimizin ölümden yılmaması böyle burun buruna gelindikten sonra da daha aylarca müddet pek kanlı muharebe safhaları görmek imkânını muhafaza etmiş oluyor.”

“Bu muharebe böyle saat dörtte burun buruna gelmekle taarruz durdu. Fakat muharebe olanca şiddetiyle devam ediyordu. Ben kemali ciddiyet ve şiddetle taarruz edilmek, bu taarruz ihtiyat ve istinat kuvvetleriyle iyi takip olunmak şartıyla netice katiyenin kazanılacağına kaniydim ve bu kanaatimde muşırdım. Bilhassa düşmana bu kadar yaklaşıldıktan sonra gecenin zulmetinden istifade edilerek düşman siperlerine atılmak pek mümkün olacaktı. Gece yarısına kadar bazı tertibatla iştiğal edildi. Sonra bir gece hücumu yapılmasını emrettim. Fakat sabaha kadar cereyan eden ahvale, hasıl olan vaziyete nazaran düşman mevzii asliyesine girilemediği anlaşıldı.”

Yirmi dört satten beri devam eden muharebe askerinin pek ziyade yorgunluğunu mucip olmuştu. Onun için verdiğim bir emirle taarruzu kestim. Fakat kazanılmış olan hattı tahkim etmekten, orada mihlanıp kalmaktan başka vatanı kurtaracak çare yoktu. Binaenaleyh lazım gelen emri verdim.”

“Kıymetli bir harp tarihi vesikası olmak üzere paşa-

dan bu emrin son sözlerini aldım. Diyor ki:

“Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler katiyyen bilmelidir ki uhdemize tevdi edilen namus vazifesini tamamen ifa etmek için bir adım geri gitmek yoktur. Hâbü istirahat aramanın bu istirahatten yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyyen mahrum kalmasına sebebiyet verebileceğini cümlenize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımin hemfikir olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk âsârı göstermeyeceklerine şüphe yoktur.”

“Mustafa Kemal Paşa’nın umum **Arıburnu** kuvvetlerine şâmil olan kumandanlığı 4 Mayıs 1331 gününe kadar devam etmiş, bu müddet zarfında cereyan eden vakalar içinde öyle mevzii mütekabil taarruzlardan başka hiç büyük muharebe yok. Fakat cidden kahramanlık sahneleri var. Mesela bakınız paşa ne anlattı:”

“- Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size **Bombasırtı** vakasını anlatmadan geçemeyeceğim. Mütekabil siperler arasında mesafeniz sekiz metre, yani ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilan düşüyor, ikincidekiler, onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz! Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kur’anı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelimeleri şehadet çekerek yürüyorlar. **Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur.”**

Uluğ İğdemir
Türk Tarih Kurumu Başsekreteri

MUSTAFA KEMAL

**ANAFARTALAR
MUHAREBATI'NA AİT
TARİHÇE**

METHAL

Anafartalar hadisatı **Arıburnu** cephesindeki muharebat ile alakadardır. Bu sebeple, **Anafartalar** mıntıkasının cenubunda ve **Arıburnu** muharebe cephesinin sağ cenahında bulunan 19'uncu fırka'nın (doğrudan doğruya **Anafartalar** muharebatıyla münasebettar) bazı tedabir ve tertibatından bahsedeceğim. Mezkûr fırkanın kumandanlığı 26/27 Temmuz 1331 (1) gecesine kadar uhdemde idi.

Bahsedeceğim hususat 19'uncu fırka ve **Arıburnu** kuvvetleri kumandanı sıfatıyla **Arıburnu** cephesinde cereyan eden muharebata dair yazdığım ve Harbiye Nezareti'ne takdim eylediğim raporda da tafsil edilmiştir.

20 Mayıs 1331 (2) günü 19'uncu fırkanın cephesi tevsi edilmiş idi. Bunun sebebi fırkanın sol cenahında bulunan beşinci fırka **Arıburnu** cephesinden geriye alınmıştı. 19'uncu fırkanın sol cenahı **Gedikdere**'ye kadar temdit edildi. Bundan başka **Anafartalar mıntıkası**'na ait olan, (**Sazlıdere** ile **Anafartalar Azmağı** arasındaki) mıntika dahi 19'uncu fırkanın tahtı emrine verildi. Bu münasebetle mezkûr mıntıkada bulunan 45'inci alayın 3'üncü taburu ile bir süvari bölüğü de fırkanın emrine geçti.

21 Mayıs günü yeni cepheye nazaran 19'uncu firkaca alınan tertibatta, beşinci fırkanın cephesini 57'nci alaya teslim ettirdim. **Ağıldere mıntıkası**'nda da 45'inci alayın üçüncü taburuna ve süvari bölüğüne aldırıldığım tertibat şu idi: **Azmak**'la **Ağıldere** arasındaki sahayı süvari bölüğü ta-

(1) - 8/9 Ağustos 1915

(2) - 2 Haziran 1915

rassut ve temin edecek ve **Ağıldere** ile **Sazlıdere** arasındaki kısmı da piyade taburu temin edecekti.

Taburun işgal ettiği mıntıkada, bir bölükle **Halit** ve **Rızatepesi**, **Mahmuztepe**'ye karşı tutulmuş, buna istinat olmak üzere de bir bölük **Çatlakderesi**'nde yerleştirilmiş, taburun diğer iki bölümü de **Yaylatepe** şimalinde ikame edilmişti.

Tabur efradı, bu tabura verilen, (bidayette 11'inci fırka ve müteakiben Edirne kale) istihkâm bölümü tarafından **Halit ve Rıza Tepesi**'nde, **Pilav** ve **Yayla** tepelerde muntazam nıkatı istinadiye vücade getirildi. **Şahinsirt**, **Damakçılık Bayırı** cihetlerinde de icap eden tahkimat yapıldı.

Alınan yeni tertibata göre ve bilhassa **Ağıldere mıntıkası**'nın tahtı emir ve mesuliyetime verilmiş olması hasebiyle 22 Mayıs günü 19'uncu fırka karargâhını **Düztepe**'ye naklettim.

- İşbu tevsii cephe ve bu tevsii cephenin istilzam ettiği yeni tertibat neticesinde hasıl olan şekle göre fırka mıntıkası, emir ve kumanda ve tabiye noktai nazarından iki mühim parçaya ayrılmış bulunuyordu. Bu kısımlardan biri, **Arıburnu mıntıkası**'ndaki faal cephe olup, fırka, kuvayı külliyesiyle mezkûr cepheye merbut bulunuyordu. Diğer, **Ağıldere kısmı idi. Halen burada mühim düşman kuvvetleri yoktu. Fakat bu kısımda düşman Mahmuztepe**'ye yerleşmiş bulunuyordu. Binaenaleyh mezkûr kısım gerek **Arıburnu**'ndan geceleyin mesturen gelmesi ve gerek doğrudan doğruya sahile çıkması daima mümkün olan düşman kuvvetlerinin tahtı tesir ve tehdidinde bulunmakta idi.

Bu mıntika hadi zatında arızalı görülüyordu. Fakat 17 ve 18 Mayıs günleri cereyan eden Ağıldere muharebesi, bu-

rasının muharebe ve harekete mani teşkil edemediğini gösterdi. Bu mıntika bilhassa **Conkbayırı**'na temas etmek dolayısıyla Arıburnu cephesi için bir kıymeti mahsusayı haizdi. **Anafartalar** mıntıkası kumandanı tarafından başlanan bu **Ağıldere** muharebesinin idare ve intacı bana tevdi edildi.

İşte bu sebeplere binaen **Arıburnu** faal cephesinde vuku bulabilecek mühim ve vâsi bir hareketin **Ağıldere-si**'ne de intikali pek ziyade muhtemel idi. Buna nazaran her iki kısmın, yani **Arıburnu ve Anafartalar** kısımlarının başında ayrı ayrı şayanı itimat kumandan bulundurmak lüzumuna kani idim.

Bu münasebetle, 19 Mayıs 1331 (1) günü 180 rakımlı tepe civarında karargâhıma gelen ordu erkânıharbiye reisine, Şimal Grubu cephesinin emir ve kumanda noktai nazarından inkısamına dair dermeyan eylediğim mütaleatı serdedeceğim:

Benim tetkikatıma göre, **Kumtepe**'den **Anafartalar**'a kadar olan sahada:

Evvel emirde, düşmanın karadaki kuvvetleriyle hali temas ve faaliyette olan **Arıburnu** kuvvetleri, karargâhı **Ke-malyeri**'nde bulunacak müstakil ve mesul bir kumandanın tahtı emrinde bulunmak,

Saniyen; düşmanın, yeni kuvvetler ihracı mümkün ve buna müsait olan **Kabatepe** mıntıkası ile,

Salisen; kezalik düşmanın yeni kuvvetler ihracı pek muhtemel ve mümkün olan **Ağıldere ve Anafartalar** mıntıkasını emin ve müstakil birer kumanda heyetinin uhdei mesuliyetine tevdi etmek:

(1) - 1 Haziran 1915

Bu üç mühim mıntıkanın heyeti umumiyesi bir grup vücade getirir ki, bunun da başına (Karargâhı **Bigalı** veya hut **Maltepe**'de bulunacak) Şimal Gurubu kumandanı geçmek lazımdı. Bence umum Şimal Grubu cephesinin en emin ve en salim bir tarzda idaresi, ancak izah ettiğim veçhile olabilirdi. Başka türlü bir şekil ve irtibat gevşek olurdu ve mahzurdan salim kalamazdı.

Ordu erkânıharbiyesi reisi, bu mütaleatımı muvafık bulunduğunu ve ordu kumandanına da arzederek emir ve kumandanın bu şekilde tesbit edileceğini söylemişti. Fakat buna rağmen maateessüf tasvip ve ittihaz edilen şekil ve vaziyet serdeylediğim mütaleata mugayir olmuş ve izah etmeye çalıştığım ruhi meseleyi ihatadan uzak kalmıştı.

Ordunun, kabul ve tatbikini emreylediği vaziyet, 20 Mayıs gününe ait icraat sıasında beyan ettiğim veçhile bir piyade taburuyla bir süvari bölüğüne malik olan **Ağıldere** mıntıkasını 19'uncu fırka mıntıkasına ilave etmekten ibaret olmuştur.

Diğer taraftan ordu erkânıharbiye reisi telefonla verdiği bazı malumat ve izahata göre; Şimal Grubu Kumandanlığı vasıtasıyla tatbiki emrolunan işbu yeni vaziyetin şimdilik hüsnü telakki edilmesini ve tertibatın benim serdeylediğim mütaleata göre ıslah ve ikmal edileceğini ve her halde **Anafartalar** mıntıkasına lüzumu kadar kuvvet dahi tahsis olunacağını bildirdi. Bunun üzerine mümkün mertebe intizar etmeyi münasip gördüm. Lakin günler geçmekte ve vaziyetin nezaketi beni tazip etmekte idi.

- **Sazlıdere** ile **Anafarta azmağı** arasındaki **Ağıldere** mıntıkasının da tahtı emir ve mesuliyetime verilmesi fırka karargâhının 180 rakımlı tepeden **Düztepe**'ye naklini istilzam eylemişti.

Düztepe, bir fırka karargâhına nazaran, fırkanın **Arıburnu** cephesinden, uzak bir mevki addedilemezdi. Fakat **Arıburnu** cephesinde vukua gelecek mühim bir hal ve harekette muharebe meydanını görmek ve muharebeyi idare etmek noktai nazarından gayri muvafık idi. Filhakika **Düztepe**'de yapılacak bir tarassut mahallinden fırka cephesini görmek mümkün olmuyordu. Halbuki fırkanın **Arıburnu** cephesinde, **düşmanın vaziyeti daima mühim ve faaliyeti mütemadi idi.**

Mezkûr cephede düşman 22/23 Mayıs gecesi bazı siperlerimize girmeye muvaffak olmuştu. Mukabil hareketleri tanzim ve idare etmek için yine bizzat fırka cephesine gitmek zarureti hasıl oldu. Siperler istirdat olunduktan sonra tekrar yeni Karargâha döndüm. Birkaç gün sonra düşmanın hücumları tekerrür etti.

Bu şerait dahilinde **Ağildere** mıntıkasına da emir ve kumanda etmek bittabi müstahil değildi. Fakat, beni, fırkanın **Arıburnu** cephesinde **bağlı bulundurabilecek mühim bir düşman hareketi vukua gelirse Ağildere** mıntıkasında, aynı zamanda vukubulacak hadisatı, doğrudan doğruya, bizzat, emniyetle takip ve idare etmekliğim mümkün olamazdı. Mezkûr mıntıkanın mukadderatını herhangi bir kıta kumandanına terketmekle de müsterih olamıyordum. Çünkü **Conkbayırı**'nı ihtiva eden bu mıntıkayı herhalde bütün ta'biye icabatını müdrik ve tatbiki muktedir, nüfuzu nazarı askeri ve karar sahibi bir kumandanın uhdei mesuliyet ve ihtimamında bulundurmak lüzumu katisine kaniydim. Bundan başka bu mıntıkanın teminine tahsis edilen kuvveti de hiçbir vakit kâfi bulamıyordum.

Arıburnu ve **Seddülbahir** mıntıkalarına vuku bulan

ilk ihraç hareketinden sonra düşmanın, maksadı aslisini, istihsal için yeni harekâtını düşündüğüm zaman bana kanaat gelmişti ki, hasmın yeni teşebbüsâtı ancak **Arıburnu** cephesini şimale doğru temdit etmek suretiyle **Kocaçimen** silsilesine hâkim olmak gayesine matuf bulunacaktır. **Anadolu** cihetinden veya **Bolayır** taraflarından hiçbir harekete intizar etmiyordum. Buna dair mütaleatım **Arıburnu** muharebatı hakkındaki raporumda münderiçtir. Bu fikir ve telakkimi 19'uncu fırkanın alay kumandanlarına da, erkânıharbiyeme de bildirmiştim. Hatta muharebesiz geçen bazı sükunetli gecelerde, bu noktai nazardan harita üzerinde, alay kumandanlarıyla kısa harp oyunları da yapardım. Binaenaleyh bu derece büyük bir ehemmiyet atfettiğim, mevzuubahs mıntakayı bir piyade taburu ve bir süvari bölüğü gibi zayıf bir kuvvetle tahtı mesuliyetimde emin göstermeyi muvafık bulmuyordum. Ordu erkânıharbiye riyasetinin şifahi mevaidinin yapılmamakta olduğunu da gördüğüm için Şimal Grubu Kumandanlığı'na mütaleatımı dermeyeran ederek **Sazlıdere - Azmak** mıntikasının fırkadan fekki irtibatını rica ettim.

Bu baptaki iş'aratıma müşarünileyhin verdiği cevap aynen şudur:

“C 26-3-331 tarih ve 1914 numaralı tahrirata:

Azmak munsabına kadar sahil kısmının setr ve taras-sudu vazifesinin de on dokuzuncu fırkaya itası ordu kumandanlığının iş'arı üzerine olmuştur. Fırkanın bu işle de iştilgalinde beyan edilen müşkilat nazarı dikkate alındı. Ordu kumandanlığının rey ve muvafakati istihsal olunursa mezkûr mıntika sizden tefrik olunacaktır. Şimdilik kemakân vazifeye devam olunması lazımdır. **Sazlıdere**'deki **tabura**

kumanda etmek asıl cephedeki düşmana karşı faal bulunmaya mani teşkil etmeyeceğini zannederim.”

Şimal Grubu kumandanı
ESAT

Bu emre nazaran, Şimal Grubu kumandanlığınca, mevzu bahis mıntıkaya benim atfettiğim ehemmiyet derecesi takdir edilmemekte olduğuna zahip oldum. Çünkü **Sazlıdere** cihetinin fekki irtibatı meselesinde mezkûr mıntıkaya memur olan 45'inci alayın 3'üncü taburuna kumanda etmek veya edememek ciheti bittabi şayanı ehemmiyet değildi. 23 gün **Arıburnu** umum cephesinde ve en mühim safahat içinde bir kolordudan fazla bir kuvvet muvaffakiyetle kumanda ve idare edildikten sonra başında bir kumandanı bulunan ve kumandası mumaileyhe ait olan bir taburun kumandası gayet basit bir mesele idi. Esas maksat yalnız bir tabura kumanda etmek olunca bunda hiçbir müşkül ve mazhur olmayacağı tabii idi. Herhalde grup kumandanı ile aramızda nazar ve telakkice ihtilaflar büyük idi. Bu sebeple, mezkûr **Ağıldere** mıntikasına atfettiğim ehemmiyeti tekrar ve teyit etmeye lüzum gördüm ve Şimal Grubu erkânıharbiye riyasetinin şu suretle nazarı dikkatini celbettim:

Düztepe'den
27-3-331

Şimal Grubu Erkânıharbiye Riyasetine

Olaptaki maruzatıma cevaben Kumandan Paşa Hazretlerinin 27 - 3 - 331 tarih ve 1179 numaralı emirnamelelerinde on dokuzuncu fırkanın **Azma**k munsabına kadar olan sahil kısmının setir ve tarassudu vazifesiyle de işigalinde

arzedilen müşkilatın nazarı dikkate alındığı beyan buyrulmakla beraber emirnamenin nihayetinde “Sazlıdere’deki tabura kumanda etmek asıl cephedeki düşmana karşı faal bulunmaya mani teşkil etmeyeceğini zannederim” buyuruyorlar. Vakıa mesele bir tabura kumanda etmek derecesinde basit olsa bunun hiç bir mahzuru olmayacağı tabiidir.

Sazlıdere ile **Azmağ** arasındaki mıntıkanın bendenizce görülen ehemmiyeti ve buna nazaran sureti setr ve temini hakkında 26 - 3 - 331 tarih ve 1914 numaralı tahrirata tamamen arz ve izahı maksat edememiş olduğuma hükmederek tekrar ederim ki düşman ilk malik olacağı fazla kuvvetlerini buraya çıkaracak ve **Kocaçimen** silsilesini tummaya teşebbüs edecektir!

Bu itikatta bulunulduktan sonra bir tabura kumanda etmekle burasının tahtı teminde bulundurulduğuna iman etmek ve yalnız on dokuzuncu fırka cephesindeki faaliyete hasrı iştilal eylemek bilmem ne dereceye kadar mümkün olabilir. Bu sebeple şeraiti hazırda dahilinde **Sazlıdere** (dahil) olmak üzere **Azmağ**’a kadar olan mıntıkanın temini mesuliyetini kabul etmekte mazur olduğumu ve buna nazaran iktizasının ifasına lütfen müsaade buyurmalarını Kumandan Paşa Hazretleri’nden istirham eylemenizi hassaten rica ederim.

F.19 Kumandanı

Miralay

M.KEMAL

Bunun üzerine mezkûr mıntıka 19’unca firkadan alındı ve “**Ağıldere** mıntıkası” namıyla doğrudan doğruya korduya ilhak edildi. Bu yeni tertibe nazaran **Ağıldere** mın-

tıkasındaki tabura kumanda etmek vazifesi ' 19'uncu firka kumandanından kolordu kumandanına intikal eylemiş oluyordu.

Bu yarım ve nakâfi tedbirin, Almanya'dan vüruduna intizar edilen bir Alman kumandanının muvasalatına kadar muvakkat olduğu beş-on gün sonra taayyün etti.

19'UNCU FIRKA MINTIKASI İLE ANAFARTALAR MINTIKASI HUDUDU HAKKINDA MÜNAKAŞAT

Âtide, aynen dercettiğim emir muhteviyatına nazaran, **Arıburnu** mıntikasının şimalindeki sahaya atfolunan ehemmiyetin mezkûr mıntıkaya Almanya ordusunda süvari binbaşısı olan Vilmer'in ordumuzda kaymakam olmak üzere kumandanlığa celbini istilzam eylediği anlaşılıyordu.

Bahsettiğim emir şudur:

5-4-331

On Dokuzuncu Firka Kumandanlığına

Anafartalar mıntikası **Ece** limanından **Sazlıdere** ve **Şahinsirt**'a kadar temdit ve kumandanlığına kaymakam Vilmer ve erkânıharbiyesine Binbaşı Haydar Beyler tayin edilmiştir. Sizinle irtibatta bulunacak ve bir kısım topçusuyla **Arıburnu**'ndan münasip hedefleri ateş altında bulunduracağı gibi siz de iş'arı sabık veçhile mezkûr mıntika ile irtibatı muhafaza ve ledelhace topçunuzla onlara muavenet edeceksiniz.

Sazlıdere'deki istihkâm bölüğünü celbedebilirsiniz.

Şimal Grubu Kumandanı

ESAT

Bu emirde iki mıntika hududu sarıh ve kati olarak irac edilmemektedir. Halbuki mezkûr hududu teşkil eden **Sazlıdere**'ye tarafımdan atfedilen ehemmiyet o kadar azim idi ki, mezkûr derenin sahibi katisini müphem bırakılmasına sükûtu gayri caiz gördüm. Bu ciheti münasip surette hatırlatmak maksadiyle berveçhi âti müracaatta bulundum.

Düztepe'den
5-4-331

Şimal Grubu Kumandanlığına

Anafartalar mıntikasının cenup hududunun **Sazlıdere** (dahil) olarak temdit buyrulmuş olduğu fırkaca malûm ise de **Anafartalar** mıntikası kumandanlığına yeni tayin edilen Kaymakam Vilmer Bey tarafından malûm olup olmadığı bilinemediğinden mezkûr mıntika ile aramızda bi gûna sui tefehhüme mahal bırakılmamak ve ona göre tedabiri irtibat ittihaz olunabilmek üzere keyfiyetin tasrihen emir buyurulması müsterhamdır.

On Dokuzuncu Fırka Kumandanı
Miralay
M. KEMAL

Lüzumu istimalini ima etmek istediğim “dahil” tabiri nizamisinin medlûlünün ve burada vücübi istimalinin grubça haizi ehemmiyet görülmemekte olduğu âtideki cevaptan müsteban oldu:

5-4-331

On Dokuzuncu Fırka Kumandanlığına

İki mıntika arasında hudut evvelce **Sazlıdere** olarak

gösterilmiş ve fırkamızdan bir irtibat postasının **Sazlıdere** şimalindeki **Şahinsırt**'ta bulundurulması bildirilmiş idi. Bu gibi küçük dereler bir tarafa dahil veyahut hariç olamaz. Dere cenup maileleri on dokuzuncu fırkanın, şimal maileleri **Anafarta** mıntıkasıdır. **Sazlıdere**'nin memba cihetleri doğrudan doğruya sizih tahtı işgalinizdeki mıntika dahilindedir. Munsap ciheti ise düşmanın elindedir. Bu dere her iki mıntikanın hattı fasıdır ve derenin yatağı istikame-tini her iki taraf tarassut eder. Yekdiğeriyle irtibat hasıl ederler. Eğer **Sazlıdere**'ye dahil demekle başka bir mana murat olunuyorsa izahı matluptur.

Şimal Grubu Kumandanı
ESAT

Şimal Grubu Kumandanlığı'na **Sazlıdere** ve bunun şark ve şimalindeki mıntıkaya atfolunması lazım gelen ehemmiyet ve bu hususta ittihazi icabeden tedabire sarfı elzem olan dikkat ve işin takdiri için ihtiyaç görülen vukuf ve nüfuz derecesini anlatamamaktan mütehassıl teessürat içinde âtideki tahriratı yazdım:

Düztepe'den
5-4-331

Şimal Grubu Kumandanlığına

5-4-331 tarihli emirnameleri arızai cevabiyesidir:

Sazlıderesi düşman cihetinde bulunan 500 metrelik munsap kısmı hariç olduğu halde menbaı **Conkbayırı**'ndan başlayan takriben iki kilometre imtidadında bir deredir.

Conkbayırı - Şahinsırtı - Keskin-tepe ve bunun garbındaki tepelik mezkûr derenin payelerini teşkil eder. Va

ahiren **Ağldere** mıntıkası namı verilmiş olan mıntıka ile tabiyece münasebettardır.

Suyatağı, 161, Düztepe, Kabaksırt, Sazlıdere’nin cenubundan başlayan maileidir. Ve on dokuzuncu fırka kuvvetlerini ihtiva eden mıntıka ile alakadardır.

Düşman **Sazlıdere** içinden yürüteceği bir baskın koluyla (bizim bu gece düşman mevziine karşı yürüttüğümüz baskın kolu gibi) **Keskin-tepe**’ye **Şahinsırt**’a ve onun daha şarkındaki **Conkbayırı**’na gece hücum teşebbüsünde bulunabilir. Veyahut on dokuzuncu fırka bütün kuvvetiyle **Arıburnu** cephesinde ciddi bir surette meşgul olduğu herhangi bir sırada düşman **Sazlıdere** istikameti asliyesinden **Conkbayırı**’na mühim bir harekete kıyam edebilir.

Düşmanın böyle bir hareketi **Conkbayırı, Ağıl ve Pilavtepe** şimalinde bulunacak olan yakın ihtiyatlarla karşılaşmak iktiza eder. Düşmanın böyle bir hareketine maruz kalacak olan **Şahinsırt** ve garbindeki tarassut ve irtibat küçük müfrezeleri **Düztepe** cenubundaki derelerde bulunan on dokuzuncu fırka ihtiyatlarının muavenetine mazhar olmaz. Bu ihtiyatlar ancak **Kabaksırt** ve **Düztepe**’ye **Çataltepe** istikametinden tevcih edilecek düşman teşebbüsatını men’e muktedirdir. Ve buna nazaran on dokuzuncu fırka **Sazlıderesi**’nin cenubunu tamamen tahtı emniyette bulundurduğu halde **Sazlıderesi**’ni tahtı emniyette bulundurmuş olmuyor. Olbaptaki emri devletinize ittibaen **Şahinsırt**’ta bulundurmakta olduğu bir irtibat postasının vakıa irtibat vazifesini ifa edeceğine şüphe yok ise de, bu postanın **Sazlıdere**’yi ve **Şahinsırtı**’nı tahtı emniyette bulundurmuş olacağını kabul etmek muvafıkı ihtiyat olamaz.

Binaenaleyh **Sazlıderesi**’ni mevhum bir hattı fasıl gi-

bi telakki etmeyip, dahilinden küçük ve fakat cesur keşşaf-
lardan itibaren esaslı bir maksadın istihsalı için gece karan-
lıktan bilistifade ilerleyebilecek bir hücum kolunun hare-
ketine müsait bir dere olarak nazarı dikkate almayı ve bu-
nu ehemmiyetle mesul olacağı sarahatiyle bir kumandanın
uhdesine tevdi etmeyi lazım addederim. Bu derenin temi-
nini deruhte edecek kumandandır ki **Conkbayırı, Ağıl ve**
Çatlakdere membaında kâfi ihtiyat kuvvetleri bulundura-
caktır. Mezkûr derenin sahibi taayyün etmezse arzettiğim
noktalarda ihtiyat kuvveti bulundurmak lüzumu dahi taay-
yün edemez. “**Anafartalar** mıntıkası **Ece** limanından **Saz-
lıdere** ve **Şahinsırt**’a kadar temdit edilmiştir.” ifadesinden
Sazlıdere’yi, -bendenizin telakki ettiğim surette- tahtı em-
niyette, hangi mıntika kumandanının bulunduracağı anla-
şılmaz. **Sazlıdere**’ye dahil demekle bendenizin murat et-
tiğim mana, mezkûr derenin arzettiğim nıkâtı nazardan te-
mini için iktiza eden bilcümle tertibat ve tedabirin kimin
tarafından ahzedileceğinin anlaşılmış olabileceğidir. Ve bu
noktayı mükerreren arza cür’etyap oluşumun esbabı ber-
veçhi âtidir:

1 - Muhtelif kumanda altında bulunan kıtaatın setir ve
temine ve müdafaa ve muhafazaya memur oldukları mın-
tıkların hudutları tayin edilirken o hudutları pek büyük dik-
kat ve sarahatle tefrik ve tahdit etmek ve hiçbir vakit iki hü-
kümet hududu gibi bitaraf bir hat telakki etmeyip beheme-
hal mıntikalardan birisine ithal etmek elzem olduğuna il-
men ve tecrübeten kani bulunuyorum.

2 - **Anafartalar** mıntikasıyla fırka mıntikası ilk defa
tefrik olunurken dahi mebhus **Sazlıdere**’nin hangi mıntı-
kaya dahil veya hariç olduğu tasrih edilmemiş olduğundan

idi ki düşman suhuletle **Mahmuzsirt** ve **Çataltepe**'yi işgal etmiş ve maateessüf derececi mevcudiyetinden bir çok zamanlar haberder bile olunamamıştı. **Sazlıdere**'nin temini için elyevm ittihaz edilmiş bulunan tertibata nazaran **Anafartalar** mıntıkasiyle on dokuzuncu fırka mıntıkasının hattı fasılı **Sazlıderesi** değildir, **Göksu** ve bunun **Pilavtepe** cenubundan geçen şubesidir. Bunu tasrihen ifade etmek lazımgelirse on dokuzuncu fırka mıntıkasının sağ cenhahı **Şahinsirt**'ı - **Keskintepe** hattı bâlâsı (dahil) demek lazımdır. Maksut, matlup bu ise **Şahinsirt**'ta bir irtibat postası bulundurmakla iktifa edilemez. Bu hattı bâlânın şâmil olduğu sırtı ve istikameti umumiyesini doğrudan doğruya **Conkbayırı** ve **Ağıl**'da bulundurulacak bir kuvvetle temin etmek lâzımdır. Halbuki bendenizce on dokuzuncu fırkanın mevcut kuvayı ihtiyatıyesinden oraya kuvvet tefrik ve izamı caiz değildir. Telakkiyat ve mütaleatı âcizaneme nazaran iktizayı hâlin emir ve ifası menutu reyi devletleridir.

On Dokuzuncu Fırka Kumandanı

Miralay

M. KEMAL

- Bu lüzumundan ziyade izahatlı tahriratımla da iraei hakikate muvaffakiyet hasıl olamadı. Fazla olarak tasavvuratımda isabet olmadığı kanaatine sapılmış ve beni de bu sakim gördükleri telakkilerden vazgeçirmek üzere kolordu kumandanı erkânıharbiye reisiyle birlikte karargâhıma geldiler ve yazılarımla anlatmak istediğim hususatın bilfiil arazi üzerinde irae ve izahını talep eylediler.

Hep birlikte **Düztepe**'ye çıktık. Buradan **Sazlıdere** ve bunun şimal ve cenubundaki arazi ve daha ileride deniz sa-

hili ve şimale doğru **Suvla limanı** ve oraya müntehi olan düz ova içinde Tuzla gölü ve oradan şarka doğru yükselen tepeler ve en yüksekte **Kocaçimen** tepesi bir panorama gibi görölüyordu. Bütün bu saha bulunduğumuz yüksek **Düztepe**'den kartal bakışıyla küçük bir siai nazar içine sığdırılabiliyordu. Filhakika bütün sahil ve ona müntehi olan ova kısmı tamamen hâkim nazarlarımız altında küçülmüş ve bize doğru olduğu gibi şimali -şarkıye doğru da kademe kademe yükselen manialı - arazi teferruatı gölgelere karışarak, heyeti umumiyesiyle çıkılmaz bir sathı mail halinde görölüyordu.

Bu manzara karşısında, kolordu erkânıharbiye reisi: “Bu arazide ancak çeteler yürüyebilir” dedi. Kolordu kumandanı bana tevcihi hitap ederek dedi ki:

- Düşman nereden gelecek?

- (Elimle **Arıburnu** cihetini ve **Suvla**'ya kadar bütün sahili göstererekten) buradan! dedim.

- (Tekrar elimle **Arıburnu** cihetinden başlayarak **Kocaçimen** tepesine doğru bir nısıf daire işaret ettim) buradan hareket edecek! dedim.

Kolordu kumandanı gülerek omuzumu okşadı ve:

- Merak etme Beyefendi gelemez! dedi.

Tefhimi meramın gayrı mümkün olduğunugörünce, artık tatvili münakaşaya lüzum görmedim. Yalnız “inşallah efendim sizin takdiriniz veçhile olur” demekle iktifa ettim.

(Tasavvur ettiğim ve tasvirine çalıştığım hasım teşebbüsâtı 24 Temmuz'dan itibaren aynen vâki olmaya başladığı zaman, iki ay evvel maruzatımı takdir etmemekte ısrar edenlerin nasıl mütehassis olduğunu bilemem. Yalnız fikren hazırlanmamış oldukları harekâtı hasmane karşısında pek nakıs tedbirlerle vaziyeti umumiyei ve vatani pek bü-

yük tehlikeye maruz bıraktıklarını vekayi şahit oldu.) (1)

- 24 Temmuz 331 tarihine kadar 19'uncu fırka cephesinde mühim hadise olmamıştır. Bu müddet zarfında **Anafartalar** mıntıkasıyla de doğrudan doğruya alakadar bulunuyordum.

Şimal Grubu Kumandanlığına merbut olan **Anafartalar** mıntıkası kumandanı Vilmer Bey'in malik olduğu kuvvet ve aldığı tedabir ve tertibatın teferruatından dahi haberdar değildim.

Mücaveret itibariyle edindiğim malumata göre:

Ağıldere mıntıkasında beşinci fırkaya mensup 14'üncü Alay vardı. **Mestantepe** ve **Kireçtepe** mıntıkalarında bir iki jandarma taburu bulunuyordu.

MÜHİM HABER

Düşmanın Temmuz ayının nihayetlerine doğru, yani, efrenci Ağustos iptidalarında büyük mikyasta umumi bir taarruz hareketi yapmaya hazırlandığı haber alındı. Ordu ve kolordu kumandanlıklarınca, bu hareketin **Saros** körfezi veya **Asya** cihetinde yapılacak bir ihraç hareketiyle tevhit edileceği muhtemel görülüyordu.

Fırka cephesinde vukuu muhtemel düşman taarruzuna karşı iktiza eden tedabiri aldardım. Kıtaat günlerce gayet müteyakkız ve muharebeye hazır bulunduruldu. Bu sayede, bilahare, fırka cephesine tevcih edilen düşman taarruzlarının büyük telefata akim kalması temin edildi.

(1) Parantez içine aldığım bu kısım sonradan kırmızı kalemle çizilmiştir.

ARIBURNU - ANAFARTALAR MUHAREBATI

24 TEMMUZ 1331 - (6 AĞUSTOS 1915)

- 24 Temmuz 1331 günü, düşman **Arıburnu** cephesine topçu ateşine başladı. Öğleden sonra ateşin şiddeti peyderpey arttı. 19'uncu Fırka'nın solunda 16'ıncı Fırka bulunuyordu. Düşman bilhassa bu fırka cephesine ve 19'uncu fırkanın sol cenahına, bir taarruz hazırlığı ima eder surette, obüs topçusuyla ateş ediyordu. Filhakika, müteakiben **Kanlısirt**'a taarruza geçti. Düşman bu teşebbüste suhuletle muvaffak oldu. Bu manzaraya, 19'uncu Fırka'nın tarassut mahallinden, bizzat şahit oluyordum. Fırka topçusuyla ve mümkün olan mitralyözlerle **Kanlısirt**'ı derhal yandan ateş altına aldım. Elli yedinci alaydan bir tabur göndermek suretiyle 16'ncı fırkaya müavenete şıtap ettim.

Düşman 19'uncu Fırka'nın sol cenahındaki siperlere de müteaddit ve cesim lağımlar attıktan sonra hücumla kalkmış ise de telefatta püskürtülmüştür.

Düşmanın 16'ncı Fırka cephesinde, **Kanlısirt**'ı suhuletle zapta muvaffak olması sebebine bilahare muttali oldum. Oradaki kumandanlar, düşmanın topçu ateşi icra ettiği zamanlar siperlerde, yalnız, müTerassıtlar bırakıp askeri zayıttan vikaye maksadiyle, geriye almayı usul ittihaz etmişler. Bugün de, düşman topçu ateşi esnasında, ilk siperler adeta boş bulunuyordu. Düşmanın ilk hücumla kalkan ve onu takviye için arkadan sevkolunana avcı hatlarının cepheden hemen ateşe maruz kalmaksızın ileri atıldıklarını gördüm. İki taraf siperleri arasındaki mesafe o kadar az idi ki açıktan koşarak gelen muhacimlerin geride bulunup birtakım rahatsızlıklardan gelmeye çalışan müdafilerden evvel **Kanlısirt** siperlerine vasil olacakları tabii idi.

16'ncı Fırka cephesinde cereyan eden bu muharebatın safahatı mezkûr fırka ve Şimal Grubu kumandanlıklarınca malumdur.

ANAFARTALAR MUHAREBATI

TAHİRİ

ANAFARTALAR

ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM

ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM

ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM
ANAFARTALAR MUHAREBATI ADI ALINIR BİRİNCİ BÖLÜM

"Anafartalar Muharebatı"na ait 'Tarihçe'nin ilk sayfası.

24/25 TEMMUZ 331 (6/7 AĞUSTOS 1915) GECESİ

- Fırka cephesi bütün gece şedit düşman topçu ateşi altına alındı. **Anafartalar** mıntıkasına ait **Ağıldere** cihetlerinden de sürekli piyade ateşi işitiliyordu. Düşmanın işbu mıntıkaya taarruza geçtiği anlaşılıyordu. Gece vakti veya fecirle beraber düşmanın 19'uncu fırka cephesine taarruza geçeceğine katiyen hüküm verdim.

Bu sebeple, bütün kıtaat müteyakkız ve kumandanlar, zabitler muharebe mevzilerinde istinat ve ihtiyatlar uyanık ve cepheye yanaşmış olarak bulunduruluyordu. Ben de maiyetimle beraber tarassut mevkiinde ve telefon başında geceyi geçirmekte idim.

Düşman gece yarısından yarım saat sonra fırkanın sol cenahına taarruza geçti. Bütün cephemize ve gerilere doğru da vesaitinin azami derecesini istimal ediyordu. Yağlı paçavralar, tahtezzemin lağım infilakları, envai bombalar, kara ve deniz topları fırkanın cephesini sarsmakta idi.

Gece yarısından sonra saat 1.10'da şu kısa emri verdim:

“Vaziyeti umumiye pek mühimdir. Kumandanlar ve zabitandan her vakitten ziyade fevkalade intibah ve mesaii fedakârane talep ederim.”

Gece yarısından sonra saat 3.30'da da âtideki emirle kıtaatin teyakkuzunu teşdit ettim:

“Düşmanın sabahleyin cephemize bir hücumla kalkması muhtemeldir. Mesafenin yakınlığı cihetiyle ani olan hücumlara derhal mukabele etmek için kıtaatin uyanık ve efradın silahını kullanmaya amade bulunması lazımdır. Buna göre zabitan, efradı, uykularına galebe çalmaya sevk ve

teşvik ve tabiye vaziyetinin nezaketiyle mütenasip hazırlık derecesinin her an ve zaman mükemmel tutulması hususunu rica ederim.”

- Fırka cephesinde geçen bu anlar pek mühim idi. Şimal Grubu Kumandanlığı’ndan verilen malumatta, **Ağıldere** mıntıkasında düşmanın takviye kıtaatı almakta ve taarruzlarında şiddetle ısrar eylemekte olduğu bildiriliyordu. On dördüncü alaydan bazı efrat ile bir zabıt karargahına kadar gelmişlerdi. Bunların kâffesi süngü ile mecruh edilmişlerdi. Bunların ifadelerine nazaran, **Ağıldere** mıntıkasında düşmanın kıtaatı baskın icra ve on dördüncü alayı kısmen esir ve kısmen geriye tart etmişti.

Herhalde, fırkanın ve bütün **Arıburnu** kuvvetlerinin vaziyeti pek ziyade nezaket kesbediyordu. 24 Temmuz gününü 16’ncı fırkaya verilen bir tabura mukabil, Şimal Grubu Kumandanı 14’üncü Alay’ın 1’nci Taburu’nu fırkanın emrine vermişti. Bu tabur fırkaya iltihak etti. Ancak **Ağıldere** mıntıkasındaki vaziyet şayanı dikkat görüldüğünden bu taburun tekrar iadesi emrolunmuştu. İşbu taburun, bidayetle, iki bölüğü **Conkbayırı**’nı tutmak üzere oraya sevk ve diğer iki bölüğü **Düztepe**’ye yakın tutulmuştu.

DÜŞMANIN, 19’UNCU FIRKA CEPHESİNDEN, CONKBAYIRI İSTİKAMETİNDE TAARRUZU

25 Temmuz 1331 - 7 Ağustos 1915 günü saat 4 evvel-den itibaren düşman topçusu azami faaliyetle ateşe başladı. Siperlerimiz ve rahî mesturlarımız ehemmiyetli bir surette yıkılıyorlardı. 45 dakika sonra, düşman teknil fırka cephesine hücumla kalktı. Bu şedit ve kati hücumlar, aske-

rimizin metaneti sayesinde kâmilan ve pek büyük telefatla derhal bertaraf edildi. Düşmanın bir kısmı sağ cenah ve merkezdeki alaylarımızın bazı siperlerine girmeye muvafak olmuş ise de onlar da sipreler içinde imha edildi.

Saat 5'e doğru, düşman fırkanın sağ cenahına, **Cesarettepesi**'ne, ikinci bir hücum tevcih etti. Bu da pek çok telefatla püskürtüldü. Bundan sonra da düşman, siperlerinden bize atılmak üzere musırrane teşebbüslerde devam ediyordu. Fakat, bütün bu teşebbüsler, ateşlerimizle, kendi siperleri üzerinde erimekte idi.

- Düşmanın fırka cephesine, yaptığı bu hücumlardan maksadı: bu cihetteki kuvvetlerimizi tespit edip **Ağıldere** mıntıkasına muavenetten menetmek gibi bir nümayiş hareketinden ibaret değildi. Düşmanın asıl maksadı, harekâtı umumiyesinde hedefi kati ittihaz eylediği **Kocaçimen silsilesine** 19'uncu fırkayı da ezerek vasıl olmaktan ibaretti. Bu hakikat, fırka cephesinin, vaziyeti umumiyeye nazaran **Arıburnu-Kocaçimen** istikametini doğrudan doğruya seddetmesinden zaten ötedenberi, fırkaca tahmin edilmekte idi. Bugün, düşmanın, icra eylediği musırrane hücumlar da bu tahmini teyit etti.

Fırka cephesine tevcih olunan hücumlar, izah edildiği veçhile, tardedildi. Ancak, fırka için, daha azim bir tehlike vardı. Düşman **Ağıldere** ve **Şahinsırt** üzerinden **Conkbayırı**'na, fırkanın tamamen arkasına ilerliyordu. Bu vaziyet, tekmlil **Arıburnu** cephesinin sükûtunu intaç edebilecek mahiyette idi.

Fırka cephesinde, düşmanın eksik olmayan ateş faaliyeti, zaten ancak bu cepheye kafi gelebilen fırka kuvvetlerini kâmilan cezbetmiş idi. **Conkbayırı**'na yetiştirilecek fırkada kuvvet yoktu. Yalnız, 72'nci alayın birinci taburun-

dan iki bölük **Sazlıdere**'nin memba taraflarına sevkedilebilmiştir.

Tahtı emrime verilmiş iken tekrar alındığını beyan ettiğim 14'ncü alayın birinci taburu kumandanı Binbaşı Reşit Efendi'den en son, saat 8.5 evvelde alınan raporda; taburuyla **Conkbayırı**'nı işgal eylediği, 72'nci alaydan giden bölüklerin de bunun solunda bulunduğu bildirilmişti. Fırkadan, istihkam bölüğünü de bu tabura terfik etmiştim.

Bu kuvvetler, Şimal Grubu Kumandanlığı'nca sevk ve tahrik edilen dokuzuncu fırkanın muvasalatına kadar, **Conkbayırı** ile **Şahinsirt**'ta mümkün mertebe düşmanı tevkife muvaffak olmuşlardır. **Sazlıdere** cenup yamaçlarında bulunan 72'nci alayın üçüncü taburu dahi **Sazlıdere** dahilinden ve **Keskinsirt** ile **Şahinsirt**'ın cenup yamaçlarından ilerlemek isteyen düşman aksamını tüfenk ve mitralyöz ateşi altında tutarak hareketlerini akim bırakmakta idi.

- **Conkbayırı**'na göndermiş olduğum, fırka mülhaki, mülâzim Hayri Efendi'den saat 9 evvelde âtideki raporu aldım:

“1- Tahkimatla meşgul olan düşman **Conkbayırı**'na 2.5 kilometre mesafedir.

2- Alay 14, T. 1'i buraya (**Conkbayırı**'na) getirdim.

3- Alay 25'den iki tabur da **Conkbayırı**'nı tutmak üzere geliyor. Aynı zamanda burada bulunan 64'üncü alay, 9'uncu fırka kumandanının emriyle **Kocaçimen**'i tutmak üzere yaklaştırılıyor.”

Artık **Conkbayırı**'ı ve **Kocaçimen**'de kumandayı dokuzuncu fırkanın deruhte ettiğini anlıyordum. Bu fırkanın kumandanı miralay Kaninkiser Bey idi. Mumaiyleh bilahare kolordu kumandanı olarak maiyetimde bulundu. Kendisi ordumuzda bulunan Alman zabitanının en muktedirle-

rindendi. **Conkbayır** muharebatında yaralanıp geriye gitmeye mecbur olmuştur.

- Zevale doğru idi ki düşmanın devam ettiği topçu ateşlerinden maada, fırka cephesi karşısında, bazı mahallerde tel örgülerini kaldırdığı bildiriliyordu. Bu hazırlık yeni bir taarruza delalet ederdi. Bu sebeple fırka cephesine çok dikkat sarf etmeye mecbur bulunuyordum. Bununla beraber, fırkaya alâkai katiyesi itibariyle **Conkbayır** cihetiyle de uğraşmaktan hali kalamıyordum.

Conkbayırı’nda dokuzuncu fırka kumandanına:

“**Conkbayırı - Sazlıdere** cephesinin mühim olduğunu, 19’uncu fırka cephesindeki düşmanın taarruz ihtimalini ve fırkanın ihtiyat kuvveti kalmadığını, düşmanın **Şahinsirt**’tan atılmasının ciddiye pek mühim olduğunu” bildirdim.

Zevalden sonra, dokuzuncu fırkanın 64’üncü ve 25’inci alaylarla ve 14’üncü alay aksamı mevcudesiyle **Conkbayırı** cephesini tuttuğu anlaşılmakta idi.

25-26 Temmuz gecesi, düşman fırka cephesinde saat 8.40 sonradan itibaren şiddetli piyade ve mitralyöz ateşi açtı. Sol cenahımıza karşı taarruz teşebbüsleri de izhar etti. Müteyakkız askerlerimizin ateşleri karşısında her düşman teşebbüsü akamete duçar ediliyordu. Düşman topçusu ise bütün kesafetiyle cephedeki siperlerimizle, rahı mesturları ve gerileri ateş altında tutuyordu. İki gündenberi devam eden muharebe sebebiyle mühim zayıyat verdik. Fırkada tüfenk adedi azaldı. Binaenaleyh gerek 19’ncu fırka ve gerek **Conkbayırı** cephesi şayanı teemmül bir halde bulunuyordu. Buna binaen, fırka cephesinde, istihdamına lüzum hasıl olmazsa **Conkbayırı**’na sevk edilmek üzere, 25 Temmuz günü saat 7.10 sonrada Şimal Grubu Kumandanlığı’na

yazılan bir raporda “sağ cenahdaki vaziyeti mühim gördüğünden fırkaya ihtiyat olarak münasip kuvvetin gönderilmesi maruzdur” dedim.

26 EMMUZ 1331-8 AĞUSTOS 1915 GÜNÜ

Düşman, bugün, pek erkenden, tasviri mümkün olmayan bir şiddetle **Arıburnu** mıntıkasındaki obüs ve sahra top-larıyla ve **Ağıldere** sahili açıklarındaki harp gemileriyle **Düztepe**’den itibaren **Conkbayırı**’nı ateş altına aldı.

Bu sırada, dokuzuncu fırka kumandanının tahtı emrinde olan bazı kıtaat kumandanlarının, raporlarını bana göndermekte olmaları nazarı dikkatimi celbetti. Bundan baş-ka bu raporlar muhteviyatı **Conkbayırı** vaziyetini, orada-ki emir kumandayı şayanı memnuniyet olarak tasvir etmi-yordu. Mesela:

1) “**Conkbayırı**’na taarruz emrolunmuş, bu emri ki-me vereyim. Tabur kumandanlarını arıyorum bulamıyo-rum. İş karışıktır. Vaziyet fenadır. herhalde araziye vakıf bir zatın tayini lazımdır. Rapor yok, haber yok. Ben de ne ya-pacağımı şaşırdım. Bu bapta en kıdemli alay 64 kumanda-nına da emir verilebilir. Olursa teşriki mesai edelim.”

2) “Cephede alay 14’den, alay 64’den, alay 25’ten, hülâ-sa muhtelif taburlardan asker var. Cümlesi birbirine karıştır-mıştır. Zabitandan kimseye tesadüf edilmiyor. Sabık alay ku-mandanının vurulduğu mahalde bulunuyorum. Ahval hakkın-da hiçbir malûmat alamadım. Zabitanın kısmı küllisi şehit ve yaralıdır. Hatta bulunduğum mevkiin ismini bile bilmiyorum. Tarassudattan bir şey göremiyorum. Mıntıkayı iyi bilir bir za-tın tayinini selameti vatan namına rica ederim.”

Bu gibi raporlardan maada, **Düztepe**’de bulunan, fır-

ka istihkam taburu kumandanı tarafından saat 5.40 evvelde gelen bir raporda, “fecirle **Şahinsirt**’tan, **Conkbayırı**’na doğru bir askerin çekildiği ve **Conkbayırı**’nda bir tahkimat yapılmakta ise de bunu yapanların dost veya düşman olduğunun belli olmadığı” zikrediliyordu.

Tahkimat yapanların düşman olmasına pek ziyade ihtimal veriyordum. **Conkbayırı**’ndaki vaziyeti yakından tetkik ve bana bildirmek üzere fırka mülhâkı mülâzım Hayri Efendi’den başka yaverim mülâzım Kâzım Efendi’yi de göndermiştim. Bu kahraman zabıt avcı hatlarına kadar giderek şehit olmuştu. Fırka erkânı harbi İzzettin Beyi de **Düztepe** taraflarına göndermiştim. İzzettin Bey hem vaziyeti tetkik edecek ve hem de orada icap eden tedabiri bizzat aldıracaktı. Mumaileyhin verdiği malûmat **Conkbayırı**’ndaki ahvalin şayanı memnuniyet olmadığını teyit ediyordu.

Ben de, bizzat, 180 rakımlı tepe civarında bulunan karargâhımdan **Conkbayırı** ve civarında tarafeynin karıştığını görüyordum. **Conkbayırı** istikametinden, benim karargâhım istikametinde piyade mermileri geliyordu. Hatta karargâh mensubininden vurulanlar olduğu haber verildi.

Şimal Grubu Kumandanlığı’ndan 25 Temmuz günü ihtiyat kuvveti talep etmiştim. Bunun üzerine tahtı emrime verilen 10’uncu alay bugün saat 7.30 evvelde **Düztepe**’ye geldi. Fırka erkânı harbi İzzettin Bey’in delaletiyle, bu alayın iki taburu alay kumandanı erkânı harbiye kaymakamı Kemal Bey’in kumandasında olarak **Conkbayırı** istikametinde gönderildi. Bazı telefon muhaberatından, Cenup Grubundan ve **Gelibolu**’dan kuvvetler celbedilmekte olduğu anlaşılıyordu.

Bir aralık, Şimal Grubu Kumandanlığı karargâhından telefon başına çağrıldım. Cenup Grubundan celbedilen sekizinci fırkanın 24'üncü alayı kumandanı Nuri Bey: (1)

“Grup kumandanından, **Conkbayırı**'na hareket ve orada düşmana taarruz emrini aldım. Anladığıma göre orada muhtelif kıtaat varmış. Buna ve bilhassa kumanda hususuna dair malumat rica ettim. Asabi bir halde bulunan kumandan paşa ve erkânıharbiye reisî fazla söze lüzum yok dediler. Oradaki vaziyet hakkında beni tenvir et! ortada kumandan yok!” dedi.

Nuri Bey pek eski bir arkadaşımıdır. Kendisine: “serian **Conkbayırı**'na hareket et. Hadisat kumandanı tayin edecektir” dedim.

Filhakika **Conkbayırı**'nda emir ve kumandanın mefkudiyetini ben de anlıyordum. **Conkbayırı**'na, 9'uncu, 4'üncü ve 8'inci fırkalara mensup alaylar gönderildi. Her taraftan mümkün olan kuvvetler yetiştirildi. Bir müddet, **Kocaçimen** ve **Conkbayırı** mıntıkası **Anafartalar** mıntıkası kumandanı Vilmer Bey'den alınarak doğrudan doğruya, **Arıburnu** cephesinde **Kemalyeri**'ndeki karargâhında bulunan Şimal Grubu Kumandanı tarafından deruhte edilmiş, sonra 9'uncu fırka kumandanı **Kocaçimen** mıntıkası kumandanı sıfatıyla muharebe meydanında kumandaya başlamış. Bu vurulmuş, bir zaman bunun erkânıharbi Hulusi Bey ana ve kaleten vazife ifa etmiş, o da vurulmuş, dördüncü fırka kumandanı Cemil Bey vazifeyi deruhte etmiş, sekizinci fırka kumandanının muvasalatiyle kumanda ana intikal ettirilmiş, bittesadüf karargâhı umumi şömendöfer şubesi müdü-

(1) Merhum Nuri Conker.

rü kaymakam Potrih ve erkânıharbi Refik Bey İstanbul’ndan **Akbaş’a** gelmişler, Liman Paşa bunları dokuzuncu fırka kumandan ve erkânıharpliğine tayin ile **Kocaçimen’e** göndermiş, bu defa da Potrih Bey daha büyük rütbelileri tahtı emrine almak suretiyle kumandanlığa kalkışmış...

Bir taraftan da **Gelibolu’dan** gelen 16’ncı Kolordu Kumandanı Miralay Feyzi Bey’e “Anafartalar Grubu Kumandanı” unvanıyla umum **Anafartalar** ve **Kocaçimen** mıntıkalari kumandanlığı tevdi olunmuş, **Conkbayırı** 8’inci fırka kumandanına ait olarak Şimal Grubu’na merbut bırakılmış.

- Herhalde **Conkbayırı’na** lüzumundan fazla kuvvetler yığılmıştı. Fakat, toplanan kuvvetler intizam ve maksat dahilinde sevk ve idare edilmemek yüzünden kaffesi mağlup ve perişan olmuşlardı.

Muharebede kuvvetten ziyade, kuvveti maksada muvafık sevk ve idare etmek mühim olduğu düşünölmüyordu.

Ben aldığım malumatı ve gördüğüm menazarı alelusul raporlarımla Şimal Grubu Kumandanı’na bildiriyordum. Bir aralık grup erkânıharbiye reisiyle bizzat telefonla görüşerek kumandan hususunun tanzimine nazarı dikkati celbetmek istedim. İmkanın müsaade ettiğı her şeyin yapıldığını söyledi.

Şimal Grubu Kumandanı’na da resmen âtideki istirhamda bulundum:

“**Conkbayırı’ndaki** vaziyetin henüz şayanı dikkat ve nazik olduğu anlaşılıyor. Bu hususta ordu kumandanının ciddi surette nazarı dikkatlerini celbe delalet buyurmanızı selameti memleket namına istirham eylerim.”

- Bütün telefon muhaberatından ve hatta tahriri emirler ve raporlardan, artık umum kumandanlarda büyük bir

asabiyetin hükümferma olduğu anlaşıyordu. Bazı kumandanlarca mesuliyet yükünü başkalarına yükletmek cihetlerine sapılmaya başlandığı zehabına bile düşüldü. Hakikaten mesuliyet yükü her şeyden, ölümden de ağırdır.

Saat 5 sonrada Şimal Grubu Kumandanlığı'ndan âti-deki emri aldım:

“Fırkanız sağ cenahı size ilhak olunan onuncu alayın sağ cenahıdır. Bu alayın solunda yirmi beşinci alaydan kalan gruplar sizin fırkanıza merbuttur.”

Vakıa onuncu alay benim tahtı emrime verilmişti, fakat **Conkbayırı**'ndaki hadisat alayı oraya göndertmişti. Ve orada bulunan kıtaatla muharebeye girmişti. **Conkbayırı**'nda onuncu alayla beraber bir çok kıtaatın muharebesini idareye memur kumandanlar tayin ediliyordu. **Conkbayırı**'ndaki boğaz boğaza yapılan hücumlarla ve parça parça gönderilen takviye kıtaatının kendinden evvelkilerin aralarına girmesinden oradaki kıtaatın karma karışık olduğuna şüphe yoktu. Bu sebeple Şimal Grubu Kumandanı'na âti-deki cevabı vermeye lüzum ve mecburiyet hissettim:

“Bu anda temdit olunan fırka 19'un sağ cenah noktası meçhuldür. Bunun tahdidini rica ederim.”

Şimal Grubu Kumandanı'nın verdiği cevap aynen şudur:

19'uncu Fırka Kumandanlığı'na

“C - Cenahınızın temdidi meselesi mevzuubahs değildir. Ancak sizin emrinize verilmiş olan bir kıtanın işgal ettiği yer bittabi size aittir. Alayın sağ cenahını herhalde siz oradan daha seri tahkik ve tayin edebilirsiniz. Mamefih sağ cenahınızın haritada 261 rakımlı mahallin 200 metre kadar cenubi -garbisinde kalın münhaninin noktalı yolu kateylediği mahalde tahdidini münasip görürüm.”

Bu cevabi emrin bir cümlesi pek doğrudur. Hakikaten **Arıburnu** cephesinin sağ cenahında bulunan ondokuzuncu fırkanın berayı muavenet onuncu alayı **Conkbayırı**’na gönderilmiş olduğu için cenahın oraya kadar temdidi mevzuubahs olamazdı. İkinci cümlede ise madem ki onuncu alay **Conkbayırı**’na gitmeden evvel ondokuzuncu fırka emrine verilmiştir. Ve **Conkbayırı**’na bu fırka tarafından imdada koşturulmuştur, öyle ise onun işgal ettiği yer ondokuzuncu fırkaya aittir denilmek isteniliyor. Fakat unutuluyor ki **Conkbayırı**’nda doğrudan doğruya Şimal Grubu Kumandanı’na merbut müstakil bir kumanda caridir. Dördüncü cümlesinde fırkanın sağ cenahı haritada 261 rakımlı mahallin 200 metre kadar cenubi-garbisinde kalın münhaninin noktalı yolu kateylediği mahal olmak üzere tensip ediliyor. Bu ne demektir? Bu ifadenin delalet ettiği zihniyet ve muharebe idare etmek sıfatıyla olan münasebet hakkında fazla izahat vermeye lüzum görmüyorum. Yalnız burada şunu ilave etmeden geçemeyeceğim ki bu emir muhteviyatı o zaman beni cidden müteessir ve mütehayyir bıraktı.

(Ondokuzuncu fırkanın sağ cenahını karmakarışık bir takım kıtaatı cami olan kısımla böyle sümmettedarik temdit etmek ve zaten tedbirsizlik ve kumandansızlık yüzünden zaptedilmek üzere bulunan **Conkbayırı**’na karşı fırkanın vaziyetini temin hususunu emreylemek bence mesuliyeti başkasına yükletmek için düşünülmüş bir çareden başka bir şey değildi. Bu fikrimi telefonla alenen Üçüncü Kordordü erkânıharbiye reisine söyledim. Ve ilave ettim ki, böyle bir emir vermekle mesuliyetten kurtulmuş olunacağı zannolunuyorsa, benim de mezkûr emre istinaden ve imtisalen yirminci alay kumandanına verdiğim emirle iktifa

etmek lazım gelebilir; fakat bu gibi adi tedbirler vatani kurtarmaz. Ciddi tedbir almak lazımdır.) (1)

- 26 Temmuz - 8 Ağustos günü sabahtan akşama kadar aldığım muhtelif malumattan ve 180 rakımlı tepe civarındaki karargâhımdan bizzat vukubulan müşahedatımdan **Conkbayırı**’nın tehlikeli vaziyette olduğu anlaşılmakla beraber **Conkbayırı** tepesinin hakikaten düşman eline geçip geçmediğinde tereddüt devam ediyordu. Yevmi mezkûrda saat 4 sonrada üçüncü istihkâm taburu kumandanı Binbaşısı İsmail Hakkı Bey’den vürut eden raporda “düşman **Conkbayırı**’nda siper hafriyatına devam etmektedir. Siperler derununda düşman efradı gezmekte ve kum torbaları vazetmektedir... ilah” denilmekte idi.

Conkbayırı’nda bulundurduğum yaverim Mülazımı evvel Kâzım Efendi’nin saat 5.30 sonrada verdiği malumat-tan da düşmanın askerimizle yirmibeş-otuz metre mesafede karşı karşıya bulunduğu, 64’üncü alayın ikinci taburunun icra eylediği hücumdamuvaffak olamadığı, 32’nci alaydan gelen üçüncü taburun ilerletilemediği bildiriliyordu.

Vaziyetin ehemmiyet ve nezaketi büyük olduğundan **Conkbayırı** emir ve kumandası için mafevk karargâhların nazarı dikkatlerini celbetmekten hâli kalamıyordum.

Ordu erkânıharbiye reisi (2), ordu kumandanı **Liman Von Sanders Paşa** hazretleri tarafından beni telefon başına çağırdı. Müşarünileyhin ahvali nasıl gördüğümü ve mü-taleamı sorduğunu bildirdi. Kendisine **Conkbayırı** vaziyetinin nezaketini izah ettim ve ıslahı vaziyet için daha bir ân

(1) Paranteziçine aldığım bu kısım sonradan kırmızı kurşun kalemle çizilmiştir.

(2) Eski Samsun Valisi Kâzım Paşa.

kaldığını ve bu ânın zıyaı halinde felaketin pek muhtemel olduğunu söyledim.

Vaziyet umumileşmiş, **Anafartalar**’a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşman kuvvetlerini nazarı dikkate almak ve ana göre umumi tedbirler ittihaz ederek sevk ve idareyi tevhit ve temin etmek lazımdı. Bu sebeple erkânıharbiye reisinin çare kalmadı mı? sualine verdiğim cevapta, bütün mevcut kuvvetlerin tahtı kumandama verilmesinden başka çare **kalmadığını** söyledim.

- Çok gelmez mi? dedi.

- Az gelir! dedim.

(Tarih ne güzel aynadır. İnsanlar, bahusus ahlakta mütekâmil olmayan kavimler en büyük mukaddesat karşısında bile hasis hissiyata tabi olmaktan men’i nefs edemiyor. Tarihin sinesine geçen büyük hadisatta, bu hadiseler içinde âmil ve fail olanların etvar ve harekât ve muamelatı onların ahlak seciyelerini ne bariz gösterir.) (1)

- **Kocaçimen** mıntıkasında tecemmü eden kuvvetler, **Anafartalar** mıntıkasının aksamı sairesinde kalan kıtaat ve Saros mıntıkasından gelmiş olan 7’nci ve 12’nci fırkalar **Anafartalar Grubu** namı altında, **Saros Grubu** kumandanı Miralay Feyzi Bey’in tahtı emrine verilmişti. Bu, ordu kumandanının tamiminden anlaşılmıştı. Ordu Kumandanı tamiminde Conkbayırı’na hareketi için Feyzi Bey’e emir ve talimatı lazime verdiğini de zikrediyordu.

26 Temmuz 33 l saat 5.55 raddelerinde Şimal Grubu kumandanı, Esat Paşa Hazretleri, “7’nci firkanın şimdi **Anafarta** cenubundan **Damakçılık** istikametine taarruz edeceğini” ordu kumandanlığının işaretine atfen tebliğ ediyordu.

(1) Parantez içindeki cümleler sonradan kırmızı kurşun kalemle çizilmiştir.

Böyle bir taarruz vukubulmadı. Bunun sebebi hakkında muhtelif rivayetler işittik. Bazı menabiin verdiği malumata nazaran, **Anafartalar** Grubu kumandanı olan Feyzi Bey, ordu kumandanı Liman Von Sanders Paşa'dan **Gelibolu**'dan gelmekte olan kolordusuyla düşmana taarruz etmek emrini almış ve fırkalarına taarruz emri dahi vermiştir. Fakat sahnei muharebeye giren fırka kumandanları, vaziyeti gördükten sonra grup kumandanı Feyzi Bey'e "taarruz edilemez" demişler, Feyzi Bey de telefonla ordu kumandanına, fırka kumandanları "taarruz edilemez" diyor diye maruzatta bulunmuş. Liman Paşa cevaben grup kumandanı sizsiniz. Siz ne diyorsunuz? demiş. Feyzi Bey, ben de bu mütaleadayım, cevabında bulunmuş. Bunun üzerine, derhal kumandadan ıskat edilmiş.

Diğer bazılarının, beyanatına göre Liman Paşa taarruzun 26/27 Temmuz gecesinde icrasını talep etmiş. Feyzi Bey, taarruzun ertesi güne talikini münasip görmüş ve bunun için askerin yorgunluğu ve araziyi tanımadığı esbabını dermeyan etmiş. Bu ihtilaftan dolayı kumandadan ıskat olunmuş.

Hakikati hal, ordu karargâhınca malum olan bir keyfiyettir. Benim, bunu tahkik ve teyide zamanım olmadı. Bilahare, merak edip Liman Paşa'ya da sormadım. Bu bapta, beyanı mütalea edebilmek için buna dair, ordu ve Feyzi Bey nezdindeki vesaika muttali olmak lazımdır.

- 26/27 Temmuz 1331'de gece yarısından takriben bir iki saat evvel Şimal Grubu kumandanlığı vasıtasıyla aldığım ordu emrinde: **Anafartalar** Grubu kumandasını deruh-te etmek üzere hemen **Çanilitekke**'ye hareketim ve 27

Temmuz günü fecirle beraber taarruz icra etmekliğim lüzumu bildiriliyordu. Bu taarruz hakkındaki malumatın **Anafartalar** Grubu erkânıharbiye riyasetinden alınacağı ilave ediliyordu.

- Böyle zulmet ve müphemiyet içinde tanımadığınız kuvvetlerle yeni bir işin -üç günden beri deruhte eden her kumandan ve kıtanın mağlubiyet ve perişanısını intaç eden (ve vatanın ya hayat veya ölümüne sebep olunabilecek mühim bir işin - başkaları tarafından başlanmış kanlı ve kaybedilmiş) (1) bir mârekenin mesuliyetini deruhte etmek o kadar basit bir keyfiyet olmasa gerek. **Fakat, ben kemali iftiharla bu mesuliyeti kabul ettim.**

Yirmiyedinci alay kumandanı Kaymakam Şefik Bey'i yerime tevkil ettim. Ona fırka cephesine ait icap eden noktai nazarlarımı söyledim. 24 Temmuzdan beri devam eden muharebat beni üç gün ve üç gece uykusuzluğa ve mütemadi mesaiye mecbur etmişti. Adeta hasta bir halde idim. Zaten üç dört aydan beri **Arıburnu** cephesinin kanlı muharebatı beni o kadar yormuş, o kadar zayıf düşürmüştü ki, bu son günlerin yorgunluğu olmasaydı da gene hasta denecek bir halde idim. Bunun için fakat bundan daha mühim bir sebep için, fırka sertabibi Hüseyin Bey'i beraber almak istedim. Bu sebep şu idi: Hüseyin Bey gayet metin, muktedir, vazifeşinas, emsalsiz gayyur ve muakkip bir asker doktordur. Pekala tahmin ediyordum ki, **Anafartalar** Grubu'nda cereyan eden ve edecek olan muharebattan fevkalade mecruhinimiz muharebe meydanlarında yığılmış ve yığılacaktır. İşte bu kahraman mecruhunun derhal hayatını kurtarmak

(1) Parantez içindeki kısımlar sonradan kırmızı kurşun kalemle çizilmiştir.

ve onları izhar eyledikleri kahramanlıklarına nadim etmek için fevkalade bir sıhhiye reisine ihtiyacım derkâr idi. Bu zat da bence Hüseyin Bey olabilirdi.

Binaenaleyh Hüseyin Bey'i ve bir de o gün şehit olan kahraman yaverim Mülazım Kâzım Efendi'nin yerine bir süvari zabiti alarak gece yarısından yarım saat evvel 19'uncu fırka karargâhından **Çamlıteke**'ye hareket ettim. Hareketimi **Anafartalar** Grubu erkânıharbiye riyasetine telefonla bildirdim.

Hareketimden evvel 19'uncu firkaya âtideki vedanameyi tamim ettim:

"Anafartalar Grubu kumandanlığını deruhte etmek üzere şimdi hareket ediyorum. 27'nci alay kumandanı Şefik Bey fırka kumandanlık vekâletine tayin edilmiştir.

Bugüne kadar bana, gayret ve fedakârlığınızla kazandırdığınız muvaffakiyatı, işbu yeni deruhte ettiğim vazifede dahi bana olan muhabbet ve itimadınızla itmam edeceğime büyük itminan ile sizinle veda ediyorum."

İKİNCİ FASIL

ANAFARTALAR MUHAREBATI

Bu fasla “**Anafartalar** muharebatı” serlevhasıyla başlıyorum. Vakıa, 24 Temmuz’dan beri **Anafartalar** mıntıkasında muharebe cereyan etmekte idi. Fakat, bu muharebat, Arıburnu ve Anafartalar yekpare bir cephe imiş gibi müttehit düşman taarruz ve hücumlarından mürekkeptir. Bu sebeple bugüne kadar cereyan eden muharebata Arıburnu-Anafartalar muharebatı namını verdim.

24 Temmuz gününden başlayan muharebe silsilesini bu suretle iki fasla ayırmak için, bence, başka sebepler de vardır. 24 Temmuz’dan 26/27 Temmuz’a kadar, ben bizzat **Arıburnu** cephesinde vazifedardım. **Anafartalar** mıntıkasında bir kumanda tezebzübü devam edip duruyordu. Bu safhada cereyan eden hadisattan gayrimesul idim. Ahval hakkındaki malumatım mücaveret münasebetiyle olabilecek dereceyi geçemez. Binaenaleyh, **Anafartalar** muharebatını tafsile, ancak kumandayı deruhte eylediğim 26/27 Temmuz saat 9.50 sonradan itibaren başlamak selahiyetine malikim.

ARIBURNU CEPHESİNDEN ANAFARTALAR GRUBU KARARGÂHINA HAREKETİM

Bu hareketimi ve grup karargâhına muvasalatımı zikretmeden geçemeyeceğim. **Çünkü, bende, buna dair kalan hatıranın ruhi, ahlaki ve vatani noktai nazarlardan, yalnız Osmanlı tarihi için değil tarihi umumi için de ibrete şayan cihetleri vardır.**

- 26/27 Temmuz gece yarısından evvel saat 11.30'da, gecenin karanlıkları içinde, ondokuzuncu fırka karargâhından hareket ettim. **Kemalyeri** civarından **Kocadereköy** şimaline çıktım. Dört aydan beri ilk defa bir dereceye kadar saf hava teneffüs ediyordum. Filhakika **Arıburnu** mıntikasının ateş hattında ve o hatta muttasıl karargâhlarda yaşayanların teneffüs ettikleri hava, insan ecsadının taaffüniyle mahiyeti kimyeviyesini zayı etmiş bir hava idi.

Güzergâhımda evvela **Matik** deresinde beşinci fırka karargâhına tesadüf ettim. Bu fırkanın 14'üncü alayı **Ağıldere** mıntikasında yalnız başına baskına uğrayan alaydı. Diğer kıtaatı, düşmanın **Kanlısırt**'ta yaptığı nümayiş hareketinin tesiriyle oraya celbedilmiş idi.

Fırkanın kumandanı, erkânıharbiyesi ve umum karargâhı burada ne yapıyordu? Vatanın bağrına hançer saplandığı bu sırada, öteden beri uhdesine mevdu fırkasıyla meydanı karuzarda bulunmak lazım gelen bu kumanda heyeti burada nasıl işsiz bırakılmıştı? Bilahare bu karargâhı **Anafartalar** sağ cenahına celbederek hali faaliyete koydum.

Bu karargâhta, kısa bir tevakkufu müteakip yoluma devam ettim. Ordu kumandanlığı emrinde, **Anafartalar** Grubu karargâhı diye tayin edilen **Çamlıtekke**'ye vasil oldum. Zulmetlerin koyu kesafet kesbettiği bir dere... Hayata eser olacak ne bir ışık, ne bir ses... Herkes derin uykuda! Etrafa seslendik! Gecelik entarisi ile çadırdan çıkmış bir şahıs seslenerek cevap verdi. Burasının ne olduğunu sordum. Vilmer Bey'in karargâhı olduğunu söyledi, fazla bir şey bilmiyordu. Kumandanın yanına, beni götürmesini istedim. Benim kim olduğumu bilmeyen, bu şahıs bu işi zahmetli

gördü. Eliyle karanlıkları göstererek işaretle iktifa etmek istedi. İcbar ettim. Bizi Vilmer Bey'in yattığı barakamsı bir odanın yanına götürdü.

Vilmer Bey uyuyordu. Erkânıharbi Haydar Bey'le görüştüm. **Anafartalar** Grubu kumandanı karargâhının nerede olduğunu sordum. Cevaben:

- Bugün burada idi, fakat sonra, -eliyle şimali gösterek- şu istikamette bir tarafa naklettiler, **Gümbürdekbayırı** civarında bir dere...

Bu ismi ilk defa işitiyordum. Fazla tevakkufa zamanım müsait değildi. Hemen gösterilen istikamette yürüdük. Karanlığın müsaade ettiği derecede hayvanlarımızı sürüyorduk.

Gece yarısından sonra saat 1.30'da **Gümbürdekbayırı**'nın bir buçuk kilometre cenubundaki bir mahalde **Anafartalar** Grubu karargâhını bulabildim.

Grup erkânıharbiye reisi Hayri Bey ve bütün erkânıharbiye muvasalatıma intizar ediyordu.

Derhal Hayri Bey'den: 1) düşman nerede kuvvetini anlayabildiniz mi, 2) 7'nci ve 12'nci fırkalar şimdi nerelerde ve ne vaziyette bulunuyorlar, 3) grupça fırkalara verilen en son emir nedir, dedim.

Hayri Bey, sorduğum şeylerin hiçbirinde beni kati bir surette tenvir edemedi.

Sabık kumandan Feyzi Bey'in nerede olduğunu sordum. Çadırında uyuyor dediler. Uyandırılıp kendisinden, verdiği en son emrin alınmasını söyledim. Biraz sonra erkânıharbiye reisi, o anda yazmış olduğu imzasız bir notu gösterdi. Verdiği emir bu ise, Feyzi Bey imza etsin, dedim. Erkânıharbiye reisi gitti, geldi. Feyzi Bey emir diye gösterilen notu imza etmiyordu.

Bunun üzerine, ben de erkânıharbiye reisinin bana grup kumandanının emri diye verdiği notu bir tarafa bıraktım. Derhal tekmil erkânıharbiye zabitanını nezdime celbettim ve cümlesinden, fırkalar nerelerde ve nerelere taarruz etmek için emir almış olduklarını bilip bilmediklerini sordum. Her biri bir dereceye kadar malumat verdi. Bilhassa ordu karargâhından haber zabiti sıfatıyla grup karargâhında bulunan erkânıharbiye Yüzbaşısı Neşet Efendi berveçhiâti malumatı verdi:

“Efendim, haber zabiti sıfatıyla bulunuyorum. Bu münasebetle vaziyeti takip ettim. Benim bildiğime göre 12’nci piyade fırkası **Turşun köyüne** gelmişti. Şimdi onun garbındaki sırtlarda olacaktır. Anafartalar müfrezesini teşkil eden kuvvetler de muvakkaten bu fırkanın emrine verildi. Bugün saat 5 sonrada mezkûr fırka kumandanı, grup kumandanıyla görüştüğü zaman **Mestantepe** istikametinde taarruz emri almıştı.

Yedinci fırkanın **Büyük Anafarta** istikametinde yürüdüğünü ve **Kocaçimen’e** taarruz eden düşman kuvvetlerinin sol cenahına taarruz etmesi emrolunduğunu söyledi. Bu istikamet **Damakçılık Bayırı’na** müntehi olur.

Kocaçimen mıntıkasındaki kuvvetlerimizin miktarını tamamen bilmiyorum. Yalnız 4’üncü, 9’uncu, 8’inci fırka karargâhları mezkûr mıntıkada bulunmaktadırlar.”

Bu malumattan kıtaatımızın vaziyetlerini vazih öğrenmek mümkün olmadığı gibi düşman hakkında da hiç malumat verilmiyordu.

Neşet Efendi’nin düşman hakkında verdiği malumat da şu idi: “Düşman zayıf kıtaatla **Kireçtepe-Kükürtlü-Mestantepe** hattında ve kuvayı külliyesiyle **Kocaçimen**

dağı eteklerinde bulunuyor. **Mestantepe** düşman tarafından takviye olunmuştur. Maamafih düşman piyade kuvveti henüz tahmin edilemedi.”

- İşte 27 Temmuz günü icra edilen taarruzu idare etmek için saat 1.30 zarfında edinebildiğim malumat bundan ibaret kalmıştır. Saat dörde geliyor, fecir yaklaşıyordu. Daha fazla tamika zaman ve imkân kalmamıştı. 27 Temmuz sabah saat 4 evvelde kıtaata âtideki emri verdim:

Telefonla { Beşinci Ordu Kumandanlığına }
{ Şimal Grubu Kumandanlığına } berayı malûmat

Kocaçimen dağında F. 4, 8, 9 (telefonla)

F. 7, 12 (tahriratla. Henüz telefon tertibatı yapılmamıştı.)

Gümbürdekbayırı cenubundan

26/27 Temmuz 331 saat 4 evvel

1- **Anafartalar** Grubu kumandanlığına tayin edildim. Şimdi kumandayı deruhte ettim.

2- On ikinci fırkanın **Mestantepe** ve yedinci fırkanın **Damakçılıkbayırı** istikametinden taarruzuna dair 26 Temmuz 331 öğleden sonra saat 5'te sabık grup kumandanlığı tarafından taarruz emri verilmiş olduğuna nazaran **Kocaçimen-Conkbayırı** hattında bulunan fırkalar bidayette mezkûr taarruzu temin ve teshil edeceklerdir.

3- Kumandanlar bu emrin vusulü anındaki vaziyetlerini ve tertibatlarıyla bulundukları mıntıkaları bana bildireceklerdir.

4- Raporlar **Anafartai Kebir** kariyesinin iki kilometre kadar şarkı-şimalisindeki **Çamlıtekke**'ye gönderilecektir.

Anafartalar Grubu Kumandanı
M. KEMAL

- Bu yazdığım emrin suretlerini birer zabitle 7'nci ve 12'nci fırka kumandanlarına gönderdim. Bu zabitleri mezkûr fırkalar nezdinde bir müddet haber zabiti sıfatıyla kullanarak doğrudan doğruya bana vaziyet hakkında malumat vermekle tavzif etmiştim. 7'nci fırka nezdine giden Mülâzımievvel Cevat Efendi idi. (1)

Mumaileyh o günkü vazifesini cansiperane ifa etmiş ve o günden sonra da nihayete kadar refakatimde kalmıştır. Elyevm dahi Yüzbaşı olarak yaverimdir.

12'nci fırka nezdine gönderilen erkânıharp Yüzbaşısı Hidayet Efendi idi. Mumaileyh gerek bugün ve gerek bundan sonraki günlerde büyük mehalik içinde emirlerimi tatbik ettirmek hususunda fedakârane vazifeler ifa etmiştir.

- İcra edilecek taarruz esnasında hidematı sıhhiye ve iâşe ve muhabere noktai nazarlarından da müstacel tedbirler almak lazımdı.

Beraber getirdiğim 19'uncu fırka sertabibi Hüseyin Bey'i grup sıhhiye reisliği ile tavzif ettim. Kendisine icap eden talimatı verip hemen işe başlattım.

Grubun henüz bir iâşe heyeti yoktu. Feyzi Bey'in beraber getirdiği on altıncı kolordunun iâşe heyeti de **Gelibolu**'dan daha gelmemişti. Bu kolordunun yalnız idare reisi Arif Bey mevcut idi. Mumaileyhe mümkün olan şeyleri bizzat yapmasını ve icabında Şimal Grubu ve orduya müracaat etmesini emrettim. İâşe hususunda muavenet etmesini Şimal Grup kumandanından rica ettim.

Taarruz edecek fırkalarla henüz telefon muhaberesi de

(1) Merhum Cevat Abbas Gürer.

tesis edilmemişti. Miktarı kâfi telefon malzemesi yokmuş. Derhal orduya müracaatla icap eden malzemeyi talep ve serian gruba göndermesini rica ettim. Grup telgraf zabıtine de hemen 7'nci ve 12'nci fırkalarla telefon irtibatı tesisi için emir verdim.

Bu kadar dar ve mühim bir zamanda bu gibi işlerle de bizzat iştigale lüzum ve mecburiyet görmekten cidden müteessir oluyordum. Nihayet saat 4.30'da, muharebeyi bizzat idare etmek üzere **Çamlıteke** şimalinde **Anafartalar** mıntikasının tarassut mahalli olan bir tepeye hareket ettim. Karargâhtan icap edenler refakatimde bulunuyordu. Anafartalar müfrezesi kumandanı da orada yanıma geldi.

27 TEMMUZ 1331 - 9 AĞUSTOS 1915 GÜNÜ

- 12'nci, 7'nci fırkalarla Anafartalar Müfrezesi'nin 27 Temmuz günkü nizamı harpleriyle taarruza geçmeden evvel ve taarruzun neticesinde aldıkları vaziyeti gösterir kroki merbuttur. (1)

Muharebeyi idare etmek üzere geldiğim tarassut mahallinden saat 6 evvel raddelerinde gördüğüm manzara şu idi:

Küçük Anafarta'nın şark ve cenup sırtlarındaki bataryalarımız düşmanın ilerleyen kolları üzerine ateş etmekte.

12'nci fırka kıtaatı **Teketepe** ve **Kavaktepe** sırtlarında düşmanla muharebeye başlamış. **Teketepe** üzerinde ileri geri birtakım dalgalar oluyor. Kendi askerlerimizi gördüğüm gibi düşman efradını da görüyorum.

(1) Bu kroki defterin içinde bulunamamıştır.

Bir aralık gördüğüm bütün askerlerin düşman efradı olduğuna ve şimale doğru tepenin hattı bâlâsını aştıklarına hükmettim, bu vaziyetin devamlı surette dürbünle takibini erkânıharbiyeme emrettim. Fırkanın heyeti umumiyesini görmeye arazi müsaade etmiyordu.

Küçük Anafarta'nın garbında, münhat arazide kalan düşman aksamını da göremiyordum.

7'nci fırkayı iki alayı yan yana açılmış ve yayılmış olduğu halde **Büyük Anafarta cenubi-garbisinden Damakçılık** sırtlarına doğru taarruza geçmiş gördüm.

Kocaçimen mıntıkasındaki kuvvetlerimiz karşılardaki düşmanla ateş teati ediyor. Ve bu mıntıkadaki topçularımız bilhassa 7'nci fırkanın karşısındaki düşmanı ateş altında bulunduruyor.

- 7'nci fırka kumandanının saat 5.50 evvelde yazılıp emir atlısıyla gönderdiği ilk raporunu aldım. Bu raporda taarruza saat 4.30'da başladığı ve taarruzun muvaffakiyetle ilerlemekte olduğu bildiriliyordu. Tertibatından da bahsederek: Alay 20 sağda, alay 21 solda olarak **Kayacıkdere-si'ne doğru ilerlemekte oldukları, ihtiyat olarak bir taburun Asmadere'de** bulundurulduğu ve fırka karargâhının **Dağçeşmesi** civarındaki 91 rakımlı tepenin garbında topçu tarassut mevkiinde olduğu zikrediliyordu.

Saat 6.30 evvelde yazılan 7'nci fırkanın diğer bir raporunda düşmanın **Lâlebaba** civarında karaya çıkardığı tahminen 2-3 tabur kadar piyadesinin **Lâlebaba Tepesi'nin** cenubunda müçtemi bir halde durduğu haber verildi.

7'nci fırka nezdine göndermiş olduğum Cevat Efendi 7 evvelde nezdime avdet etti. Mumaileyh bizzat müşahe-

datını ve fırkanın tertibatını arazi üzerinde irae ederek raporlarla aldığım malumatı teyit etti. Tekrar vaziyetin takibine memuren fırka nezdine iade ettim. Bir müddet sonra tekrar avdet ederek fırka taarruzunun muvaffakiyetle ilerlemekte olduğunu haber verdi ve artık yanımda kaldı.

Yalnız saat 7.55 evvelde fırkaya âtideki emri vermeye lüzum gördüm: “Fırkanın ve karşınızdaki düşmanın vaziyet ve kuvveti hakkında son malumatı ita ediniz ve bundan sonra uzun müddet aynı vaziyette kalındığı halde tebeddül olmadığını dahi bildirmeli.”

“Fırkalarla henüz doğrudan doğruya telefon irtibatı tesis edilememişti. Emirler ve raporlar mahallerine pek geç isal edilebiliyordu. Bu sebeple muharebenin idaresi müşkül oluyordu.

7’nci fırkadan saat 8.15’de aldığım raporda **Lâletepe** cenubunda müçtemi bulunduğu evvelce bildirilen düşman kuvvetinin **Mestantepe** ve **Damakçılık** sırtları arasında doğru ilerlediği haber veriliyordu. Bu rapor saat 7.5 evvelde yazılmış idi.

Bu bapta 12’nci fırka kumandanına malumat verilip nazarı dikkati celbedildiği gibi, yanımda bulunan anafartalar müfrezesi kumandanına da malumat verildi. Bu müfrezenin **İsmailoğlu Tepesi** civarındaki kıtaatının 12’nci fırkaca müessir bir surette istihdam edilememekte olduğunu gördüğümden **İsmailoğlu Tepesi**’nin sureti mutlakada elde tutulması lüzumunu doğrudan doğruya mezkûr müfrezeye kumandanına emrettim.

12’nci fırka kumandanından aldığım ilk raporda kıtaata vermiş olduğu taarruz emri suretini raptettiği ve fakat bu emrin alaylarca nasıl tatbik edilmekte bulunduğunu henüz bilmediği zikrediliyordu.

Mezkûr fırka kumandanı tarafından saat 5.15 evvelde yazılmış olan bir raporda da:

“Düşmanın dün akşam **Ece Limanı**’ndaki harp sefaini ile **Turşun köyü** ve civarını bombardıman etmesi, balon ve tayyarelerinin mütemadi istikşafatı hasebiyle gruptan evvel hareket kabil olamamış ve maamafih bugün saat 4 evvelden itibaren kıtaat açıları taarruza iptidar olunmuştur.

Düşmanın bazı küçük kıtalarının **Teketepe** ve **Anafarta** sırtları eteklerine doğru ilerledikleri görülmüştür. Düşmanın **İsmailoğlu Tepesi**’ni ve **Küçük Anafartalar** civarını topçusuyla dövmekte olduğu” denilmekte idi. 12’nci fırka nezdine gönderdiğim haber zabiti erkanıharp Yüzbaşısı Hidayet Efendi’den de saat 9.15 evvelde aldığım bir raporda kıtaatin ilerlemekte olduğu ve fakat ileriden henüz haber alınmadığı bildiriliyordu.

On ikinci fırkanın 26 Temmuz’da aldığı tertibatın, **Ece Limanı**’nı ve **Kireçtepe**’yi nazarı dikkate almak yüzünden biraz dağınık olduğunu anladım. Fırka kumandanının da bizzat kıtaatını görece mahalde mulunup bulunmadığında tereddüt ettim. Bu sebeple kendisine verdiğim emirde:

“Kıtaatınızın teferruatı icraiyelerine dair malumat itasını alacağınız raporlara taliken, şimdiden düşmana ve kendi kıtaatımıza dair malumat veriniz. Ne görüyorsanız ve taarruzunuzun ne dereceye kadar ilerlemekte olduğunu ve nasıl bir şekil aldığını serian bildiriniz. Bulunduğunuz yerden bu malumatın bilmüşahede husulü mümkün değilse münasip bir nokta bulunmasını rica ederim.” dedim.

- Düşman, denizden gemi topları vasıtasıyla ve kara-ya çıkardığı bataryalarıyla **Küçük Anafarta** civarını ve **Büyük Anafarta** gerilerini ve Ağıldere mıntıkasına yerleş-

tirdiği bataryalarla da 7'nci fırka cephesinin yan ve gerile-
rini şiddetli ateş altına aldı.

12'nci firkadan henüz malumat alamadığımdan, Hida-
yet Efendi'den başka bir zabıt daha gönderdim.

Nihayet 12'nci fırka nezdindeki haber zabiti Yüzbaşı
Hidayet Efendi'nin saat 8.40 evvelde yazdığı bir raporu sa-
at 9.43 evvelde aldım. Bu raporda 12'nci fırka vaziyeti ber-
veçhiâti tasvir olunuyordu:

“34'üncü alayın bir taburu 12'nci fırka ile 7'nci fırka
arasındaki irtibatı muhafaza etmek üzere **İsmailoğlu Te-
pesi**'nin cenubunda; bu alayın kısmı küllisi 2 tabur, **Mes-
tantepe**'nin şarkındaki **İbrikçe** tepelerini zaptetmiş.

(Gerek haber zabitinin bu raporunda ve gerek ondan
sonra fırka kumandanının verdiği malumatta yanlış olarak
Mestantepe'nin zaptı bildirilmiş ve bunda ısrar edilmiştir.
Bilahare 31'inci alayın ikinci taburu kumandanının verdi-
ği raporla hakikat anlaşılmıştır.)

35'inci alay kıtaatı **Kanlı Köprü** deresini geçmekte.

36'ncı alaydan yalnız iki bölük **Kanlıdere** köprüsünün
şimalinde **Bakababa** tepelerinin 500 metre garbında.

36'ncı alaydan diğer iki bölük **Teketepe** sırtlarında.

36'ncı alayın bir taburu **Teketepe-Kapanca** arasında.

Bu alayın birinci taburu henüz firkaya iltihak etmemiş.”

(Bu taburun **Kireçtepe** civarında Anafartalar müfre-
zesi kumandanının emrine evvelce terkedilmiş olduğu da
ayrıca bildirildi. Fırkaca taburuncelbine tevessül olunmuş.)

Bu raporda düşmandan alınan 35 esirin grup karargâ-
hına izam edildiği ve **Büyük Kemikli** ile **Küçük Kemikli**
arasında 30 kadar muhtelif düşman sefaini bulunduğu da
zikrediliyordu.

Yedinci fırkanın saat 8.55 evvelde yazılıp saat 9.55 evvelde vâsıl olan bir raporuna nazaran mezkûr fırkanın vaziyeti de şu idi:

“20’nci alay **Kayacıkderesi** şimali-şarkî eteklerine kadar ilerlemiş. Sağ cenahı takriben **Kabakkuyusu** civarında bulunuyor.

21’inci alay **Kayacıkderesi** şimali-garbisindeki yamaçlarda.”

Bu raporda, **Damakçılık** sırtlarının düşman tarafından iyice tahkim ve mitralyözlerle teçhiz edildiği bildiriliyor. Ve düşman piyadesi hakkında henüz esaslı malumat alınmadığı ilave ediliyordu.

7’nci firkadan saat 10.15 evvelde alınan diğer bir raporda da düşmanın **Damakçılık**’taki tahkimatı ve birçok mitralyözler yerleştirdiği ve fazla olarak bir ganbotla yandan ateş ettiği ve birçok zabitanın şehadeti yüzünden taarruzun betaatle devam edebildiği bildiriliyordu.

Öğleden evvel saat 10 raddelerinde bence taayyün eden vaziyet şu idi:

“**Kireçtepe**’de, düşmanın mahsus bir tazyiki yoktur. **Kükürtlüpınar-Sülecek-Mestantepe** hattı umumisine ve bilhassa **Mestantepe** mevziine taarruz eden 12’nci fırkanın henüz tek mil kuvveti istimal edilmediği halde **Küçük Anafarta**’yı geçip **Teketepe** sırtlarına kadar ilerlemeye muvaffak olan düşman kuvvetleri mağlup ve ricate mecbur edilmiştir.

İsmailoğlu Tepesi’nde bulunan, Anafartalar müfrezesi kıtaatı on ikinci fırka ile faalâne ve fedakârane bir surette teşrik ve tevhidi mesai edebilmektedir.

7'nci firkaya gelince; zaten iki alaydan ibaret olan bu firkanın **Damakçılık** sırtlarında mühim mukavemete tesadüf ettiği anlaşıyordu. Binaenaleyh bu firkaya muavenet lüzumu aşîkar idi. Bu sebeple 12'inci fırka kumandanına: “**Damakçılık**’taki düşmanın kati olarak sarsılması firkanızın mezkûr istikamette taarruz ederek ibrazı himmet etmesine mütevakıf bulunduğu anlaşıyor. Sağ cenahınızın **Kireçtepe** istikametine karşı temini anafartalar mıntıkası kumandanlığına emrolunmuştur. Maamafih gerek bu istikamete karşı ve gerek **Lâletepe**’de mevcut olduğu bildirilen bazı düşman kıtaatına karşı ittihazı tedabir buyurmanız münasip olur.”

On ikinci fırka kumandanı “34'üncü alayın, düşmanın takviye kıtaatı alması üzerine, sıkı bir vaziyette olduğunu ve 35'inci alayın birinci taburu henüz iltihak etmediğinden ve 36'ncı alay **Teketepe-Kireçtepe** arasına açılmış olduğundan firkanın elinde ihtiyat kuvveti bulunmadığını ve binaenaleyh şimdilik yedinci firkaya doğrudan doğruya muavenet mümkün olamayacağını” bildirdi. Bunun üzerine dördüncü ve dokuzuncu fırka kumandanlarına: “Mıntıklarında bulunan bütün topçularla yedinci firkanın hücum cephesine müsadif **Damakçılık** bayırını şiddetle ateş altına alarak mezkûr firkanın taarruzunu himaye ve teshil” etmelerini emrettim.

Yedinci fırka kumandanına, taarruzunun kesbi betaat etmesine mâni olacağını ümit ettiğimi ve kendisine muavenet için icap edenlere verdiğim emirleri bildirdim. Kuvvei maneviyece hüsnü tesir edeceği cihetle “Cenup Grubu’ndan gelmekte olan üç bataryayı emrine vereceğimi ve grup emrine bugün verilen obüs bataryalarını da firkayı ateşle himaye etmek üzere **Çamlıteke** civarında mevzie yerleştireceğimi” haber verdim.

- Öğleden sonra saat 3'e kadar vürut eden raporlardan ve müşahede olunan ahvalden vaziyetin bervechiâti olduğu anlaşıldı:

12'nci fırka; 34'üncü alay kâmilten **Azma**k'tan itibaren **İsmailoğlu Tepesi - Yusufçuk Tepesi** hattını işgal etmiş. Anafartalar Müfrezesi'nin **İsmailoğlu** tepesindeki kıtaatı da bu meyanda bulunuyor.

34'inci alay; 2'nci ve 3'üncü taburlarıyla takriben **Yusufçuktepe-Sülecek** hattında. Bu alayın birinci taburu kısmen **Kireçtepe**'de muharebeye iştirak etmiş ve tabur oradaki kumandanın emrine girmiş.

36'ncı alay; bu alayın yalnız birinci taburundan iki bölük 35'inci alayın sağında muharebeye iştirak etmiş. Bu taburun diğer iki bölüğünden biri fırka istihkâm bölüğüyle beraber 34'üncü alayın takviyesine gönderilmiş. Diğer iki bölüğü de **Teketepe**'de.

Alayın ikinci taburu **Ece** limanında terkedilmiş. Üçüncü taburu öğleden sonra saat 1 raddelerinde 3 bölüğüyle **Kavaktepe**'de toplanmak emrini almış. Bu taburun bir bölüğü **Kireçtepe** mıntikasında kalıyor. Tabur Kavaktepe-Kapancalar-Kireçtepe hattında bulunuyormuş.

Bu vaziyete nazaran 12'nci fırkanın taarruz eden kuvveti 5-6 tabur kadar olup mütebaki 3-4 taburu taarruza iştirak edememiş bulunuyor. Fırkanın o günkü silah kuvveti 7.000 kadardı. Fırka, 5 kilometreden aşağı olmayan bir cephe üzerinde yayılmaya ve taarruz etmeye mecbur olmuştu. Bu cephe üzerindeki taarruz kuvveti 4.000'i tecavüz etmiyordu. Makinelitüfek de dört adet idi:

Kireçtepe ve **İsmailoğlu** civarında bulunan Anafartalar müfrezesi zaten pek zayıf olduktan başka düşmanın ih-

racında yalnız başlarına icra eyledikleri mukavemet yüzünden büsbütün erimişlerdi.

O halde Kireçtepe - İsmailoğlutepe her ikisi dahil olmak üzere 9-10 kilometrelik bir cephe üzerinde muharebe eden bütün piyade kuvvetimiz azami 8.000 tüfeği tecavüz etmiyordu. Bu sahada iş gören topçu kuvveti dahi 7 sahra bataryasından ibaretti.

Fırkanın **Kireçtepe**'de muharebeye giren kuvvetlerini tabiatıyla elden çıkmış kabul etmek lazımdı. Alayların bu ana kadar uzakta kalmış kıtalarının muharebe hattına girebilmelerini akşama kadar mümkün görmüyordum. Bundan başka düşmanın inkişaf eden kuvvetine karşı zayıf kıtaatımızın istihsal eylediği muvaffakiyeti pek parlak ve kâfi buluyor ve efrat ve zabitlerimizin savletteki besalet ve kahramanlığını takdir ediyordum.

- 7'nci fırkanın vaziyetinde daha ziyade müşkülât görülmüyordu: 20'nci alaydan bir kısım kuvvet **Kabakkuyusu**'nun ilerisine geçmiş ise de faik düşman kuvvetleri karşısında mezkûr kuyunun şimalindeki sırtlarda kalmaya mecburiyet görülmüş.

Düşman **Damakçılık Bayırı** sırtlarında kuvvetli tahkimata malik olduktan başka piyade ve çok miktarda mitralyöz ateşleriyle 7'nci fırkanın daha ileri taarruzuna mümaneat ediyordu.

Fırka her iki alayı ile **Kayacık Ağılı** sırtlarını işgal ettikten sonra ilerleyememekte idi.

- Düşmanın taarruzumuzla mağlup ve ricat eden kuvvetleri öğleden sonra **Tuzla Gölü** şarkında tutunarak müdafaaya başlamışlardı. **Suvla** Limanı'ndan gelen kıtaatla bozgun kıtaat takviye olunuyordu. **Lalebaba** taraflarında yeni düşman bataryalarının mevcudiyeti haber veriliyordu.

7'nci fırkanın cephesindeki düşman dahi mütemadiyen takviye ediliyordu.

Kıtaatımız **Anafartalar Ovası**'na ve **Azmak** cenubuna indikten sonra düşmanın denizden ve karadan mütemadiyen icra eylediği büyük çaplı vesair top ateşlerinden daha ziyade müteessir oluyordu.

- Elde edilen üseranın ifadesinden yalnız **Suvla** Limanı'na ihraç edilmiş kuvvetin 10'uncu ve 11'inci fırkalardan mürekkep bir kolordu olduğu ve 7'nci fırka ile **Kocaçimen** mıntıkasındaki diğer fırkalarımızın karşısındaki kuvvetten başkaca **Avustralya** ve **Yeni Zelanda** kıtaatı bulunduğu anlaşıldı.

Düşmanın fevkalade tefevvuku adedisi ve muharebe vesaitinin bizimkilerle kıyas olunamayacak derecede kesret ve mükemmeliyeti karşısında bugün istihsal eylediğim muvaffakiyet maksadımı tamamen temin etmişti.

Filhakika düşmanın bir kolordusunu zayıf bir fırkamla, **Kireçtepe-Azmak** arasında mağlup ve **Tuzla** gölüne kadar takip ve orada tespit etmiştim.

7'nci Fırka da **Damakçılık** istikametindeki taarruzuyla düşmanın ilerlemiş bazı aksamını geriye attıktan maada **Conkbayırı** ve **Kocaçimen** sırtlarına müteveccih olan düşman kuvvetlerini üzerine celbederek orada tespit etmiş bulunuyordu.

Bu suretle düşmanın hedefi asli ittihaz eylemiş olduğuna şüphe kalmayan **Conkbayırı** ve **Kocaçimen** silsilesine tamamen sahip olması tehir edilmiş oldu. **Conkbayırı** elinde bulunan düşman bugün orada faaliyetine devam edebilseydi, şüphesiz bizim için vaziyet tamiri müşkül bir şekil alırdı.

Fakat bugünkü muvaffakiyetle, **Conkbayırı** düşman elinde kaldıkça melhuz tehlike bertaraf edilmiş sayılamazdı. Binaenaleyh 12'nci ve 7'nci fırkalarla başladığım taarruzu tevkif ve **Conkbayırı** cihetinde ciddi tedbir ittihazına karar verdim.

12'nci ve 7'nci fırkalara kazandıkları hattı tahkim ederek elden çıkarmamaları lüzumu bildirildi ve bilahare verilen grup emriyle de bu husus teyit edildi.

Kireçtepe'de muharebe devam etmekte ve bazı düşman nakliye gemileri **Ece** Limanı civarında görüldüğü cihetle 12'nci firkanın sağ cenah ve gerisinde bulunan bu mıntıkanın daha ciddi olarak temini için o zamana kadar **İsmailoğlu Tepesi** civarındaki kuvvetleriyle alakadar bulunan Anafartalar müfrezesi kumandanını yalnız mezkûr mıntıkanın muhafaza ve müdafaasıyla tavgiz ettim.

Yeni kuvvet: Cenup Grubu'na (**Seddülbahir mıntıkası**) mensup 28'inci ve 41'inci piyade alaylarının tahtı emrine verildiği ve iki topçu bataryasının da mezkûr mıntıkadan gönderileceği ordudan haber verilmişti. Bu kuvvetler **Conkbayırı** istikametinde hareket ettirildi.

Conkbayırı'nda icrasını tasavvur ettiğim harekette bu yeni gelecek olan iki piyade alayına güveniyordum. Bu alayların yorgunluğunu izale ve zindegisini muhafaza pek mühim idi. Bunun için **Kocaçimen** ve **Conkbayırı** mıntıkasında bulunan sekizinci ve dokuzuncu fırka kumandanlarına âtideki emri verdim. Bu iki fırka kumandanından hangisi **Kocaçimen** mıntıkası kumandanlığını deruhte ettiğini kati olarak henüz anlayamamıştım. Sekizinci fırka kumandanı Miralay Ali Rıza Bey, dokuzuncu fırka kumandanı Kaymakam Potrih Bey

idi. Buna nazaran Ali Rıza Bey'in mıntıkanın kumandasını deruhte etmiş olması tabii görölür. Fakat Kaymakam Potrih Bey bir raporunda “**Kurt Geçidi**’nden grubun sol cenahına kadar olan mıntıkayı tahtı kumandama aldım.” “Mıntıkamın emir ve kumandası için bugün sabahleyin (27 Temmuz) se-kizinci fırka kumandanıyla itilaf peyda ettim” diyordu.

Bu kumanda hususunu bizzat mahallinde halledecektim, fakat istediğim şeyin herhalde yapılmasını temin için aynı emri her iki fırka kumandanına verdim:

Çamlıtekke tarassudundan

27.5.331

Saat 3 sonra (telefonla)

“Bu gece **Conkbayırı**’nda kendilerinden büyük faaliyet talep edeceğim iki piyade alayı için orada bulunan kı-taat vasıtasıyla hiç olmazsa sıcak bir çorba hazırlatmaya im-kân bulmanız çok muvafık olur.”

Anafartalar Grubu Kumandanı
M.KEMAL

CONKBAYIRI MINTIKASINA HAREKETİM

12’nci ve 7’nci fırkaların taarruzunu tevkif ettikten sonra **Conkbayırı** mıntıkasına gitmek üzere bulunduğum tarassut mahallini terkettim. Evvela yolumuz üzerinde bulunan **Çamlıtekke**’ye uğradım.

Yeni taarruz hakkında müdavelei efkâr

Ordu kumandanı Liman Von Sanders Paşa da oraya gelmişti. Kendisiyle kısa bir müdavelei efkârda bulunduk. Müşarünileyh bu yeni gelecek alaylarla iki suretle hareket olunabileceğini düşünüyordu.

1) 7'nci fırkayı takviye ederek **Ağıl** ve **Codnkbayırı**, **Kocaçimen** mıntıkalarında bulunan düşman kuvvetlerinin nevama yan ve gerisine taarruz etmek.

2) **Conkbayırı**'ndan taarruz etmek.

Ben birinci tarzda hareketin münteci muvaffakiyet olacağını memul etmiyordum. Çünkü 7'nci fırkanın karşısındaki düşman **Damakçılık** sırtlarında muhkem bir surette yerleşmişti. Ve bu mevzi düşman tarafından sühuletle takviye olunabilirdi. Bundan başka, bu taarruzumuz adeta denize, düşman donanmasına karşı yanını vermiş olurdu. Bir de **Mestantepe** düşmanın kuvvetli piyade ve topçusu tarafından tutulmuş olduğuna göre bu cihetten de taarruzumuz yan ve geriden tahtı tesirde kalacaktı. Bu taarruzda muvaffak olunmadığı takdirde elimizdeki son kuvvet de israf olunduğu halde **Conkbayırı**'ndan gelecek mühlik ve gayrikabili telafi darbenin önüne geçilmiş olmayacaktı.

Conkbayırı'ndan taarruzda, vakıa düşmanın cephesine karşı hareket olunacaktı. Ve bunun neticesinde **Kocaçimen** mıntıkasında bulunan tek mil düşman kuvvetini kâmiilen denize dökmek ve imha etmek müşkül idi. Fakat böyle bir neticeden evvel vaziyetimizin tahtı emniyete alınması mevzuubahs idi. **Kocaçimen** mıntıkasındaki kuvvetlerimizin izmihlal ve perişanisi ve bunların karşısındaki düşman kuvvet ve vesaitinin tefevvukı katisi artık malumumuz olmuştu. Binaenaleyh bu taarruzda düşmanı mağlup etmeye muvaffakiyet hasıl olmadığı takdirde de en mühim olan bu cephe yeni kuvvetlerimizle takviye edilmiş olacaktı. Muvaffakiyet halinde hâkim sırtlar elimize geçecek ve **Ağıldere** sahasında bulunan düşman kuvvetleri tamamen mahkûm bir vaziyete düşecekti.

Binaenaleyh taarruzun **Conkbayırı**’ndan yapılmasını elzem buluyordum. Bu taarruza pek çok ehemmiyet verdiğim için ve benden evvel muhtelif kumandanların burada yaptıkları taarruzlarla netice alamadıklarını bildiğim için işbu yeni taarruzu bizzat başında bulunarak kendim idare etmeye karar vermiştim.

Liman Paşa: “**Harekâtın mesuliyetini kabul eden sizsiniz. Katiyen tasmimatınız üzerinde tesir yapmak istemem. Varidi hatırım olan hususatı mütalea olarak söyledim**” sözleriyle ibrazı nezaket eyledi.

Çamlıtekke ile Conkbayırı arasında

Saat 5.30 sonrada bütün erkânıharbiyemle **Çamlıtekke**’den atlı olarak hareket olundu. Nazarı dikkati calıp küçük bir kol halinde idik. **Büyük Anafarta** kariyesinin şark hizalarında idi, bir düşman tayyaresi semtürresimizde uçmaya başladı. Erkânıharbiyem heyeti yolun sağ ve soluna açılıp dağılmak suretiyle, düşman tayyaresine hedef teşkil etmemeye mecbur oldular. Ben, yol üzerinde kaldım. Süvari zabıt vekili Zeki Efendi (1) namında kıymetli bir genç yanımdan ayrılmamıştı.

Düşman tayyaresinin takibi altında hayvanlarımızı dörtnal sürerek **Kocaçimentepesi** yolunu takip ettik. **Kocaçimentepesi**’nin cenup yamaçlarından, **Kurtgeçidi**’ni geçerek **Conkbayırı** tepesine gitmek istiyordum. **Kurtgeçidi**’ne tekarrüp ettiğimiz zaman, **Conkbayırı** tepesinden ve onun daha şimalindeki **Boyun noktası** civarından düşmanın piyade ateşiyle karşılandık. Düşman buraları tahtı iş-

(1) Milli Müdafaa Vekâleti Hava Müsteşarı General Zeki Doğan

galinde bulunduruyordu. **Kocaçimentepesi**'nde bize mensup hiçbir muntazam kıta yoktu. Derelerde, şurada burada birtakım perakende, bozgun efrat görüyordum.

Kurtderesi'ne cenuba saptım. **Besimsırt**'ı şarktan do-laştıktan sonra **Kördere** boyunca garba yürüyerek **Conk-bayırı** ile **Suyatağı** arasında sekizinci fırka karargâhına va-sıl oldum. Erkânıharbiyemden ve yaverlerimden hiçbiri mülaki olamamıştı. Yolların mefkudiyeti, arazinin fevkalade arızası, düşmanın topçu ateşi ve tayyare takibatı yüzün-den ancak kısmen gece yarısına doğru, kısmen de ertesi gün bulunduğum yere gelebilmişlerdi.

SEKİZİNCİ FIRKA KARARGÂHINDA VAZİYETİN TETKİKİ

Conkbayırı ve **Kocaçimen** mıntıkalarında 27 Temmuz akşam üzeri bulduğum vaziyet şu idi:

Düşman vaziyeti: - Düşman **Şahinsırt**'ı en yüksek zir-vesi dahil olmak üzere ve **Sazlıdere** memba cihetlerini kâmi-len ve **Conkbayırı** platosunun en yüksek kısmını işgal et-mişti. Düşmanın **Conkbayırı**'ndaki muharebe hattı, plato-nun şark versanını yalayıcı ateş altında bulundurabilecek ka-dar ileri sürülmemişti. Binaenaleyh, **Conkbayırı** ile **Suya-tağı** arasındaki derecikler zaviyei meyyitede kalmışlardı. Se-kizinci fırkanın muharebe karargâhı da burada bulunuyordu.

Düşman ateş hattı, **Conkbayırı** tepesinden sonra **Kurtgeçidi**'ne doğru **Boyun noktası**'nı takip ediyordu. Burada da düşman avcı hatları **Kördere** istikameti umumi-yesini müessir ateş altına alacak surette değil idi.

Kurtgeçidi'nden sonra düşman hattı **Çamcıkpinarı**

sırtlarından bir miktar şimali-garbi istikametini takip ediyor, sonra da **Karaağılderesi** şimalindeki sırtlardan **Damakçılık Bayırı**'na doğru garba gidiyordu.

Bu mıntıkadaki düşman kuvvetinin mecmuu iki fırkadan fazla tahmin ediliyordu.

Bizim vaziyetimiz: - Düşmanın ilk taarruzunda bu mıntıkada yalnız 14'üncü alay varmış. Bu alay birçok esir ve şehit verdiğinden enkaz halinde kalmış. 25'inci ve 26'ncı Temmuz günlerinde muhtelif alaylar vürut etmiş. Alayların bazıları **Şahinsırt**'a, bazıları **Kurtgeçidi** cenubundaki **Boyun noktası**'na 25 ve 26'üncü alaylar dokuzuncu fırka kumandanının emrinde **Conkbayırı**'na taarruz etmişler. Bu fırka evvela muvaffak olmuş, sonra düşmanın mukabil taarruzuyla zayıatı külliyeye duçar olarak kâmilten dağılmış ve **Conkbayırı** düşmanın elinde kalmış.

Sekizinci fırka 24'üncü alayıyla 26/27 Temmuz gecesi **Conkbayırı**'ndaki düşmana taarruz eylemiş ise de muvaffak olamamış. Maahaza diğer alaylardan bazı enkaz ile **Conkbayırı** ve **Şahinsırt**'ta bulunan düşmana karşı bir cephe muhafaza edebilmiş olduğu halde duruyordu.

23'üncü Alay, 24'üncü alayın gerisinde henüz muharebeye girmemiş olduğu halde duruyordu.

Bütün bu taarruzlarla düşmanı tamamen **Conkbayırı**'ndan atmaya muvaffakiyet hasıl olmamakla beraber, düşmana da zayıat verdirilmiş ve düşmanın **Conkbayırı** pilatosunu kâmilten ve şark istikametine tamamen hâkim olacak surette işgaline mümaneat edilmiş olduğu anlaşılıyordu.

Benim muvasalatımda, bu saydığım alaylar âtideki vaziyette bulunuyorlardı.

.

23'üncü ve 24'üncü alaylar sekizinci fırka kumandanının tahtı emrinde olarak Conkbayırı-Şahinsırt hattında bulunan düşmanın yirmi-otuz hatve karşısında muharebe etmekte.

Sahra topçu 14'üncü alaydan vüruduna intizar olunan iki batarya da bu fırkanın emrine verildi. Henüz gelmemişlerdi. Yalnız **Besimsırt**'ta iki top vardı. (Y. 5 T. 1 Batar. 2)

Sekizinci fırkanın sol cenahında 261 rakımlı tepe civarında 10'uncu alay bulunuyordu.

9'uncu fırka nizamı harbine dahil olan 64'üncü, iki tabur halinde 33'üncü, bir tabur halinde 25'inci alaylar kâmil **Kocaçimen** ile **Suyatağı** arasındaki derelerde dağılmış, kumandadan çıkmış bir halde. Alay kumandanları tek başına kalmışlar. Fırka kumandanı olan Kaymakam Potrih Bey ve erkânıharbiyesi karargâhının düşman topçu ateşi ile tarumar edilmesi yüzünden geride bir tarafa gitmiş. Mumaileyhi ertesi gün muharebeden sonra buldurup yanıma cellededebildim.

4'üncü fırka kumandanı 14'üncü ve 11'inci alayların ikişer tabur enkazıyla ve 33'üncü alaydan bir tabur ve 32'nci alaydan bir bölük halindeki bir taburu tahtı emrine almış. Bu kuvvet **Kurtgeçidi**'nden itibaren 7'nci fırkanın sağ cenahına kadar **Abdurrahman Bayırı** ile **Asmadere-si** cenubundaki sırtlarda bulunuyordu. Sağda 11'inci, solda 14'üncü alay kıtaatı birinci hatta idi. Topçu cebel 5'inci ve 7'nci alaylardan birer ve bir de adi cebel batarya bu fırkanın tahtı emrinde olarak **Abdurrahman Bayırı** sırtlarında yerleştirilmiş idi.

Mustafa Kemal Arıburnu Cephesine komuta ederken arkadaşları ile.
(Mustafa Kemal'in solundaki Kolordu Komutanı Esat Paşa'dır).

.. Ekser kıtaat **Conkbayırı** civarında birbirini müteakiben ve yekdiğerini takviye suretiyle muharebeye girmiş oldukları için üç muhtelif fırka nizamı harbinde gösterilen alaylar efradı karmakarışık bir halde bulunuyordu. **Conk-bayırı**’nda cephe muhafaza eden ve kumandanları başında bulunan kıtaat en son taarruz eden sekizinci fırkanın 23’üncü ve 24’üncü alayları idi. Bu alaylar meyanında 11’inci alayın buradaki perakendelerinden mürettep bir tabur ile bu alayın iki mitralyöz tüfeği vardı. Alay 23 iki ve alay 24 üç tüfekli birer mitralyöz bölüğüne malik idi.

- İşte taarruzu tasmin ettiğim, **Conkbayırı** cephesinde bulunan kuvvet, 23’üncü ve 24’üncü alaylardan ibaret idi. Taarruz için istinat ettiğim iki alay da henüz gelmemiştir.

Gece hulul etmişti. Bu alayların yollarını şaşırıp hiç gelmemeleri ihtimal dahilinde idi.

- Nezdinde bulunduğum fırka kumandanının yeri ateş hattına o kadar yakın idi ki, münasebettar olan alay ve hatta tabur kumandanları için de orası tabii olarak durabilecekleri bir yerdi. Binaenaleyh bu kumandanlarla dahi görüşüyordum.

Vakıa kıta namına elde henüz muharebeye girmemiş olan 23’üncü alaydan başka sağlam bir şey yoktu. Fakat temasa geldiğim büyük küçük kumandan ve zabitlerde fevkalade yüksek bir kuvvei maneviye, sarsılmaz bir metanet eseri görüyordum. **Herkes duçar oldukları felaketin kumandadaki inzibatsızlıktan ileri geldiğine kani idi.**

Öğleden sonra saat 10’a geliyordu. 28’inci alayın gelmekte olduğu bildirildi. 41’inci alaydan haber yoktu. **Başka kuvvet gelmediği halde dahi muvaffak olabileceğime hükmetmiştim.**

Fırka kumandanının benim için ihzarını emrettiği bir ne-

fer çadırının içine girdim. O zamana kadar kıta kumandanlarının dağılmış olan kıtalarını toplamak ve kabili istimal bir hale getirmek için her türlü tedabire tevessül ve en son gayret ve fedakârlıklarını sarfetmeleri lüzumunu bildirdim. Her rütbe sahibi, cidden bütün mevcudiyetiyle çalıştı. **Fakat arazinin insanları bel’eden ve sühuleti harekete mani olan sert kayalık, dik yamaçlı, dere ve tepeleri ve buna inzimam eden düşman topçu ateşi ve daha sonra zulmeti leyl her türlü mesaiyi semeresiz bırakıyordu.**

Sekizinci fırka kumandanı miralay Ali Rıza Bey’e (el-yevm kolordu kumandanı Ali Rıza Paşa): “Yarın fecirle beraber **Conkbayırı-Şahinsırt** hattında bulunan düşmana taarruz edeceğimi ve bu maksat için muvasalatına intizar eylediğim 28’inci ve 41’inci alaylarla sekizinci fırkayı takviye edeceğimi ve bu noktai nazardan icabeden tertibatın alınmasını ve bunun için sabaha kadar bütün gece alakadarının ciddiyet ve fedakârlıkla çalışması lazım olduğunu ve benim de bizzat burada kalacağımı” söyledim. Bir aralık fırka kumandanı, erkânıharbi Galip Bey’le (1) beraber yanıma geldiler. Fırka erkânıharbinin bazı mütaleatı olduğunu ve bu mütaleatin bana da söylemeye müsaade olunmasını beyan etti.

Bu tarzdan memnun olmamakla beraber Galip Bey’in mütaleasını da anlamak istedim. Galip Bey iki gündenberi **Conkbayırı**’na mütemadiyen ve müteakiben taarruz edildiği halde muvaffak olunamadığını ve bu yüzden kıtataın azim zayıata düçar olduklarını ve el’an gayrı kabili istifade perişan bir halde bulunduklarını, yeni bir taarruzda kuvayı mevcudenin dahili hesap edilemeyeceğini, yeni gelmekte olan yalnız iki alayın **bugüne kadar daha çok alayların**

(1) Korgeneral Galip Türker.

başaramadığı bir taarruzda muvaffak olacağına hükmedilemeyeceğini (ve bhusus bu iki alaydan biri meydanda yoktur), o halde yalnız yeni bir alayla bu taarruza kalkışmanın neticesini vahim gördüğünü beyan ve izah etti.

Galip Bey en kıymetli erkânıharplerimizdendir. Cesaret ve metaneti tab'ına ateş altında bizzat şahit oldum. Mütaleatı da hesap ve mantığa göre gayrı kabili red idi. Bu sebeple idi ki kumandanı dahi mütaleatı dinlemiş ve bizzat bir kerre de bana söyletmeyi muvafık bulmuştu.

- Bazı kanaatler vardır ki anların hesap ve mantıkla izahı pek güçtür. Bhusus muharebenin kanlı ve ateşli safhasındaki duyguların tevhit ettiği kanaatler... Bittabi her kanaat ve karar içinde bulunulan ahval ve şeraiti tetkik ve bu tetkikat netayicini teferrüs ve takdir sayesinde tevellüt eder.

Galip Bey'in dermeyeran eylediği mütaleat hakikaten vaziyeti ve kıtaatın halini olduğu gibi tasvir ediyordu. Fakat bu mütaleatı beni tebdili karar ettirecek mahiyette bulmadım. **Çünkü ben düşmanı şedit ve seri bir baskın ile mağlûp edebileceğimize kanaat hasıl etmiştim. Bunun için çok kuvvetten ziyade çok dikkatli ve fedakârane bir sevk ve idarenin maksadı temin edeceğine hükmetmiştim.** Bu kanaatimi isbat için bu işin bizzat başında bulunmayı da zaruri gördüğüm içindi ki, geceyi sekizinci fırka karargâhında geçiriyordum.

- Fırka kumandanı ve erkânıharbine kararımın kati olduğunu ve hatta 41'inci alay gelmediği takdirde dahi yine tatbik edeceğimi beyan ettim. **Zaman geçirmeksizin kıtaatı taarruz için ihzar ve tertipten başka düşünecek ve yapacak bir şeyimiz olmadığını beyan ettim.**

Bence, yapılacak iş gayet basit idi. Şöyle, ki: hücum cephesinde 24'üncü alayla bazı perakende efraddan bir avcı hattı vardı. Bu hattın düşmana mesafesi azami 20 - 30 hatve idi. İhtiyatta bulunan 23'üncü alay **Conkbayırı**'na karşı ve yeni gelmekte olan 28'inci alay bunun solunda olarak **Şahinsırt**'a karşı karanlıkta fevkalade sükunet ve intizam ile avcı hattının 20-30 hatve kadar gerisinde taarruz cephesi imtidadınca saffı harp nizamında bir vaziyet alacaktı. Gecikmiş olan 41'inci alay da muvasalatındaki vaziyete göre istimal olunacaktı. **Düşmana katiiyen tüfenk ve bittabi top ateşi yapılmayacaktı. Efrat süngü takacaklardı. Tekarrür edecek anda, saffı harp nizamındaki asker hücum yürüyüşüyle düşmana atılacak ve önündeki avcı hattı da ana iştirak edecekti.**

Bir dakika sonra mesele halledilmiş olacaktı. Ondan sonraki safha için şimdiden bir karar veremezdim.

- Fırka kumandanına, tertibatın hitam bulduğunu haber vermesine intizar eyleyeceğimi söyledim.

Fırka kumandanı, erkânıharbiyesi ve bütün kumandan ve zabıtlar şayanı takdir bir gayret ve himmetle hücum tertibatı ve hazırlığıyla bütün gece uğraştılar.

Taarruz için verdiğim grup emri şu idi:

Conkbayırı'nda sekizinci
fırka taarruzundan
27-5-331

1- Sekizinci fırka, kendine ilhak olunan taze kuvvetlerle yarın fecirle beraber **Conkbayırı-Şahinsırt**'taki düşmanı tart ve teb'it edecektir.

Diğer fırkalar, bidayette, piyade ve topçularıyla ateş etmeyip sekizinci fırkanın hücumundan sonraki taarruzunu teshil edeceklerdir.

2- Yedinci ve on ikinci fırkalar bugün ilerledikleri hatları tahkim ve muhafaza edeceklerdir.

On ikinci fırkanın **Kireçtepesi** istikametinde cenahının temini hususunu hatırlatırım.

3- Ben bu geceyi **Conkbayırı**’nda ve sekizinci fırka karargâhında geçireceğim. 7’nci ve 12’nci fırkalarla Anafartalar mıntıkası kumandanı raporlarını kemakân **Çamlıtekke**’ye, diğer fırkalar **Conkbayırı**’na göndereceklerdir.

Anafartalar Grubu Kumandanı

M. KEMAL

Saat 10.20 sonra da berveçhi âti tamimen tebliğ edilmişti:

4’üncü fırka	kumandanlığına	(telefonla)
7’nci	“	(emir atlısı ile)
8’inci	“	(not ettirilmiştir)
12’nci	“	telefonla
9’uncu	“	“
Anafartalar mıntıkası kumandanlığına	“	

ANAFARTALAR CİHETİNE BİR NAZAR

Anafartalar cihetindeki kumandanlardan vürut eden raporlarda: Düşmanın **Suvla** limanında üç noktadan ihracata devam ettiği ve düşman kuvvetlerinin kısmı küllisinin **Kireç** ve **Karakol tepelerin** cenup mailisinin ovaya mün-tehi olduğu mahalde denizden 1000-1500 metre kadar mesafede bulunduğu bildiriliyordu. Düşman **Kireçtepe** ve **Damakçılık Bayırı**’ndaki kıtaatını takviye ediyordu.

Dördüncü fırka, 7'nci fırkanın taarruzunu teshil maksadıyla **Asmadere** garp sırtlarından teşebbüs ettiği taarruz ileri gidemedi.

Conkbayırı cihetine takarrüp etmek isteyen düşman kıtaatı, dördüncü fırkanın bataryaları tarafından müessir ateş altına alınarak telafatı külliye verdirilmişti.

Yanlış malumat. - Saat 12.30'da on ikinci fırkadan gelen bir raporda düşmanın **Ece** limanına asker çıkarmakta olduğundan bahsediliyordu.

Anafartalar mıntıkası kumandanıyla bizzat telefonla görüşerek, düşmanın boş nakliye gemilerinin limana geldiğini ve tekrar gittiklerini anladım. Mezkûr mıntika kumandanına, **Ece** limanının ehemmiyetli bir surette nazarı dikkatte bulundurulmasını ve bu babda sık sık malumat vermesini emir ve talep ettim. 12'nci fırka kumandanına da varit malumatın sahih olmadığını bildirdim.

27/28 gecesı bütün grup mıntıkasında hadisesiz geçti.

28 TEMMUZ 1331 - 10 AĞUSTOS 1915 CONKBAYIRI TAARRUZU

Bütün geceyi pek rahatsız ve uykusuz geçirdim. Bir taraftan **Anafartalar** mıntıkasından gelen raporlar ve bahuşus yanlış fakat mühim haberler beni bizzat işgal ettiği gibi, bir taraftan da evvelki günlerin nekbetli neticelerinde kıtasını, amirini kaybetmiş ve hâlâ bulamamış bir takım kumandanların doğrudan doğruya bana müracaatı bir dakika bile istirahatı imkân bırakmadı. Karargâhımda bana mülâki olabilen bazı zabıtları sekizinci fırkanın iştilal ve tertibatını anlamak üzere gönderdim. Bu zabıtlardan bilhassa

erkânıharbiye yüzbaşısı Hidayet Efendi hücum istihzaratını tetkik için fedakârane ifayı hizmet etti.

41'inci alay hücum anına kadar gelmedi. Yanlış yere gitmiş. Badehu gelebildi. 8'inci fırka tertibatını almıştı: 23'üncü alay iki taburu birinci hatta saffı harp nizamında, bir taburu da bu hattın gerisinde olmak üzere **Conkbayırı**'na taarruza hazırlanmıştı. 28'inci alay da aynı hizada **Şahinsırt**'a hücum tertibatını ikmal etmişti. Fecir olmak üzere idi.

Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun icrasına intizar edecektim.

Şayanı endişe bir an

Gecenin perdei zalâmı tamamen kalkmıştı. Artık hücum anı idi. Saatime baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra, ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti.

Düşmanın piyade, mitralyöz ateşi başlarsa ve kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı nizamda duran askerlerimiz üzerinde bir defa patlarsa hücumun ademi imkânına şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Fırka kumandanına tesadüf ettim. O da ve her ikimizin refakatimizde bulunanlar beraber olduğu halde hücum safının önüne geçtik. Gayet seri ve kısa bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim, ki:

“Askerler, karşımızdaki düşmanı mağlûp edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız!”

Kumandan ve zabıtlere de işaretime askerlerin nazarı dikkatini celbetmelerini emrettim.

Ondan sonra hücüm safının önünde bir yere kadar gıdildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücüm işaretini verdim.

Bütün askerler, zabıtlar, artık her şeyi unutmuşlar, nazarlarını, kalplerini verilecek işarete merküz bulunduruyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış olan askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılınçları ellerinde zabıtlarımız kırbacımın aşağı inmesiyle ahenin bir kit-le halinde şırâne bir savletle ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde asumanı bir gulguleden başka bir şey işitilmiyordu: Allah Allah Allah!..

Düşman silah istimaline vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele neticesinde ilk hatta bulunan düşman kâmilten imha edildi.

Dört saat mücadeleden sonra 23'üncü ve 24'üncü alaylarımız **Conkbayırı**'nı kâmilten düşmandan tathir ve 28'inci alay dahi **Şahinsırf**'ın en yüksek sırtını istirdat eyledikten sonra **Sarıtarla, Ağıl** üzerine garba saldırdılar. Önüne tesadüf eden düşman kıtaatını mağlûp ve münzehim ediyordu.

28'inci alayın bir kısmı **Şahinsırf**'ın **Boyun noktası**'nda yerleştirilmiş olan düşman mitralyözlerinin müessir ateşinden daha ileri gidememişti.

Conkbayırı Tepesi askerlerimizin eline geçtikten sonra düşman karadan ve denizden tevcih ettiğı seri ve kesif topçu ateşıyla **Conkbayırı**'nı cehenneme çevirmişti.

Semadan şarapnel, demir parçaları yağmuru yağıyordu. Büyük çaplı deniz toplarının tam isabetli daneleri ye-

rin içine girdikten sonra, patlıyor, yanımızda, kenarımızda büyük lâğımlar açıyordu. Bütün **Conkbayırı** kesif dumanlar ve ateşler içinde kaldı. Herkes mütevekkilane akıbeta muntazır duruyordu. Etrafımız şüheda ve mecruhin ile doldu.

Muharebe meydanında cereyan eden hali temaşa ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati parça parça etti. Vücuduma nüfuz edemedi. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı. (Bu saat enkazını bilahare, bugünün hatırası olmak üzere, Liman Paşa'ya verdim. O da, aile asalet armasını havi, kendi saatini bana verdi.)

- **Büyük Anafarta** civarında mevzi alan obüslerimizden lüzumu kadar istifade edilemedi. Sekizinci fırka emrine verilen iki sahra bataryasından biri **Suyatağı** civarında faaliyete geçebildi. Hücumdan sonra **Kocaçimen** mıntıkasında bulunan topçularımız düşmana ateş ediyorlardı.

Pek geç vasıl olan 41'inci alaydan cüz'i bir kuvvetle **Conkbayırı** ile **Boyun noktası** arasını takviyeye lüzum gördüm.

Düşman **Mestantepe** cihetini takviye ediyordu. 12'nci fırkaca buna karşı mukabil tedbir alınmıyordu.

Kireçtepe civarında da faik düşman kuvvetleri faaliyet gösteriyordu.

Sekizinci fırkanın taarruzunu teshil maksadiyle 4'üncü fırkadan 14'üncü alay efradiyle 7'nci fırkadan 21'inci alayın ikinci taburu müttehiden karşılarındaki **Kayacıkderesi** cenubı-garbi sırtlarına taarruz ederek kısmen mezkûr derenin cenup yamaçlarına çıkmışlardır.

Son karar

Düşmanın, **Ağıldere** mıntıkasında, **Pilavtepe**, **Yaylatepe**, **Damakçılık Bayırı** mevaziiyle deniz arasındaki kuvvetleri, bizim hücum eden askerlerimizden pek çoktu. Düşmanın denizden ve karadan icra eylediği topçu ateşi faikiyeti bizim cüz'i topçumuzla mukayese kabul etmeyecek derecede idi. Düşmanın **Şahinsırt**'ın garp dilinde tutunabilen mitralyözlerinin hücum eden efradımıza yaptıkları yan ateşleri pek müessirdi.

Vakıa, arslanlar gibi köpürmüş olan askerlerimizi durdurmak güçtü. Kısım kısım deniz dahiline kadar ilerleyenler bile vardı. Fakat muharebenin temadisi halinde askerlerimiz kâmilen düşman kıtaatına karışacak ve o kesif faikiyet içinde kaybolacaklardı.

Saat zevale yaklaşıyordu. Askerlerimiz sekiz saatten beri ölümle pençeleşmekten bittabi yorulmuşlardı. Arazinin vaziyeti, düşmanın göz açtırmayan kesif ateşleri boğuşan askerlerimize geriden her türlü muaveneti adimülîmkân kılıyordu. Zaiyatımız da mühim idi.

Düşmanı mağlûp eden faikiyetimiz olmayıp müthiş ve seri bir darbe halinde vuku bulan savletimiz olduğunu takdir ediyordum. Binaenaleyh saat 12.15'te sekizinci fırka kumandanına âtideki emri verdim:

“Taarruzu kat'ediniz. Conkbayırı ve Şahinsırt'ın garba en hâkim noktası daima elde bulundurulacak surette kıtaatınızla işgal ettiğiniz hattı tahkim ediniz.”

Anafartalar Grubu Kumandanı
M.KEMAL

Sekizinci fırka kumandanı derhal cephesini mıntıkalara ayırdı. Cephede sağdan itibaren 23, 24, 28'inci alayları birinci hatta ve 41'inci alayı sağ ve sol cenah gerilerinde ihtiyatta bulundurdu.

Conkbayırı'nda ve **261 rakımlı tepe**'de birer noktai istinat inşasına teşebbüs etti.

Her tarafa ateş ve demir yağdığı ve mermiler iğne gibi etrafa saplandığı bir hengâmede arzu edildiği gibi tahkimat icrası elbette mümkün değildi. Mevziin asıl tahkimatı gece olacaktı.

Bundan sonraki tedabiri umumiyeyi derpiş ve ittihaz etmek için, grup karargâhına gitmek üzere sekizinci fırkaya veda ettim. Avdetim esnasında 28'inci alay kumandanı Hunker Bey'i pek geride gördüğüm için memnun olmadığımı söyledim. Mumaileyh mıntika kumandanı tayin edildiğinden oraya geldiğini ve bu mahallin, mezkûr kumanda mevkiıyla mütenasip bulunduğunu söyledi.

Mumaileyhe nazariyat ile ameliyat arasında ve bilhas- sa fevkalade ahvaldeki farkı izaha mecbur oldum. (1)

3 AĞUSTOS MUHAREBESİ

Düşman 2 Ağustos günü akşamı saat 6.30 sonrada bir liva kadar bir kuvvetle grubun sağ cenahına taarruz ve **Kireçtepe**'nin bazı aksamını zaptetmişti. Fakat aynı gece beşinci fırkayı takviye eden kıtaatın mukabil taarruzlarıyla bizzat **Kireçtepe** mevzii istirdat edilmiş bulunuyordu.

(1) **Atatürk**'ün el yazısı ile yazılmış olan defter burada bitmektedir. Bundan sonraki kısımlar başka bir yazı ile esericedit kâğıtlarına yazılmıştır.

Düşman 3 Ağustos günü daha faik kuvvetlerle tekrar **Kireçtepe**'yi tazyike başlamıştı. Düşmanın pek ciddi olduğu anlaşılan bu taarruzlarına karşı tedabir ittihaz etmek üzere **Turşun**'daki beşinci fırka karargâhına gittim. Ordu kumandanı da buraya gelmiş bulunuyordu. **Kireçtepe** ile **Turşun** arasında telefon hattı olmadığından irtibat ve haberlerin isali emir atlılarıyla icra edilmekte idi.

127'nci alay kumandanı **Kireçtepe** muharebesini idare etmekte ve beşinci fırka kumandanı Kaymakam Vilmer Bey **Turşun**'da durmakta idi. Pek geç gelen haberler düşmanın **Kireçtepe**'ye ciddi taarruzlar icra etmekte olduğu ve takviye kıtaatının yetiştirilmesi lüzumundan bahsediliyordu. Grup cephesinin aksamı sairesinde bir tebeddül ve düşmanın taarruzuna delalet edecek bir hal görülmüyordu. Fırka kumandanını, hemen ileriye giderek kıtaatını doğrudan doğruya idare etmesi için muharebe meydanına göndermekle beraber eldeki kuvayı ihtiyatıyeyide **Turşun** istikametine tahrik ettirdim. Bir kısım kıtaatıyla **Kurtgeçidi** cephesinde ve iki alayıyla **Kördere**'de bulunan dokuzuncu fırkaya saat 7.20 evvelde telefonla âtideki emri gönderdim:

“Düşman **Kireçtepe**'ye kuvvetli taarruz ediyor. Birinci hatta bulunmayan tek mil kuvvetlerinizi bilistihsal en kısa yoldan **Turşun**'a hareket ve oradan beşinci fırka kumandanlığıyla irtibat peyda ederek anın gösterdiği istikamette hareket ediniz. Bundan sekizinci fırka kumandanını haberdar ediniz. Ve cephenizin mesuliyetini sekizinci fırkaya veriniz. Ve zamanı hareketinizi **Turşun**'a bildiriniz.”

Aynı zamanda yedinci, on ikinci, dördüncü, sekizinci fırkalara da fırka topçularının ve bilhassa obüslerin **Kireç-**

tepe istikametinde ateş ettirilerek muavenet etmeleri emredildi. **Kireçtepe**'de cereyan etmekte olan muharebe mühim idi. Bilhassa **Kireçtepe** mevzii grup vaziyeti umumiyesince icrayı tesir edebilecek mahiyette bir noktai esasiye idi. Bu sebepten **Kireçtepe** muharebe meydanına kuvayı kâfiyenin serian toplanmasını nazarı ehemmiyete alarak en yakın olmak itibariyle **Ece** limanında tarassud vazifesini ifa eden 127'nci alayın birinci taburundan ihtiyatta bulunan iki bölüğün beşinci fırka karargâhında bulunan bir istihkam takımının derhal sevki beşinci fırka kumandanlığına emredildiği gibi, grup karargâh süvari bölüğü yedinci ve on ikinci fırka karargâh süvari takımları süratle celbedildi. Aynı zamanda altıncı firkadan **Sivli**'ye gelmiş olan on yedinci alayın birinci taburu da **Kireçtepe** istikametine sevk edildiği gibi **Asya** grubundan saat 4.30'da **Akbaş**'a geçmiş olan birinci alayın ikinci ve üçüncü taburlarının hareketleri tesri ve yürüyüş kabiliyetlerini tezyit için çantaların geride bırakılması emrolundu. Bu iki tabur saat 10 evvelde kolbaşıyla **Turşun**'a yaklaşmış bulunuyordu. Bu kuvvetlerden maada ordu kumandanına da Şimal Grubu'ndan 126'ncı alayın celbi lüzumu arz ve teklif edildi. Bu suretle grubun sağ cenahına **Kireçtepe** cephesinde mevcut olan 127'nci alayın birinci, ikinci, üçüncü; 39'uncu alayın birinci ve **Gelibolu** jandarma taburlarından maada marrülarz kıtaat yani 64 ve 25'inci alaylardan ibaret altı taburlu dokuzuncu, 17'nci alaydan bir tabur, birinci alaydan iki tabur, 3 taburlu 126'ncı alay ki ceman 12 taburdan ibaret bir kuvvet celbolunarak düşmanın harekâtı muhtemelesine karşı bu suretle kuvayı kâfiye ihzar edilmiş bulunuyordu.

Alınan haberler, düşmanın, ihraç ile meşgul olduğu ve

bir taraftan **Büyük Kemikli** ve şarkında ve **Tuzgölü** şimalinde görülen kıtaatın parça parça Kireçtepe eteklerine doğru çıktı, **Büyük Kemikli**'de müçtemi kıtaatı bulunduğu haberlerinden ibaret idi. Balâdaki hususat temin olunduktan sonra saat 10.30 evvelde **Kireçtepe** vaziyetini yakından görmek üzere **Küçük Masırlık** cenubışarkisindeki 161 rakımlı tepeye gidildi. 190 rakımlı tepenin şimaligarbisinden itibaren 161'e kadar olan saha tamamıyla açık ve **Masırlıklar**'da bulunan düşman torpidolarının ateşi altında bulunduğu buralarda yaya ve koşar adımla geçmek mecburiyeti hasıl oldu. 161'den görülen vaziyet, **Kireçtepe**'de hâkim nıkatın gerek şimale sahilden çıkan yamaçlara karşı ve gerek garba **Sivritepe**'ye karşı elimizde bulunmakta, muharebe bilhassa sahil ciheti ile **Sivritepe** istikametinde şiddetle devam etmekte idi. Burada harp eden kıtaatımız otuz dokuzuncu alayın birinci taburu ve **Gelibolu** seyyar jandarma taburu ile alay 127 aksamı idi. Vaziyetimizde mucibi tehlike bir hal görülmemekte, kıtaatımız cesurane ve metinane harp etmekte oldukları anlaşılmakla beraber evvelden mevcut kuvvetlerle zevale kadar 17'nci alayın birinci ve birinci alayın ikinci ve üçüncü taburları ve **Ece**'deki 127'nci alayın birinci taburundan iki bölük muharebe meydanına gelmiş bulunuyordu.

Öğleden sonra saat 1.30'a kadar mevkii muharebede nezdinde beşinci fırka kumandanı da olduğu halde kendisine tertibat ve sureti hareket hakkında icap eden evamir ve talimatı verdikten ve geri ile muhabereyi tesis için **Turşun**'dan itibaren **Masırlık** çeşmesine kadar telefon hattı temdit ettirdikten sonra **Turşun**'da bulunan ordu kumandanı ile vaziyet hakkında görüşmek ve vürut eden sair tak-

viye kıtaatını karşılamak üzere maiyetimle beraber **Turşun**'a avdet edildi. Saat 3'den sonra **Turşun**'a muvasalat edilmişti. Bu ana kadar gelen haberler çok müsait bulunuyordu. Bu saate kadar dokuzuncu fırka kumandanı da **Turşun**'a gelmişti. Dokuzuncu fırka kıtaatı ve 126'ncı alay saat 6 sonraya kadar ancak kâmilan muvasalat edebilmişti. Bunun üzerine saat 3.40 sonrada şu emri verdim:

“Büyük Masırlık dahil Kireçtepe ve Kireçtepe'nin cenub mailisinin Azmak'a kadar olan mıntıka beşinci fırkaya tevdi edilmiştir. Beşinci fırka karargâhı 161 rakımlı tepe civarında Büyük Masırlık çeşmesi yanındadır. Dokuzuncu fırka grup ihtiyatı umumisi olarak Turşunun şimali-garbisinde 112 ile 67 rakımlılar arasındaki mıntıkada bulunacak ve Ece limanını temin ve muhafaza eyleyecektir. Ece limanının fırkaya ilhak olunan 126'nci alaydan şimdilik bir taburla muhafazası münasiptir. Elyevm Ece limanını temin eden iki bölük, mıntıkanın 127'nci alayın taburu tarafından teslim edildiği mevazile iyice öğrenildikten sonra beşinci fırkaya gönderilecektir. (1) Dokuzuncu fırka 241 rakımlı tepede sabit bir tarassut postası bulunduracak, mezkûr tepede istihkam bölüğü marifetiyle bir taburluk tahkimat yapacaktır.”

Saat 7 sonraya kadar muharebe meydanına celbedilen yeni kıtaatın emri iaşesi hakkında tedabiri mukteziye ittihaz edildikten sonra **Çamlıtekke**'ye avdet etmişim. Bu saate kadar alınan mülumattan düşmanın **Kireçtepe**'deki bütün taarruzlarının zayıtı külliye ile püskürtüldüğü, düş-

(1) Bu cümle bozuktur.

manın buradaki kuvasının tahminen üç livadan ibaret olduğu (onuncu İngiliz fırkası) anlaşılmıştı.

Grup cephesi Ece mıntıkası hariç olduğu halde dahi 15-16 kilometreden ibaret vâsi bir cephe olduğundan emir ve kumandayı teshil etmek maksadiyle **Anafarta Azmağı**'nın cenubundaki cephe **Kocaçimen** mıntıkası namıyla tevhit edilerek sekizinci fırka kumandanı miralay Ali Bey'in emrine verilmişti. Bu muharebede düşmanın telefâtı pek çok idi. Tarafımızdan kazanılan muvaffakiyet de o nisbette büyük idi. Çünkü düşmanın maksadı **Kireçtepe**'yi kâmilten elde ederek **Kapancalar** istikametinde **Kavaktepe** silsilesine sahip olmaktan ibaret olup **Kireçtepe**'lerin düşman tarafından elde edilmesi beşinci ve onikinci fırkaların cephelelerinin sukutuna sebebiyet verebilirdi. Bugünkü muharebede bizim zayıyatımız 1636 neferden ibaret oldu.

4 Ağustos günü düşmanın istihzarat ile iştilal ettiği görüldü. 5 Ağustos'ta düşmanın yedinci fırka sağ cenahına öğleden sonra bazı piyadelerinin ileri hareketi görülmüş, bir alaykadar piyadesinin dahi beşinci fırka cephesinde on yedinci alayın birinci taburuyla 127'nci alay arasındaki boyun noktası istikametinde ilerlediği görülmüştü. Düşman faaliyet göstermekte olduğundan bizim tarafça dahi müteyakkız bulunulmakta idi. Mahaza beşinci fırka cephesine ilerleyen alayın açılan ateşlerle geriye atıldığı anlaşılmıştı. Ve düşmanın **Mestantepe** ile **Kayacıkagılı** arasındaki kısımdaki faaliyetine karşı da bir tedbir olmak üzere dördüncü fırka cephesinde bulunan otuz üçüncü alay, yedinci fırkanın sağ cenahına, **Dervişali Kuyusu**'na doğru ilerletilmiş idi. Altıncı fırka dahi bugün aksamı sairesiyle (18'in-

ci alay müstesna) **Sivli**'ye gelmiş ve grup emrinde olarak orada kalmıştı. Bugün **Anafarta** Grubu kuvası 35 bin muharipten ibaret oluyordu.

Buna mukabil düşman kuvvetleri 10, 11, 13, 53, 54'üncü Kışır firkalarıyla Avustralya ve Zeland kolordusundan ibaret olmak üzere bugüne kadar vermiş oldukları zayıf itibarıyla 60 binden aşağı değildi. Bittabi elimizde bulunan hâkim nıkatta kuvvetli nıkati istinadiye vücade getirmek ve tek mil cephe üzerinde tahkimat ve yollar vücade getirmek hususunda azami bir faaliyetle çalışıyordu. 5-6 gecesi öğleden sonra saat 8-9 raddelerinde kuvveti tamamıyla malum olmayan bir düşman müfrezesi grup cephesinin sol cennah mıntıkasında **Şahinsırt**'taki siperimize taarruz etmiş ve pek çok bomba atarak üç neferi de mezkûr siperi girebilmiş ise de mukabil bir süngü hücumu ve bombalarımızla girenler itlaf ve diğerleri firar etmişlerdir. Taarruz eden düşman kuvvetinde iki zabıt görülmüş olmasından mütearrızın takımdan küçük bir kuvvet olmadığı anlaşılmıştı. Taarruz cephesinin darlığı mukabil süngü hücumu icra eden efradın kesafeti yüzünden tarafımızdan 13 şehit ile 89 nefer mecruh verilmişti.

6 AĞUSTOS GÜNÜ

Düşman 12'nci fırka cephesinde sabahleyin 34'üncü alayın ikinci bölük mıntıkasına iki bölük kadar bir kuvvetiyle hücum etmiş ise de bu hücumu muvaffakiyetle püs-kürtülmüş ve düşmana ikisi zabıt olmak üzere yüzü mütecaviz maktul bıraktırılmıştır.

Bugün **Despot** limanından **Koyun** limanına kadar olan

ve dördüncü süvari alayı tarafından tarassut ve temin edilen **Tayfur** mıntıkası dahi **Anafartalar** Grubu emrine verilmişti. Bu suretle grup cephesi **Sazlıdere**'den **Despot** limanına kadar imtidat etmiş bulunuyordu ki, sol cenahtan **Kireçtepe**'ye kadar olan cephe faal cepheyi ve **Masırlıklar**'dan **Despot** limanına kadar olan kısım da sahil mıntıkasını teşkil ediyordu. Yedinci günü düşmanın faaliyeti yalnız topçusunda idi. Öğleden evvel **Abrurrahmanbayırı**'na öğleden sonra **Kavaktepe** şimalindeki tarassut mahalline giderek cepheyi yakından bir daha tetkik ve bazı tedabir ve tadilat icra ettirmiştim. Ezcümle dördüncü fırka cephesindeki hâkimiyet nazarı dikkate alınarak 6'ncı firkaya mensup bir sahra şınayder bataryası mezkûn mıntıkaya tahsisi ve tabiyesi emredilmiş ve oradaki topçuların muayyen hedefe karşı ateş tevcih etmeleri hususu da temin edilmişti. Bu meyanda kuvvetine nazaran cephesini vâsi gördüğüm (3.5 kilometre) on ikinci firkayı daha toplu bir cephe dahiline almak hususunu kararlaştırdım. Filhakika bu fırkanın cephesi **Küçük Azmak** şimalinden itibaren **Büyük Anafarta Azmağı** (dahil) olan cephe idi. Bizzarur fırkanın her üç alayı cephede bulunduğundan bu cephe yakını gerisinde kafi derecede ihtiyat kuvveti bulunmuyordu. Hatta bugünlerde mezkûr fırkanın alayları üçer taburlu idi. Dördüncü taburları henüz gelmemiş idi. Yalnız burada 31'inci alayın ikinci taburu ve **Bursa** seyyar jandarma taburu bulunuyordu ki bunlar da fırkanın sol cenahında ova kısmında idi. On ikinci fırka ile altıncı fırka arasındaki saha biraz zayıf tutulmuştu. Halbuki **Anafarta** ovası dahilinden cepheyi yarmak üzere **İsmailoğlu Tepesi-Kayacık ağılı** hattından düşmanın bir taarruzu daima mümkün olabilirdi. Bu

sebepten dolayı dördüncü fırkadan 33'üncü alay yedinci fırkanın sağ cenahına yaklaştırılmış bulunmakla beraber dokuzuncu fırkayı da cepheye ithal etmeyi nazarı dikkate aldım. Ve bu hususu bizzat ve daha yakından tetkik ve tespit etmek üzere 8'inci günü sabahı 12'nci fırka cephesine gittim.

8 AĞUSTOS GÜNÜ VE MUHAREBESİ

Bugün sabahtan itibaren düşmanın bir taraftan diğer tarafa asker sevketmekte ve gemilerden bazı kıtaat iharç eylemekte olduğu haber alınmakta idi. Cepheye sureti umumiyede bir sükunet mevcut idi. Dünkü kararım veçhile öğleden evvel 12'nci fırka cephesine gittim. Tetkikat neticesinde beşinci fırkanın sol cenahında **Kanlıköprü** deresine kadar olan kısmı dokuzuncu fırka kumandanının tahtı idaresinde 25 ve 64'ncü alaylara tevdi ve altıncı fırkayı **Sivli**'den **Turşu**'na celbe karar vermiştim.

Karargâhıma avdette orayı teşrif eden ordu kumandanı Liman Paşa hazretlerine hususi vakıı teklif ettim. Tasvip ettiler. Bu tadilata hazırlık olmak üzere öğleden sonra saat 1'e doğru dokuzuncu ve altıncı fırkalara telefonla silah başına etmeleri emredildi. Bunun için muktazi emirler ihzar olunurken gittikçe mütezayit top sesleri işitiliyordu. Tam saat 2.30 sonrada birdenbire başlayan bu şiddetli top sedaları üzerinedüşmanın taarruza geçtiği telefonla yapılan tahkikattan anlaşılmıştı.

Bu taarruz on ikinci ve yedinci fırkalar cephesine karşı vukubuluyordu. Taarruz istikametleri, 12'nci fırka cephesinden **Yusufcuk** ve **İsmailoğlu Tepesi**, yedinci fırka

cephesinden firkanın sağ cenahını teşkil eden 20'nci alay cephesi (**Azmak** ile **Kayacık ağlı** arasında) idi. Taarruz olunan cepheye sevkolunabilecek kuvvetler **Turşun** şimali garbisindeki dokuzuncu fırka ile **Sivli** civarında bulunan 5 taburlu altıncı fırka ve sekizinci fırka ile dördüncü fırkaların ihtiyat taburlarından idi. Dokuzuncu fırka **İsmailoğlu Tepesi**'ni dördüncü ve sekizinci fırkaların ihtiyatları yedinci fırkayı en seri ve en mütenasip olarak takviye edebiliyordu. Altıncı fırka uzakta idi. Düşmanın biraz sonra **Kireçtepe** mıntikasından da taarruza kıyam etmesi muhtemel idi. Böyle bir halde **Ece limanı muhafazasında bulunan alay 126** gönderilebilirse de bunun yerine başka kıta ikame etmek icap edecekti. Bu mülâhazata binaen altıncı fırkaya evvela **Turşun** istikameti verildi. Bunun üzerine saat 2.50 sonrada dokuzuncu firkanın 25 ve 64'üncü alaylarla on ikinci fırkayı **Sülecik** ve **İsmailoğlu Tepesi** mıntikalarında takviye etmek üzere hemen **Küçük Anafarta** ve altıncı firkanın **Turşun** istikametinde hareket etmesi ve beşinci fırka ile **Kocaçimen** mıntıkası kumandanlığına topçularla bilhassa **İsmailoğlu Tepesi** ve **Kayacık ağlı** istikametinde bu taarruzun def'ine muavenet etmeleri, ihtiyatların birinci hatta yanaştırılması emredildi. **Sivli**'de bulunan 11'inci süvari alayı da saat 3.37 sonrada mümkün olduğu süratle **İsmailoğlu tepesi** istikametinde hareket ve piyade takviye kıtaatı yetişinceye kadar en hafif noktayı işgal emrini aldı. Her ihtimale karşı **Ece** limanı muhafazasına memur olan alay 126'nın ileride bulunan taburundan maada diğer iki taburunun da harekete hazırlanması emrolundu. Düşmanın deniz ve kara topçuları **İsmailoğlu Tepesi**'yle **Azmak**'ın şimal ve cenubundaki mevaziimizi şiddet-

le ateş altına alıyor ve henüz natamam olan siperlerimizi barınılmaz bir hale getiriyordu. Bilhassa **Yusufcuk Tepesi**'ne pek çok düşman bataryaları ateşlerini temerküz ettirmişlerdi. Bu suretle bir saat kadar şiddetli bir topçu ateşini müteakip düşman on ikinci fırkanın sol cenahı karşısındaki muharebe hattını **Mestantepe**'nin garbından ilerlettiği ihtiyatlarla takviye ederek, on ikinci fırka cephesinde **Yusufcuk Tepesi**'nden **Azmağ**'a kadar ve yedinci fırka mıntıkasında da yirminci alay cephesine taarruza başladı. Bunun üzerine topcularımız da ilerleyen düşman piyadesini şiddetle ateş altına alarak piyade ateşinin de inzimamiyle bütün zikrolunan cephelerde düşmanın bu ilk taarruzu telefâtı külliye ile püskürtülmüştür.

Bunun üzerine öğleden sonra dört ile dört buçuk arasında tahminen bir fırka kadar kuvvetin birbirini müteakip birkaç kademe olarak açılmış olduğu halde **Laletepe**'den ilerlediği görülmüş ve her taraftan şiddetli topçu ateşi altına alınmıştır. Düşman açıktan **Mestantepe** ve yedinci fırka cephesine doğru yetişinceye kadar cepheden ve yandan, **Kocaçimen**'den topçu ateşlerimizle pek çok telefât verilmiş ve pek çok defa tevakkufa mecbur olmuş ve bazı düşman kıtalarının darma dağınık olduğu görülmüştür.

Düşman bu suretle takviye kıtaatı olarak aynı cephelere karşı taarruzunu ikinci defa olarak tekrar eylemiştir. Bu defa da **Yusufcuk Tepesi**'ne karşı vaki olan hücum defedilmiş ve yalnız alay 34 cephesinde bir jandarma bölüğü geri çekilmeye mecbur olmuş ise de icra edilen bir süngü hücumuyla istirdat olunmuştur. Altıncı fırka saat 5.10 sonrada **Turşun** civarına takarrüp etmiş idi. Bu zamana kadar **Kireçtepe** mıntıkasında düşmanın bir taarruz teşebbüsü

vukua gelmediğinden icabında **İsmailtepe** veya yedinci fırkayı takviye edebilmek üzere mezkûr fırka ile **Küçük Anafarta**'ya doğru tebdili istikamet edildi.

Düşman altıya doğru bu tarafa olan taarruzunu faik kuvvetlerle -efradı İngiliz asılzadelerinden mürekkep ikinci süvari fırkasıyla- üçüncü defa olarak tekrar eyleyerek 34'üncü alayın sağ cenahından iki bölüğü geriye püskürtmüş ve **Yusufçuk Tepesi**'ne dahil olmuştu. 35'inci alayın ihtiyatı ve bu sırada henüz muvasalat eden 64'üncü alaydan bir bölükle mukabil taarruza geçilmiş ve düşman ikinci defa olarak dahil olduğu bu siperlerimizden yediye doğru def ve tardedilmiştir. Dokuzuncu fırkanın 25'inci alayı **İsmailoğlu Tepesi** gerisinde ihtiyatta bırakılmıştır. Gerek 12 ve gerekse 7'nci fırka cephesinde düşmanın esas taarruzu kırılmış olduğundan **Küçük Anafarta** şarkına vasıl olan altıncı fırka burada tevki edilmektedir. Dörtten sonra vaki olan ikinci düşman taarruzunda **Azmak**'ın cenubunda yirminci alay cephesinde vaki olan taarruz püskürtülmüş fakat 21'inci alayın üçüncü taburu mıntıkasında **Kayacıkaglı Tepesi**'nin yamaçlarına bir kısım siperlerimize girmeye muvaffak olmuştur.

Düşmanın ilk taarruzunda yedinci fırkanın sol cenahında ihtiyatta bulunan 33'üncü alayın 2, 3'üncü taburları fırkanın sağ cenahına yirminci alay emrine gönderilmiş olduğundan ikinci taarruzda bu taburlar alay 21 mıntıkasına vakit ve zamanıyla yetişememiştir. Saat 4.30 sonrada hareket emrini alan on birinci süvari alayı (*) da saat 5.15 son-

(*) Kaymakam Esat Bey kumandasında bulunan 11'inci süvari alayı cidden büyük bir sürat ve câlâki ile Sivli'den Çamlıtekke üzerinden ve düşman donanma ateşleri altından Büyük Anafarta'yı geçerek 12 ve 7'nci fırkaların arasına yetişmiş ve bir süvari kıtasından matlup olan sürat ve manevra hassasını şayanı takdir bir surette ibraz eylemiştir.

rada 34'üncü alay mıntıkasına muvasalat etmiş ve bu sırada düşmanın iki hücumu görülmeyerek ihtiyatta bırakılmıştır. Yedinci fırka kumandanı ilk taarruzda iki ihtiyat taburunu sağ cenaha sevk etmiş olduğundan **Kocaçimen** mıntıkası ihtiyatından bu fırkaya sevki emrolunan iki tabur da (1/22, 4/44) ancak saat 6.30 sonrada fırka karargâhı civarına muvasalât etmişlerdi. Gece on bire doğru 21'inci alay mıntıkasına vücut eden ihtiyat kuvvetleriyle yapılan mukabil taarruzla siperlerin istirdadı mümkün olamamıştır. Bu sırada düşman efradı teslim olmak arzusunu ihzar eyleyerek vakit kazanılmak hilesine müracaat etmiş ve takviye kıtaatı alır almaz ateş etmişlerdir. Aynı siperi istirdat için ikinci de fa hücum edilmiş ise de yine istirdat olunamamıştır.

Bu suretle 8 Ağustos'ta düşmanın lâakal biri taze olmak üzere üç fırka ile yaptığı taarruz neticesinde beş bin maktul ve bir buçuk misli mecruha mukabil yalnız yedinci fırka cephesinde 40-50 metrelik bir siper hattına girmeye muvaffak olmuştur. Buna mukabil zayıyatımız iki bin beşyüz miktarındadır. Düşmanın maksadı **Kayacıkagılı, İsmailoğlu** tepelerini, **Yusufcuk Tepesi**'ni zapt ederek grubun cephesini yarmak ve bu hat dahilinden şarka ilerlemek idi. Düşman büyük bir azim ile ve pek muannidane taarruzlar yaptı. İngiliz asılzadegânından mürekkep süvari fırkasını bu uğurda feda etti. Düşmanın en ziyade müzdehim bir surette hücumlar icra eylediği cephe 12'nci fırka cephesi idi. Bu fırka kıtaatı ve bilhassa 34'üncü alay ile bunu serian yetişerek vakti lâzımında takviye eden 9'uncu fırkanın 64'üncü alayının aksamı, yaya süvari fırkasının son ve muannidane yaptığı hücumları göğüs göğüse, süngü sün-

güye karşılayarak imha etmiş ve neticei muvaffakiyeti ihraz etmişlerdi.

9 Ağustos günü düşmanın ahvalinde bir faaliyet meşhut oluyordu. Öğleden evvel saat 6 raddelerinde **Küçük Kemikli**'den mavnalarla bir tabur kadar asker çıkarıldığı görüldü. Ve bu taburun **Damakçılık Bayırı** istikametinde yedinci fırka cephesine gittiği anlaşıldı. Topçusu ile bilhassa **Kayacıkağılı** siperlerini bombardıman etti ve şayanı dikkat zayiata sebebiyet verdi.

Müteferrik düşman kuvvetlerinin gruba yakın **Mestan-tepe**'ye doğru ilerledikleri görüldü.

Grup cephesinde **Yusufcuk Tepesi** (dahil) **Azmak** (dahil) arasındaki mıntıka, on ikinci fırkadan alınarak dokuzuncu fırkaya bu cephe verildi. 126'ncı alay da dokuzuncu fırkaya iltihak ettirildi. Ece limanının muhafazası şimdiye kadar **Kireçtepe**'de bulunan **Gelibolu** ve **Büyük Anafarta Azmağı** cihetlerinde bulunan **Bursa** seyyar jandarma taburlarıyla yine bu mevkiide bulunan 31'inci alayın ikinci taburundan mürekkep olan müfrezeyle tevdi ve kumandanlığına **Bursa** taburu kumandanı binbaşı Tahsin Bey tayin edilmiştir.

10, 11, 12, 13 Ağustos günlerinde mühim hâdisat yoktur. Mahaza düşmanın halinde faaliyet ve fevkâladelikler meşhut olmakta idi.

14 AĞUSTOS KAYACIKAĞILI MUHAREBESİ

14'üncü günü düşman kesif topçu ateşiyle yedinci fırka cephesini bilhassa **Kayacıkağılı** siperlerimizi şiddetle

dövmeye başladı. Bu ateş öğleden sonra saat 4'te büsbütün kesbi şiddet etmiş ve buna gemi topçuları da iştirak etmişti. Düşmanın bir taarruz ihzar eylemekte olduğu kati bir surette tahakkuk ediyordu. Saat 4.40 sonrada düşman piyadesinin taarruza geçmiş olduğu haberi alındı. Saat 4.45'de yedinci fırka kumandanlığına şu emri verdim:

“Avcı hatları teksif edilsin; istinat ve ihtiyatlar takviye edilsin; icap ederse fırka kumandanının taarruz cephesinde muharebeyi bizzat idare etmesi muvafıktır.”

Aynı zamanda **Kayacıkagılı** cihetini en ziyade tesirli ateş altına alabilen on ikinci fırka topçularına düşmanın **Damakçılık** ve **Kayacıkagılı**'ndaki topçularını ateş altına alması emri verildi. Bir taraftan **Küçük Anafarta** şarkında bulunan altıncı fırkaya da hazırlık emri verildi. Düşmanın taarruzu tek mil yedinci fırka cephesine müteveccih idi. Yirminci alay cephesine tesadüf eden düşman taarruzu telefâtı külliye ile tardedildi. Fakat saat 5.20 sonrada gelen haberlerden düşmanın **Kayacıkagılı** ile bunun şimalindeki siperlerimize ve takriben üç bölüklük kadar bir cepheye girmeye muvaffak olduğu anlaşılıyordu. Bu haber dokuzuncu fırka tarafından yapılan tarassudata nazaran mezkûr fırka tarafından veriliyordu. Yedinci fırka kumandanından sahih haberler alınamıyordu. Düşmanın kısa bir zaman içinde böyle bir kısım siperlerimize girmeye muvaffak olması şayanı dikkat görüldü. Yedinci fırka kumandanının âtideki emir ile nazarı dikkati celbedildi:

Saat 5.20 sonra

“İlerideki kuvvetleri istimal edecek kimsenin orada

bulunmadığını anlayarak müteessir oluyorum. Herhalde birinci hatlar teksif edilmeli ve düşmanın hücumu halinde derhal süngü ile karşılanacak surette ihtiyat taburları birinci hatta takrip edilmeli ve bunun yapıldığından ben emin olmalıyım. Rica ederim icraatınızı hemen bana bildiriniz.”

Bunu müteakip aynı saatte altıncı fırka kumandanlığına en ileride bulunan on yedinci alayın **Anafartaisagir** üzerinden ilerleyerek en kestirme tarık ile yedinci fırka merkezine doğru hareket etmesi ve hareketinin gruba bildirilmesi ve diğer alayın şimdilik yerinde kalarak intizar etmesi ve giden alayın kumandanının yedinci fırka karargâhında benimle telefonla irtibat peyda etmesi ve alay hakkında emir alması emrolundu.

Bu alay saat 5.30’da **Anafartaisagir** şarkından hareket etmiş bulunuyordu. Aynı zamanda altıncı fırkadan bir cebel bataryası da derhal **Kayacıkağlı** muharebesine iştirak etmek üzere **İsmailoğlu Tepesi**’ne dokuzuncu fırka kumandanının emrine gönderilmişti. Düşman umum cephe-
deki kuvvetlerini de takviye ederek nazarı dikkatimizi her tarafa celbetmeye çalışıyordu. Yedinci fırka kumandanından vaziyet hakkında sahih bir malumat alınamıyordu. Vakıa karargâhımdan erkânıharp yüzbaşısı Pertev Efendi’yi muharebe mevkiine koşturdum ise de o da bu saate kadar yetişememişti. Yedinci fırka mülhakı saat 5.55 sonrada şöyle bir malumat veriyordu. “Düşman **Kayacıkağlı**’ndaki tepeyi bombardıman etti. Beş dakika evvel piyadelerini ilerletti. Orada bizden evvelce zaptettiği siperin önündeki bir iki mangalık sipere girdi ve orada kaldı. Şimdi gerileri bombardıman ediyor. Fırka kumandanı Şemseddin Bey’e

emir verdi. Alay 33 ile düşmanın alay 21'den zaptettiği siper kısmını istirdat edecek ve 8 Ağustos'ta bizden aldığı birkaç siperin de istirdadına çalışacak.”

Biraz sonra yani saat 6'da yirmi birinci alay kumandanının verdiği haberlere atfen yedinci fırkadan şu malumatı şifahiye gelmişti: Bizim takviye kıtaatı siperlere yaklaştı. Bu siperlere hücum eden düşman serilmiştir. 41'inci alayın dördüncü taburunun işgal ettiği Yani Kayacıkağılı tepesinin garbındaki sipere hücum eden düşmanın püskürtülmeğe olduğu.

Bütün bu malumat vaziyeti tenvir etmiyordu. Vaziyet meşşûk kalıyordu. Saat 6.15 sonrada fırka kumandanına şu emri verdim:

“Ben şu habere intizar ediyorum: Siperlere giren düşman mahvedilmiş, düşman siperlerine askerlerimiz girmiştir. Bundan başka hiçbir haber bence haizi ehemmiyet değildir.”

Saat 6.30 sonrada fırka erkânıharbinden gelen malumat yine vaziyetin şüpheli kalmasını intaç etmekte idi. Mezkûr saatte verdikleri raporda düşmanın taarruzunun durduğu zannedildiği, düşmanın takriben 20 dakika evvel bazı neferlerinin geriye gittiği görülmüş ise de tamamıyla çekildiği zannedilmediği, herhalde 21'inci alayın düşman elinde kalan siperlerini hava karardıktan sonra ihtiyat kuvveti ve bombalarla almak istenildiği, şimdi topçu ateşinin şiddetli olmasından muvaffakiyetin mümkün olmayıp havanın kararmasına intizar olunduğu hususatından bahsolunuyordu. Bunun üzerine saat 6.40'da yedinci fırka kumandanına şu emri verdim:

“Düşmanın tardı için gecenin hulûlüne intizaren bir an dahi fevtetmek caiz değildir. Düşman dahi karanlıktan istifade ederek fazla takviye kıtaatı alır. Siperlerimizde bulunan düşmanı faalâne hareket ederek hemen tart etmeniz matlûptur. Altıncı firkadan nezdinize gönderilmiş iki taburla münasebet peyda ettiniz mi? Bu taburları yapacağınız taarruzları himaye etmek üzere cephe gerisine tekarrüp ettiriniz ve bana bildiriniz.”

Fırkaca 33’üncü alayın iştirakiyle ilk bir mukabil taarruz yapılmış ise de düşman bu zamana kadar işgal ettiği siperlerde iyice yerleşmiş olduğundan icra ettiği makineli tüfek ve bomba ateşleriyle taarruza muvaffak olunamadı. Bunu müteakip zaptettiği siperlerin sağ ve solundan tazyik edilerek kısmen istirdat edilmiş ve yalnız merkezde bir bölüklük kısım düşman elinde kalmıştır. Her ne kadar fırkaya iltihak ettirilen on yedinci alaydan iki bölüğün iştirakiyle üçüncü defa olarak saat 9.30 sonrada bir mukabil taarruz daha yapılmış ise de düşmanın elindeki bir bölüklük siper istirdat olunamamıştı.

Düşman bugünkü muharebede istihdaf eylediği **Kayacıktaşlı Tepesi**’ni ve buradaki noktai istinadımızı elde etmeye muvaffak olamamış ve yalnız noktai istinat ilerisinde bulunan mebhus bir bölüklük siperimizde tamamen yerleşmeye muvaffak olmuştu.

Düşmanın zapt ve işgale muvaffak olduğu siperler kırk birinci alayın dördüncü taburu tarafından muhafaza olunuyordu. Bu taburun talim ve terbiye ve zapt-u rapt hususunda kıymeti askeriyesi az idi. Esasen jandarmadan nizamiyeye kalbedilmiş olup efradı müsün askerlerden mürekkep

idi. Mahaza fırkanın elindeki ihtiyat kuvvetleri vakit ve zamanıyla siperlere yetiştirilmiş veyahut düşmanın işgal ettiği siperlere iyice yerleşmeden mukabil taarruz yaptırılmış olsa idi, düşmanın hiçbir muvaffakiyeti görülmeyecek idi. Bugünkü muharebenin yedinci fırkaca müdebbirane idare edilemediği ve fırka karargâhında vaziyetin daima meşkûk ve meçhul bulunduğu fırka kumandanına bâlâda verdiğim emirlerden vazıhan anlaşılmaktadır.

14/15 gecesi nısfilleyle sonra düşman **Mestantepe**'den **Yusufçuk Tepesi**'ne doğru taarruza teşebbüs etmiş ise de piyade ateşiyle tevkif edilmişti. Bu hareket münasebetiyle altıncı fırkanın onaltıncı alayı bidayette dokuzuncu fırka cephesine takrip edilmiş ve fakat düşmanın **Yusufçuk Tepesi**'ne doğru olan hareketinin akim bıraktırılması üzerine mezkûr alay fırka karargâhıyla beraber yedinci fırka cephesine tahrik edilmişti. **Kayacıkagılı** muharebesinde verdiğimiz zayıat miktarı 576 nefere balığ oluyordu. Bu muharebeyi müteakip zaten bidayettenberi yorulmuş olan yedinci fırka kıtaatının geriye alınması tensip edilerek cephe altıncı fırkaya tevdi edilmiş ve yedinci fırka 21'inci alayla **Büyük Anafarta** şarkına alınmıştır. Bugün 26'ncı fırka dahi grup cephesine nakledilmiş ve bidayette **Sivli**'ye yerleştirilmiştir. Yalnız fırkanın başında bulunan 59'uncu alay cepheye daha yakın olmak üzere **Turşun** köyüne nakledilmiştir. 16'ncı günü dahi üçüncü fırka grup cephesine nakledilmiş ve bu fırka sol cenâh gerisinde **Matik Deresi**'ne yerleştirilmiştir. Grup cephesi dahi **Masırlıklar**'dan **Büyük Anafarta Azmağı**'na kadar olan cephede beşinci, onkin-

ci, dokuzuncu firkalardan müteşekkil olmak üzere ikinci kolorduya, (bu kolordu kumandanlığı vekâletine üçüncü firka kumandanı miralay Nikolas Bey tayin edilmişti, kolordu karargâhında esas ikinci kolordu karargâhından ibaret idi) (?) **Büyük Anafarta Azmağı**'ndan **Sazlıdere**'ye kadar olan cephe dahi, 6, 4, 8'inci firkalardan ibaret olmak üzere 15'inci kolorduya, (kolordu kumandanlığına sekizinci firka kumandanı miralay Ali Rıza Bey tayin olunmuştu.) verilmiş ve grubun doğrudan doğruya tahtı emrinde olarak **Sivli** ve **Turşun**'da 26'ncı firka **Büyük Anafarta** şarkında 7'nci firka ve **Matik Deresi**'nde dahi 3'üncü firka bulundurulmuştu.

Balâdaki **Kayacıkağlı** muharebesinden sonra fiilen **Anafartalar** Grubukumandanlığında bulunduğum 27 Teşrinisani tarihine kadar hiçbir muharebe vukubulmamıştır. Bu uzun müddet zarfında gerek biz ve gerekse düşman müteaddit hututu istihkâmiye ve nıkatı istinadiyeler ve batarya mevzileri vücade getirmek suretiyle geceli gündüzlü devam eden bir faaliyetle çalışılmış ve düşmanı artık tamamıyla ümitsizliğe düşür edecek kavi ve müstahkem bir cephe vücade getirilmişti. Bittabi bu müddet zarfında tafsilatı günü gününe harp ceridelerinde mezûr olan keşif kuvvetleri musamedatı, lağımlar muharebatı, ateş baskınları vukubulmuş oluyordu.

Keza harp ceridelerinde mukayyet olduğu veçhile nizamı harp tebeddülâtı vukua gelmiş, ağır topçu teşkilatı yapılmış oluyordu.

14 Teşrinievvelde ikinci kolordu karargâhının geriye alınması üzerine mezkûr kolordu cephesi vekâleten mira-

lay Kaninkiser Bey'in kumanda ettiği onaltıncı kolordu namını almıştı.

14 Teşrinisani tarihinde düşmanın çekilmekte olduğu ve bu noktai nazardan cephede tetkikat ve keşfiyat icrası ve ateş baskınları yapılması hakkında ordu kumandanından evamir ve talimat verilmişti. Her fırka cephesi üzerinde bu noktai nazardan keşfiyata devam olundu. Fakat düşmanın cephede kesbi zaaf ettiğine dair bir kanaat hasıl olmuyordu. Bu hususun tenviri için her iki kolordu cephesinde birer taburdan ibaret bir kuvvetle düşmanın muayyen iki noktasına ciddi bir keşif taarruzu yapılması tensip edilmiş ve buna muktezi tertibatı lazıme dahi ikmal edilmiş idi ise de ordu kumandanının muvafakatine ıktiran etmediğinden neticesiz kalmış ve binnetice düşmanın hal ve vaziyeti hakkındaki efkârımız tenevvür etmediğı gibi kanaatimiz de düşmanın **Anafartalar** cephesinde kuvayı kâfiye bulundurmakta olduğu zemininden ibaret kalmıştı.

27 Teşrinisanide ahvali sıhhiyeme binaen grubun emir ve kumandasını beşinci kolordu kumandanı Mirliva Fevzi Paşa'ya (1) tevdi ederek infikak eyledim. Tarihi infikakimden on gün sonra düşmanın vukubulan ricati umumisi zamanında kumanda başında bulunmadığımdan orada mevcut olan grup erkânıharbiye reisi tarafından yazılan hulasa rapor raptediimiştir.

Çamlıtekke'den

14.10.31 (2)

7-10-31'de düşmanın **Anafartalar** Grubu cephesinden ricatine ve grubun tarzı hareketine dair rapordur:

(1) Mareşala Fevzi Çakmak

(2) 27 I. Kânun 1915.

6-10-31 öğleden sonra **İmroz** Limanı'nda 25 nakliye 4-5 harp sefinesi bulunduğu 16'ncı kolordudan bildirilmiş ve saat 5 sonrada diğer fırkalardan da tahkik neticesinde filhakika **İmroz** Limanı'na bâlâda zikredilen miktarda sefa in bulunduğu anlaşılmış ise de cinslerinin tefrik edilemediği ve 4 geminin **Suvla** Limanı'na doğru gelmeye başladıkları bildirilmiştir. Keyfiyet telefon ile ordu erkânıharbiye riyasetine bildirildi. Düşmandan ne suretle bir teşebbüsün melhuz olduğu, yeni kuvvetler getirmek veyahut kuvvet almak gibi orduca umumi bir istihbarat veya istitlaatin mevcut olup olmadığı soruldu. Düşmanın evvelce **Anafarta** cephesinden **Selanik**'e kuvvet nakleylediği gibi aynı veçhile **Selanik**'ten alarak tekrar sahillerimize getirmesi mümkün olacağı söylendi. Bunun üzerine her bir ihtimale karşı düşmanın deniz ve karadaki ahvalinin dikkatle takip edilmesi, müteyakkız davranılması ve keşfe itina edilmesi hakkında grup kumandan vekili tarafından âtideki emir verilmişti:

15'inci Kolordu Kumandanlığına

16'ncı Kolordu Kumandanlığına

Tayfur'da Süvari Alay 4 Kumandanlığı'na

Telefon aceledir.

Çamlıtekke'den

6/10/31

“16'ncı Kolordu tarassutlarından bu kerre **İmroz** önünde 25 nakliye gemisi ile dört-beş harp sefinesi görülmüş ve akşama doğru dört nakliye gemisinin **Suvla** istikametine hareketleri anlaşılmıştır. Düşman gemilerinin ve karadaki ahvalinin gayet dikkatli olarak takibi ve gecele-

yin keşif ve tarassut ve teyakkuza itina edilmesi ve istihsal edilecek malumatın serian bildirilmesi.”

Gece ahval sükûnetli idi. Tüfenk ve bomba sesleri de çok değildi.

7/10/31 saat 3 evvelde 16’ncı kolordudan (9’uncu firkadan) düşmanın **Tuzla** gölünün ayağı ile **Azma**k arasında sahile birer büyük fener rekzettiği ve bu hatta düşmanın büyük küçük otuz kadar harp gemisiyle gerisinde miktarı gayrı muayyen sefaini bulunduğu ve sahil ile nakliye gemileri arasında şalopelerin faaliyeti görüldüğü haber verildi. (*) Bu malumat diğer fırkalardan soruldu. Hepsisi sisten dolayı hiçbir şey tefrik edilemediğini beyan etmişlerdir. Dokuzuncu fırka dahi evvelce verildiği malumatı sureti katiyede teyit edememişti. Düşmanın bir gün evvel Cenup Grubu’nda bir taarruz icra etmesinden nazarı dikkati o tarafa celbederek cephemizde yeni bazı kuvvetler çıkararak bir taarruza teşebbüs etmesi müstebat görülmedi. Düşmanın **Çanakkale** cephelerini tahliye edeceği kanaati mevcut değildi. Bunun üzerine birinci hatların teksifi, ihtiyatların ileriye yanaştırılması ve düşmanın ihraç noktalarının ve gemilerin ağır topçularla ateş altına alınması emrolunmuştur. (Hakikati halde mezkûr saatte sahilde görülen bu faaliyet düşmanın son aksamının irkâbından ibaret idi.)

Son günlerde düşmanın hal ve vaziyetinde şayanı dikkat bir tebeddül görülmüyordu. Daha evvelki günlere nis-

(*) Bu malumat 25’inci Alay Kumandanı Binbaşı Mehmet Ali Bey tarafından ve bizzat kendi tarassudu neticesi olarak verilmiştir.

betle tayyare faaliyeti ziyadeleşmişti. Gece ve gündüz cephede mutat olan ahval aynı surette tekerrür ediyordu. Tarassudatla olsun veyahut harici bir istihbarat ile olsun cephemizden kuvvet çekmekte olduğu hakkında bir maulumat olmadığından iptidayı emirde sahilde bu gece görülen faaliyet düşmanın çekildiği kanaatini bahşetmiyordu. Esasen doğrudan doğruya cepheden yapılan keşifle ve tarassutlar ile düşmanın bu gibi teşebbüsatını kati olarak görmek mümkün değildi. Çünkü keşif kollarının sahאי hareketi mahdut olduğu gibi bittabi geceleri vukubulan düşman nakliyatını tarassut ile anlamak da mümkün olamazdı. Düşman cephesinin bir tarafına yapılacak ciddi keşfi taarruziler ihtimal düşmanın kuvvet ve mahiyetini meydana çıkarabilirdi. Ancak böyle keşfi taarruzilerin icrası da emrolunmuyordu. Yaptırılmakta olan ateş baskınlarıyla bir netice istihsal edilemiyordu. Çünkü pek mahdut mermiyat ile 10-15 dakikalık bombardımanlar düşmana tarafımızdan bir taarruz fikri vermezdi. Ve düşman da bu gibi ateşe aldanmayarak hiçbir şeyi sezdirmiyordu. Ordunun ise hücumu umumi istihzaratı var idi. Cephanelikler ve batarya mevzileri inşa edilmekte ve hücumu umumi için iktiza eden mühimmata ve ağır efvahi nariyeye intizar edilmekte idi.

Ancak bilahare **Küçük ve Büyük Kemikli'de Karakol Dağı'nda ve Pınartepe'de** yangınlar müşahade edilmesi ve bazı infilakların işitilmesi gibi alametler ve bu meydana cephede bir sükûnet hissedilmesi hali daha ziyade düşmanın çekilmekte olduğuna dalalet eylediğinden düşmanın

birinci hattaki vaziyetini behemehal anlamak üzere umum firkalar cephesinden kuvvetli keşif kollarının ilerletilmesi emrolunmuştur. (Harp ceridesinde saat 5.15 evvelde verilen emir kaydı.)

En evvel yedinci fırka cephesinde ve alay 21'den çıkartılan bir keşif kolunun düşman siperlerine girdiği ve düşman birinci hattında sükûnet hükûmferma olduğu hakkında malumat alınmış ve bu sırada Şimal Grubu cephesinde de bazı düşman siperlerinin boş bulunduğu haber alınmakla umum keşif kollarının düşman siperlerine kadar giderek boş ve zayıf olanlarını işgal ve ihtiyatların ileri alınarak düşmanın çekilmiş olması halinde takip olunması emrolunmuştur. (Harp ceridesinde saat 6.10 evvelde verilen emir.)

12'nci fırkanın sağ, 11'inci fırkanın sol cenahiyle alay 16'dan çıkarılan keşif kollarımız düşman siperlerini boş bulmuş olduklarından çekilen düşmanın kuvvetli hatlarla takip olunması emrolunmuştur. Saat 6.30 evvelde **Şahinsırt**, alay 24 cephesindeki düşman siperleri işgal olunmuş ve **Bestantepe**'ye ilerleyen kıtaatımız düşmanın burada bulunan zayıf dümdar kıtaatını bomba ile taretmiş ve **Mestantepe, Pınartepe**'yi işgal etmiştir.

11 ve 9'uncu fırka kıtaatı **Karakoldağı** ve **Pınartepe**'den **Lalebaba**'ya doğru ilerlerken (düşman'ın) **Kemikli** açıklarında bulunan iki kruvazörüyle iki torpidosunun ateşine maruz kalmışlar ve **Mestantepe**'nin ilerisinde düşmanın vazetmiş olduğu âmili bizzat lağınlarından bazısı patlamış ve mütebakisi istihkâm müfrezeleri

tarafından toplattırılmıştır. Zayıyatımız 15 şehit ve 66 nefer mecruhtan ibarettir.

Saat 7.35 evvelde düşmanın şiddetle takip edilerek denize kadar ilerlenmesi ve sahra bataryalarının kısım kısım ileriye tebdili mevzi etmeleri emrolunmuştur. Bu son tedbir dahi bu saatte maiyeti ile beraber grup karargâhını teşrif buyuran ordu kumandanı Paşa Hazretleri tarafından emrolunmuştur.

Sekize doğru 6, 7 ve 8'inci fırkalar düşmanın bütün hatlarını işgal ve denize kadar keşif kolları göndermişlerdir.

Onbeşinci kolordu, **Azmak** munsabından **Sazlıdere** munsabına kadar olan sahil kısmının tarassudunu 7 ve 8'inci fırkalardan birer müfrezeyle tevdi ile 6'ncı fırkayı kâmilan ve 7, 8'inci fırkaların kısmı küllilerini geride mevzii aslilerinde toplamıştır.

On altıncı Kolordu siperlerinden sahile nispeten uzak olduğundan burada kıtaat daha geç sahile varabilmişlerdir. Düşmanın hiçbir tarafta mukavemetine tesadüf edilmemiştir.

Burada sahil bidayette 11'inci fırkadan iki ve dokuzuncu fırkadan bir alayla işgal olunmuş ve 16'ncı Kolordu'nun mütebaki kuvveti daha geride mevzii aslide bırakılmıştır.

Elde edilen ganaim miktarını mübeyyin bir cetvel harp ceridesinde vardır. Ancak bu miktar noksandır. Çünkü müteakiben kolorduların grup emrinde infikâki ve grubun emir ve kumandasına nihayet verilmesi hasebiyle takip olunamamıştır.

Mülâhaza:

Düşmanın takriben 20 Teşrinisaniden itibaren tayyare ve balon tarassudu ianesiyle **Sulva** ve **Ece** limanlarından sefaini harbiyesiyle **Turşun** havalisiyle mevaziimizin gerilerini ateş altına alması ve tayyarelerinin mutattan fazla cevelan ederek bomba atmaları ve ateşlerimize karadaki topçusuyla az mukabelede bulunarak buna mukabil sefaini harbiyesinin şiddetle mukabelesi düşmanın son on beş gün zarfında topçu ve piyadesinin bir kısmını peyderpey çekmiş olduğuna ve 6/7 Kanunuevvel gecesi de kuvayı mütebakıyesini vapurlara bindirdiğine ihtimal verilmektedir. Düşman son günlerde temadi eden sisten kuvvetini çekmek hususunda istifade etmiş olabilir.

Düşman çekilmek hakkındaki kararını muntazam bir program dahilinde ve birkaç günden beri icra ve tatbik eylediği şayanı istifade külliyetli ganaim bırakmamalarından ve hatta siperlerle ordugâhlarındaki mahalli mahfuzlarında ve rahî mesturlarda bulunan kum torbalarının bir kısmı küllisini kasaturalarla kesmelerinden isdidlal kılınmaktadır.

Düşmanın **Anafartalar** cephesinde daima bir taarruza maruz kalacağı endişesini perverde eylediği tahkimata vermiş olduğu fevkalade ehemmiyetten anlaşılıyordu. Düşmanın son zamana kadar daima tahkimatla pek ziyade meşgul olması kendisinin burada yerleşmeye karar verdiğine delalet ediyordu.

Filhakika bu cephede birinci hattan itibaren sahile

kadar mevcut ve müteaddit hatlar gayet iyi tahkim edilmiş ve kaffesinin ilerisi tel örgülerle takviye edilmişti. Bilhas-
sa **Mestantepe - Pınartepe - Lalebaba ve Karakoldağı**
tahkimatı şayanı zikirdir. (Harp ceridesindeki krokiye müracaat).

Anafartalar Grubu Erkânıharbiye Reisi
İZZETTİN

Yakın tarihimizin önemli olaylarından biri de, şeriatçı kesimin “din elden gidiyor” diyerek Padişah II. Abdülhamit döneminde giriştiği 31 Mart İsyanı’dır (13 Nisan 1909).

Cumhuriyet gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni ve kontenjan Senatörü Ecvet Güresin, yakın tarihimizin bu kanlı şeriatçı ayaklanmasını ‘31 Mart İsyanı’ adlı kitabında ayrıntılarıyla araştırmakta, sürükleyici bir çalışma ortaya koymaktadır. Ecvet Güresin, bu ilgi çekici tarihsel çalışmasında, şu soruların karşılığını araştırmaya yöneliyor:

31 Mart Olayı nedir? Bu kanlı olay, 1908 Meşrutiyeti’nin karşılığı mıdır? Halkın sadece İttihat ve Terakki iktidarını devirmek için giriştiği bir ayaklanma mıdır? Yoksa 31 Mart, düpedüz bir gericiilik hareketi midir? İsyanı kim düzenlemiş, kimler yürütmüştür? Bu sorular üzerinde şimdiye kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Gerçekte 31 Mart, nedenleri bakımından, yakın tarihimizin çok ilgi çekici bir gericiilik olayıdır.

Ecvet Güresin’in olayı ayrıntılarıyla irdeleyen bu kitabını, gelecek cuma günü yine gazeteniz Cumhuriyet’le birlikte alacaksınız.

